

► EDITORIAL

Dan Pavel

► 2009 ALEGERI
EUROPARLAMENTARE

Adrian Cioroianu

Csaba Ferenc Asztalos

Alexandru Radu

Bogdan Dima

Cosmin Dima

Dana Murgescu

Cătălin Dumitrică

Bernard Noghiu

► SEMN DE ÎNTREBARE

Interviu cu
Teodor Meleșcanu

Interviu cu
Steven Sampson

► ARHIVA

Stelian Tănase

► ESEU

Daniel Dăianu

► RECENZII

Ioana Cristea Drăgulin

Simona Deleanu

► SEMNALE

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI DE TEORIE POLITICĂ
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

NUMĂRUL 136
ANUL XVII
2009

Alegeri
europarlamentare

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Daniel Chirot
Dennis Deletant
Anneli Ute Gabanyi
Gail Kligman
Steven Sampson
Lavinia Stan
Vladimir Tismăneanu
G. M. Tamas
Katherine Verdery

DIRECTOR

Stelian Tănase

REDACTOR ȘEF

Dan Pavel

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Alexandru Radu
Cecilia Tohăneanu
Daniel Buti
Aurora Martin
Ioana Paverman
Nicolae Drăgușin

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

Sfera Politicii

NUMĂRUL 136, ANUL XVII, iunie 2009

Editorial

EURO 2009. Despre *rational choice*, mita electorală și fraudarea alegerilor..... 3
Dan Pavel

2009 Alegeri europarlamentare

Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează8
Adrian Cioroianu

Lista „solidarității maghiare” în alegerile europarlamentare, efecte și semnificații ... 13
Csaba Ferenc Asztalos

Alegeri europarlamentare - experiența românească 18
Alexandru Radu

PSD *resurrected* - o analiză a rezultatelor PSD obținute la alegerile pentru
Parlamentul European din 2007 și 2009 25
Bogdan Dima

Cercetare asupra evoluției electorale a PNL în alegerile europarlamentare 32
Cosmin Dima

Participarea cetățenească – mijloc de implicare a cetățeanului
în procesul decizional38
Dana Murescu și Cătălin Dumitrică

O filosofie a reformei45
Bernard Noghiu

Semn de întrebare: Teodor Meleșcanu50

Semn de întrebare: Steven Sampson..... 52

Arhiva

Arhivele Sfera Politicii - N.D. Cocea, un boier amoral54
Stelian Tănase

Eseu

Dreapta vs. Stânga după „Sfârșitul Istoriei”62
Daniel Dăianu

Recenzii

Paradigme ale relațiilor internaționale..... 72
Ioana Cristea Drăgulin

Ioana Cristea Drăgulin, Leonida Moise, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*
Istoria – o marfă ce trebuie vândută 75
Simona Deleanu

Adrian Cioroianu, *Istorie, eroi, cultură politică. Reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării*

Semnale76

Index de autori79

EURO 2009

Despre *rational choice*, mita electorală și fraudarea alegerilor

■ DAN PAVEL

This article sets upon a personal inquiry on Romanian politics. First and foremost, the author, Dan Pavel, draws out the fact that Romania is not the one and only country where the electoral bribery is more or less a normal standard, sadly pointing out that we can easily make a comparative politics analysis between Romania and Bulgaria. Then, we have the "electoral touring" phenomenon, which has been refreshed by the most recent E.U. Elections, along with electoral bribery and the dramatic decrease in the degree of representativeness of the Romanian political parties. Still, the novelty brought about on this occasion was that the first to warn about the recorded frauds were the organizers themselves. Hence, the fair question to be raised should be: how can somebody rational pretend that one can apply the rational choice theory when speaking about Romanian politics, or to be more precise about Romanian elections?

Keywords:

European Elections, electoral bribery, „electoral touring”, degree of representativeness

Fotbalul se bucură în România de mai mult interes decât politica. Nu credeți? Comparați datele de audiență ale meciurilor de fotbal de la Euro 2008 din Austria și Elveția cu acelea ale emisiunilor campaniei electorale pentru alegerile Euro 2009 și vă veți convinge. Comparați manifestările de entuziasm din marile orașe ale suporterilor echipei naționale sau a echipelor de club cu cele ale simpatizanților vreunui președinte de stat sau ale vreunui partid politic. Cu toate acestea, avem o consolare. Performanțele pe plan european din ultima vreme ale fotbaliștilor și ale politicienilor sînt cam la același nivel. Submedie. Măcar fotbalul românesc se poate lăuda cu trofee și rezultatele din trecut, în timp ce politica românească nu are performanțe comparabile în trecutul de după cel de-al doilea război mondial. Fotbalul autohton este pe cale să-și revină, în vreme ce politica autohtonă dă semne tot mai frecvente de degradare. Interesul mult mai mare pentru fotbal decât pentru politică este însă un fenomen de patologie colectivă, semnificativ pentru gradul de alienare comunitară: pasiunea milioane de oameni pentru un joc în care niște adulți aleargă după o bășică ca să tragă cu piciorul în ea față de dezinteresul pentru activitatea cea mai importantă pentru colectivitățile umane este un act de iraționalitate profundă. Neliniștitor este însă altceva: cum pot niște oameni cu scaun

la cap să pretindă că pot aplica *rational choice theory* politicii românești, în particular alegerilor? Această pretenție a devenit la fel de controversată precum aceea cu privire la natura universală a democrației¹. Comparația dintre interesul pentru fotbal și cel pentru politică, în particular alegeri, poate fi însoțită de numeroase alte exemple și argumente cu privire caracterul extrem de divers și de variat al motivațiilor politice și electorale ale alegătorilor și aleșilor. Aceasta înseamnă că este nevoie de o multiplicitate de abordări teoretice, metodologice, dar și de demersuri nonconvenționale, parateoretice, pentru a înțelege și explica diversitatea acestor motivații și comportamente.

Am comis o eroare gravă de apreciere după alegerile trecute afirmând, în repetate rânduri și public, că România este singura țară din Uniunea Europeană în care se practică mita electorală. M-am înșelat: de curînd s-au publicat analize cu privire la mita electorală din Bulgaria. Prin urmare, nu sîntem excepționali! Facem parte dintr-o categorie. Putem să aplicăm *comparative politics* pentru analiza și explicarea celor două cazuri. Putem să tragem concluzii cu privire la consecințele instituționale, politice și etice ale lărgirii Uniunii Europene, iar aici mă refer la consecințele asupra UE, nu doar la acelea din țările care au fost primite în respectiva organizație transnațională ori civilizație. Oricum, se poate presupune (pînă la proba contrarie) că în Parlamentul European nu au existat pînă acum europarlamentari trimiși acolo și datorită mitei electorale ori fraudei. Or, acum există europarlamentari români care au fost, cu sau fără voia lor, beneficiari ai acestor proceduri nondemocratice și imorale. Se poate generaliza afirmația? Adică, se poate spune că toți europarlamentarii români au ajuns acolo datorită mitei electorale și/sau fraudării alegerilor? Pentru un observator din afară o asemenea inducție incompletă este periculoasă metodologic, însă partidele din care fac parte respectivii europarlamentari au afirmat și au prezentat dovezi cu privire la respectivele fenomene. Este un fapt incontestabil, toate partidele participante la scrutinul electoral european au depus la Biroul Electoral Central plîngerii și contestații cu privire la practicarea „mitei electorale” și a fraudei electorale de către celelalte partide, inclusiv a „turismului electoral”².

Simptomatic, deși nu a negat contestațiile în sine, BEC a decis: toate anomalii electorale și democratice nu au putut influența semnificativ rezultatul alegerilor. Ca și alte instituții ori autorități ale democrației autohtone, BEC trăiește periculos, pe terenul incertitudinilor ontologice și logice generatoare de aporii, dileme, paradoxuri. Oare de cîte voturi fraudate și/sau vîndute/cumpărate este nevoie ca să declari că alegerile au fost fraudate și trebuie anulate? Putem bănuî că funcționarii

1 Chestiunea aplicabilității universale a demersului *rational choice theory* este una dintre cele mai controversate din știința politică, la fel precum ipoteza aplicabilității universale a teoriei democrației. Pentru aceasta din urmă, dintr-o lungă bibliografie, vezi Amartya Sen, „Democracy as a Universal Value,” *Journal of Democracy*, Volume 10, Number 3, July 1999, iar pentru punctul de vedere opus vezi Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon & Schuster, 1996). Cu toate că tot felul de comentarii au insistat asupra ipotezelor și teoriilor conspiraționiste cu privire la invadarea Irakului, ipoteza universalității democrației a stat la baza demersului neoconservator în privința transformării democratice a Irakului, iar apoi a întregului Orient Mijlociu. Pentru prima chestiune, dintr-o vastă bibliografie, vezi Barbara Geddes, „Uses and limitations of rational choice,” în Howard J. Wiarda (general editor), *Comparative Politics. Critical Concepts in Political Science*, Vol. 1, *History, Theory, Concepts* (), consultată pe Internet, la <http://books.google.ro/books?id=jM-Zt87bce>.

2 La Biroul Electoral Central au fost depuse cel puțin 18 contestații, în principal din partea partidelor, dar și a unor persoane particulare. În privința partidelor, este semnificativ faptul că majoritatea contestațiilor a venit din partea formațiunilor care au cîștigat ori au intrat în Parlamentul European, mai puțin din partea acelor care nu au trecut pragul electoral. Pe partide, contestațiile s-au împărțit astfel: PSD+PC (5), PD-L (5), PNL (4), PRM (1), PNȚCD (1). Revin ceva mai jos asupra „turismului electoral.”

publici din respectiva instituție ori responsabili politici care le asigură imunitatea birocratică de atîția ani nu au auzit de „paradoxul chelului” ori de „paradoxul grămezii de nisip” din logică. Dacă smulgi un fir de păr unui tip cu podoaba capilară bogată, el tot un tip cu podoaba capilară bogată rămîne. Dacă îi smulgi o sută de fire sau o mie de fire de păr, așijderea. Dar dacă tot îi smulgi sistematic fire de păr, la un moment dat ajunge chel. Din ce moment începe el să chelească? Și cînd ajunge chel? La fel este și cu voturile fraudate și/sau cu cele cumpărate. De cîte voturi fraudate și/sau cumpărate este nevoie ca să decizi anularea alegerilor?

În afară de situațiile semnalate la BEC, diferite organizații de monitorizare ale alegerilor au semnalat cîteva sute de „incidente”, inclusiv cele de „turism electoral”, iar poliția a deschis „45 de dosare penale”, înregistrînd „54 de infracțiuni” și „40 de contravenții”. În realitate, abaterile de la legile și normele electorale au fost mult mai numeroase. O parte însemnată din ilegalități a fost semnalată de presa națională, regională și locală. Multe însă au scăpat monitorizării, dar și-au făcut locul în „folclorul” local al alegerilor¹. Un calcul aritmetic simplu ne poate ajuta să facem lumină asupra acestui subiect. Pe listele electorale au fost înscrși 18.197.316 de cetățeni cu drept de vot. Dintre aceștia, s-au prezentat la vot 5.035.297 de cetățeni, ceea ce reprezintă 27,67% din electoratul real². Au fost anulate 194.621 voturi, adică 3,87% din cele exprimate. Pe listele suplimentare de alegători trebuie să căutăm date statistice reale, chiar dacă incomplete, cu privire la „turismul electoral”: acolo au fost înscrși 668.217 de cetățeni, dacă le putem spune astfel.

Cu situațiile statistice în față putem formula anumite judecăți privind starea democrației autohtone. Competiția mediatică dintre liderii PSD/PC și PD-L cu privire la cine „a luat” mai multe voturi și mandate devine irelevantă din punctul de vedere al teoriei democrației. PSD/PC a obținut 1.504.218 voturi, adică 31,07% din voturile valabil exprimate, revenindu-i 11 mandate de europarlamentar, în vreme ce PD-L a obținut 1.438.000 voturi, adică 29,07% din voturile valabil exprimate, revenindu-i 10 mandate. Dar procente obținute de fiecare partid au fost de aproximativ 30% din 27,37%, adică mai puțin de o treime din ceva mai mult de un sfert. În consecință, gradul de reprezentativitate al partidelor noastre europarlamentare este extrem de redus. Tendința de scădere a reprezentativității partidelor, președinților României, europarlamentarilor, parlamentarilor, primarilor, consilierilor este de fapt scăderea reprezentativității democrației românești. Calculînd intuitiv, înseamnă că dacă scădem voturile cumpărate/vîndute, ca și voturile fraudate, gradul de reprezentativitate este chiar și mai scăzut. Reprezentativitatea obținută prin mită și fraudă este caracteristică pentru „starea morală și intelectuală a națiunii.”

Scăderea reprezentativității aleșilor și a partidelor, ca și scăderea încrederii cetățenilor în instituțiile reprezentative ale democrației, sînt prezentate de mulți ca fenomene recurente în toate țările democratice. Există însă o diferență esențială: fenomenul scăderii încrederii este normal după ce a existat încredere în instituțiile democrației și nu devine îngrijorător în măsura în care performanța lor instituțională, precum și factorul *responsiveness* le caracterizează funcționarea; cu totul altceva este însă dacă scade încrederea acolo unde nu a existat niciodată înainte încredere, iar instituțiile democratice n-au funcționat niciodată. Aceste diferențe ar trebui explicate prin teoriile înnoitoare ale neoinstituționalismului și instituționalismului istoric.

1 Mai mulți studenți ai Facultății de științe politice, Universitatea București, mai ales dintre cei care locuiesc în diferite zone rurale sau urbane mi-au semnalat prin diverse forme (lucrări de cercetare, intervenții orale în seminar, mesaje prin e-mail ori SMS) cazuri de mită electorală și de fraudare a alegerilor din 2008 și 2009. Presupun că și alte cadre universitare au avut parte de asemenea semnalări. Mai rămîne ca unul din noi să își asume sarcina deloc ușoară de a colecta, verifica, sistematiza și analiza asemenea mărturii.

2 Ca exercițiu democratic, propun să îi numim *cetățeni reali* pe oamenii care s-au prezentat la vot, și *cetățeni virtuali* pe aceia care nu s-au prezentat la vot.

Alegerile europarlamentare din 2009 par a întări și atenua simultan efectul noilor tendințe din sistemul politic românesc, conturate în ultimii doi ani. În mod specific, anumite rezultate confirmă integral și contrazic parțial anumite tendințe conturate în alegerile europarlamentare din 2007 și care păreau a fi stabilizate de alegerile locale și de cele generale din 2008¹. Teoriile partidelor politice și ale sistemelor de partide afirmă că este nevoie de cel puțin trei runde de alegeri generale pentru a interpreta corect sensul schimbărilor din sistem. *Long term tendencies* sînt cruciale pentru cei care se ocupă de strategiile instituțiilor și actorilor politici. În practica politică și mai ales în confruntările din orice an electoral, ceea ce se petrece pe termen scurt este important pentru elaborarea tacticilor politice. De aceea, parțiala reorganizare a spectrului politic din alegerile europarlamentare 2009 va influența semnificativ alegerile prezidențiale din acest an, precum și relațiile de putere în următorii doi ani, chiar dacă pe termen lung tendințele ar putea fi altele. Chiar dacă faptele ar fi clare, iar tendințele vizibile, modul în care actorii politici și individuali autohtoni citesc și interpretează realitatea, iar apoi acționează, diferă semnificativ. Cînd însă tendințele sînt neclare ori mai greu de citit, cîștigă cei care înțeleg.

Cea mai importantă tendință confirmată este încetarea hegemoniei unui singur partid mare: FSN/FDSN/PDSR/PSD fusese pînă la alegerile din 2008 singurul partid mare, care a trecut constant de 15%, ceea ce obliga partidele mici să formeze alianțe politico-electorale complexe (Convenția Democratică) ori simple (Alianța DA). Acum, tendința este a unei competiții între partidele mari. La alegerile locale și parlamentare din 2008 se conturaseră trei partide mari: PSD, PD-L și PNL. Acum, PNL s-a situat cu puțin sub pragul de 15% care separă „partidele mari” de „partidele mici.” Nu a confirmat ca „partid mare.” Este prematur să ne pronunțăm asupra evoluției oricăruia dintre partidele mari sau care stau pe „pragul” dintre partid mare și partid mic, pentru că variabila intermediară în tot acest joc este rezultatul alegerilor prezidențiale. În mod normal, președintele în funcție, Traian Băsescu, are prima șansă. Rolul de pînă acum al adversarilor săi a fost să-i pună în valoare punctele tari.

Una dintre principalele lecții ale alegerilor europarlamentare din 2009 a fost și este aceea că factorii imprevizibili pot da peste cap echilibrele relative din sistemul de partide și sistemul politic. Una dintre tendințele importante din politica ultimilor doi ani a fost dispariția „partidelor mici” din peisajul parlamentar, situarea constantă sub pragul electoral de 5%. Partidul antisistem PRM, precum și partidul charismaticului Gigi Becali fuseseră deja declarate irelevante și „îngropate.” Însă scandalul arestării patronului echipei „Steaua” a fost transformat de televiziuni și de presă într-o „știre dominantă”, ceea ce a facilitat un scenariu improvizat și imprevizibil, care a dus la succes electoral („reconcilierea” liderilor PRM și PNG-CD, înscrierea celui de-al doilea pe lista europarlamentarilor PRM, repetatele recursuri din proces, iar în final „eliberarea” celui persecutat). Astfel, partidele mici au reapărut ca actori semnificativi, iar fenomenul reversibilității dă peste cap predicțiile certe făcute de atîția. Oricît de abili ar fi unii în interpretarea realității din perspectiva lui *rational choice theory*, scenariul românesc desfiindează abordările provenite din teoria economică a capitalismului fundamentalist.

Un alt element absolut imprevizibil și improvizat al alegerilor europarlamentare din 2009 a fost provocat de reacția de respingere implicită și explicită a constrîngerilor etice impuse de anumiți militanți civici partidului actualului președinte Traian Băsescu, PD-L. Presiunea „morală” exercitată de declarațiile făcute de profesoara de științe politice Alina Mungiu-Pippidi cu privire la paradigma „nepotismului” din PD-L, unde Elena Băsescu, fiica președintelui, era anunțată printre favoriți,

1 Pentru analiza noilor tendințe din politica românească, vezi Dan Pavel, „Noul sistem. Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și sistemul politic din România postcomunistă,” *Sfera Politicii*, Nr. 131-132, Anul XVII, ianuarie-februarie 2009.

a produs efecte imprevizibile și inexplicabile din perspectiva *rational choice*. „Fenomenul EBA” nu poate fi însă înțeles și evaluat doar prin etapa sa inițială. Elementele imprevizibile din politica românească evidențiate de alegerile europarlamentare din 2009 merită analizate separat și în detaliu, mai ales după consumarea întregului ciclu electoral.

Mai mulți observatori ai precampaniei și campaniei electorale pentru alegerile europarlamentare din 2009 au observat și comentat doi factori de distorsiune a sensului și logicii alegerilor europene: miza alegerilor prezidențiale din 2009, care a transformat întreaga perioadă într-o precampanie prezidențială; miza posibilelor schimbări din cadrul puterii executive și a coaliției guvernamentale, în funcție de modul de desfășurare a campaniei prezidențiale și mai ales de rezultatul alegerilor pentru Palatul Cotroceni. Pus inițial în dificultate de obiecțiile parțial întemeiate venite dinspre societatea civilă, Traian Băsescu a avut inspirația să-și transfere „brandul” în campania europarlamentară dusă de fiica sa, Elena Băsescu. În fața acestei situații, principalii competitori ai lui Băsescu la funcția de Președinte al României, Mircea Geoană și Crin Antonescu, au preferat să eclipseze campania pentru europarlamentare a propriilor partide, în scopul de a-și testa popularitatea și atractivitatea electorală. La finalul campaniei electorale, efectele temporare, măsurabile prin sondaje de opinie, dar și în rezultate electorale, au fost diferite: PSD nu a fost tras în jos de candidatul Geoană, însă acesta nu a reușit să ajungă la nivelul propriului partid; PNL a fost însă tras în jos de către noul său președinte, Antonescu, a cărui strategie electorală a fost inițial imperceptibilă, apoi neinspirată.

Un element oarecum spectaculos al alegerilor europarlamentare a fost lipsa de consecințe negative ale crizei financiare și economice mondiale asupra rezultatelor obținute de principalele două partide ale coaliției guvernamentale, PSD și PD-L. Mizele enumerate mai sus au părut a fi mai importante. Lipsa de efecte a crizei economice este însă doar un fenomen pervers, ale cărui dimensiuni vor putea fi evaluate abia după alegerile prezidențiale din toamna târzie a lui 2009.

**Și totuși, Europa unită există
– deși nu toți europenii votează**

■ **ADRIAN CIOROIANU**

In this article, Adrian Cioroianu draws an analysis of the European Elections that took place in all the E.U. Countries, between the 4th and the 7th of June 2009. Two are the views framing his inquiry, namely an optimistic and respectively a pessimistic one. Starting from this premise, the elections are envisaged in multiple ways, eventually reaching major themes as the economic crisis, the accession process, the absenteeism and last but not least the Euro skepticism

Keywords:

accession, Euro skeptics, elections,
European representatives

România a trecut recent prin primele sale alegeri europene „adevărate” – chiar dacă nu și primele în sensul propriu al termenului. În toamna lui 2007 românii (și bulgarii) mai votaseră odată pentru Parlamentul European – mai curând forțați, atunci, de statul lor de ultimi veniți în club.

Ca de obicei, nici acum nu au lipsit Cassandrele de ocazie care să anunțe – cu „argumente” deseori absurde, dacă nu chiar răuvoitoare de-a dreptul – lipsa de relevanță a acestor alegeri și caracterul lor pur spectacular. Într-o Uniune Europeană ce întârzie să-și legifereze unitatea (din moment ce Tratatul de la Lisabona nu este ratificat de toate statele membre), într-o Uniunea care nu are încă o politică externă comună și nici o politică de securitate energetică (vezi diferențele mari dintre state comunitare precum Italia, Germania, România sau Lituania în privința relațiilor lor cu Rusia, de exemplu), într-o Uniune al cărui „euro-parlament” de la Bruxelles și Strasbourg nu prea se știe cu ce se ocupă, lipsa unui entuziasm comunitar nu poate surprinde. Să mai adăugăm aici faptul că mulți europeni (mai curând din Vest, evident) încă nu înțeleg de ce UE a trebuit să treacă de la 15 la 27 de membri într-un timp istoric atât de scurt și nici care ar fi, de aici, avantajele pentru toți cetățenii comunitari. În fine, criza actuală joacă și ea un rol în această lipsă de apetit electoral comun. Când

șomajul crește la nivelul Uniunii, când ritmurile anuale de creștere au fost date peste cap în absolut toate cele 27 de state și când siguranța zilei de mâine depinde de capacitatea de a rambursa creditele obținute cu larghețe în ultimul deceniu, era de presupus că nici unui european nu avea cum să-i pese extrem de mult de alegerile din 4-7 iunie a.c. Ceea ce s-a și întâmplat. Iar România nu a făcut excepție.

Sfârșitul unei fantasme?

Totuși, spun de la bun început că în cazul României procentul slab de participare la vot are și o latură pozitivă (cu atât mai mult cu cât el confirmă modestul interes față de problemele europene arătat încă de la alegerile din 2007). Măcar avem ocazia să renunțăm astfel la una dintre marile fantasme automăgulitoare ale României post-comuniste: aparentul nostru entuziasm față de aderarea la UE, față de reîntrearea în familia europeană etc. Toate acestea sunt fraze frumoase și au sunat bine în ultimii 15 ani – dar aceasta nu înseamnă că ele sunt și acoperite de realitate.

Adevărul este că nici în România (ca și în toate statele europene) nu lipsesc euroscepticii – doar că la noi au fost până de curând camuflați în spatele unei perdele de fals entuziasm pro-european. În 2007, în Parlamentul României, la unul dintre voturile hotărâtoare ale campaniei noastre de apropiere de UE, la un moment dat a fost un singur vot împotriva – și acela era, dacă îmi aduc bine aminte, al deputatei (de stânga, de dreapta? Cine mai știe, în cazul în care ar mai interesa pe cineva) Lavinia Șandru. Într-o intervenție publică, am apreciat atunci acel gest ce spărgea o unanimitate care era oricum falsă; din păcate, azi sunt tot mai convins că votul de atunci era menit să atragă atenția asupra persoanei, și nu asupra problemei.

În legătură cu acest fals entuziasm pre- și post-aderare al românilor în relația lor cu Uniunea Europeană îmi revine deseori în minte un episod la care au fost martori câțiva dintre cei mai importanți oameni din politica noastră. În anul 2007, cu ocazia unei vizite a lui H.G. Pöttering (președintele Parlamentului European) în România, în numele MAE român am organizat un prânz în onoarea oaspetelui – la care au fost invitați mulți dintre politicienii exponențiali ai tuturor partidelor noastre parlamentare. Cu toții i-am povestit dlui Pöttering cât de unanimă a fost dorința românilor de a adera la Uniune și cât de mult ne-am bucurat, de la mic la mare. Zâmbind, acesta ne-a spus că nu e convins că această unanimitate ar trebui să ne entuziasmeze – cu atât mai mult cu cât nimeni nu poate garanta cât de reală era ea. *Date fiind problemele ce or să apară în procesul de integrare, poate ar fi fost mai bine să știți mai precis cine crede într-adevăr în Uniune și cine nu* – a spus, în rezumat, invitatul nostru. Și cred că acest raționament era corect. Poate o să-l înțelegem mai bine în următorii ani, în care e foarte posibil să apară și la noi curente (politice sau intelectuale) care să pună problema în termeni mai tranșanți: ce aduce Uniunea Europeană unui stat ca România? Beneficiile sunt mai mari decât constrângerile? Avantajele sunt superioare concesiilor? Personal, cred că răspunsul la astfel de întrebări este cert pozitiv. Dar nu exclud eventualitatea ca unii români să nu vadă lucrurile astfel – și, mă tem, numărul lor va fi, în următorul deceniu, în creștere.

Așadar, măcar din acest punct de vedere, cred că rata modestă de participare a românilor la votul european din iunie a.c. reprezintă un indicator corect al nivelului de receptivitate, înțelegere și entuziasm față de problematica europeană la care, de doi ani și jumătate, este și România parte. Procentul românesc, de 27,6 la sută (adică puțin peste 5 milioane de români prezenți la vot) a fost considerabil mai mic decât media la nivelul Uniunii Europene (43,4 la sută) și chiar mai scăzut față de procentul de participare la vot de la precedentele noastre alegeri "europene" din 2007 (atunci, 29,4 la sută).

Mai mult decât exotismul unor personaje mondeno-politice care au intrat, în

numele nostru, în Parlamentul European și mai presus decât eterna întrebare (cu totul populistă) „ce vor face europarlamentarii noștri pentru România?”, cred că această dimensiune modestă a apetitului nostru pan-european ar trebui să ne preocupe. Pentru că ea nu este numai a electoratului – este și a presei românești, și a clasei politice, a mediului antreprenorial sau a comentatorilor de ocazie (specie suspect de larg răspândită în spațiul public românesc). Faptul că noi avem mai mulți presupuși comentatori de probleme europene decât adevărați experți în probleme europene s-ar putea să ne coste în viitorul apropiat.

Jumătatea goală a paharului comunitar

La scara Uniunii sau la cea a României, orice discuție aplicată asupra votului din 4-7 iunie nu poate ocoli câteva detalii problematice.

i) Mai întâi de toate, problema absenteismului. Așadar, doar 43,4 la sută dintre europenii cu drept de vot din Uniune s-au și prezentat la urne. Procentul este cel mai mic din ultimii 30 de ani. Chiar și la precedentele alegeri ale UE-25 din 2004, procentul fusese de 46 la sută. De fapt, din 1979 încoace (când au votat aproape 64 la sută dintre electori), rata de prezentare a cetățenilor UE la vot nu face decât să scadă. În toate statele UE, rata de participare la alegerile europene este mai mică decât cea de la alegerile naționale și, cu excepția statelor în care votul este obligatoriu (precum Belgia sau Luxemburg), practic nu se întrevide o soluție pentru această involuție¹. Mai mult: statele membre ale Uniunii nici măcar nu au votat în aceeași zi – ci într-un interval de patru zile, la alegere (și tot degeaba!). Unde se va ajunge, în acest ritm? – iată o întrebare legitimă. Sau, altfel spus, ce minune s-ar putea întâmpla pentru ca europeanul generic să fie atras mai mult la votul pan-european? Putem spera că eventuala ratificare a Tratatului de la Lisabona ar putea inversa involuția? Sau, dimpotrivă, singura soluție (și cea mai drastică) să fie transformarea alegerilor (inclusiv a celor europene) într-un exercițiu civic obligatoriu pentru toți cetățenii cu drept de vot?

ii) Apoi, nu putem nega evidența: cu cât Uniunea Europeană s-a lărgit (de la Vest către Est), cu cât numărul său de cetățeni a crescut, cu cât Parlamentul European a căpătat mai multă importanță în politica europeană, cu atât procentul europenilor care s-au deplasat de acasă până la urne a fost mai mic². Să fie o coincidență? Să fie un semn de rău augur pentru viitorul comunitar? Mă tem că Prantl are dreptate când spune că „aceste alegeri [europene] sunt o oglindă a conștiinței europene – cea care este, și nu cea care ne-am dori să fie”. De aici sentimentul pe care-l au mulți dintre europenii contemporani nouă: că UE nu este o *Europă a cetățenilor*, ci e mai curând o *Europă a elitelor politice*.

iii) La fel, problema banilor cheltuiți pentru campania fiecărui partid în astfel de alegeri care, finalmente, nu reușesc să scoată oamenii din case. La ce bun această risipă? În acest an, cei mai grăbiți să anunțe sumele colectate și cheltuite au fost responsabilii financiari ai partidelor din Germania (inclusiv din motivul că acest stat se pregătește de alegeri generale, în septembrie a.c.). De exemplu, aici Partidul Liberal Democrat (FDP) a cheltuit în campania europeană 1,55 milioane euro (și a obținut 11 la sută din voturile germanilor – adică 2 887 311 voturi efective), dar estimează că va trebui să cheltuiască, totuși, de trei ori mai mult pentru alegerile naționale din septembrie³. Așadar, pentru liberal-democrații germani un euro-vot a costat cca

1 „A European election guide. The checklist”, în *The Economist*, 6 iunie 2009.

2 Heribert Prantl (2009), „Le syndrome de l'urne vide”, text publicat inițial în *Süddeutsche Zeitung* și preluat, în variantă franceză, de *Courrier international*, nr. 971, 11 iunie.

3 Oliver Holschen (2009), „Calculs électoraux... et financiers”, text publicat inițial în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* și preluat apoi de *Courrier international*, nr. 973, 25 iunie.

53 de cenți. Dar în Europa există state mai sărace în care un vot obținut costă mult mai mult (vezi cazul României!), iar cifrele declarate sunt deseori la limita credibilității în raport cu sumele efectiv cheltuite. Și toate aceste inginerii (electorale sau financiare) sunt suportate de contribuabilul european. Pentru că într-adevăr UE merge spre o integrare tot mai accentuată iar mecanismul comunitar este la drept vorbind susținut financiar de câteva state puternice, în realitate ceva cenți din banii contribuabilului german se găsesc și în voturile Noricăi Nicolai, și în cele ale lui C.V. Tudor sau în cele ale Partidului Piraților suedezi! Ce poate câștiga Europa (sau Germania) de pe urma unor astfel de euro-parlamentari – iată trista enigmă.

iv) Mai există și problema reprezentativității aleșilor comunitari. Aminteam mai sus exoticii auto-proclamați „pirai” politici din Suedia. Ei au obținut 7,1 la sută din voturile de acolo promițând (printre altele) acces nelimitat la programe piratate de televiziune, radio sau Internet. Sunt acești viitor parlamentari „europeni” compatibili în vreun fel cu valorile dreptei britanice, care e strâns legată de protecția drepturilor de autor? Sau este Elena Băsescu compatibilă în vreun fel cu principiile creștin-democraților germani – deși e foarte probabil că va fi colegă de grup cu aceștia?

De fapt, există în UE state în care discuția despre valori și principii ține mai curând de protocolul politicii, și nu de substanța ei. Rememorați felul în care s-au alcătuit listele unora dintre partidele cu pretenții de la noi: vezi maniera în care ex-consilieri, ex-miniștri sau ex-jurnaliști favoriți ai președintelui Băsescu au apărut pe lista PDL sau cum, pe lista unui partid care se dorește la antipodul PDL (precum PNL) au apărut o doamnă cunoscută mai puțin prin liberalismul ei și mai mult printr-un neobosit apetit pentru comploturi pe mize mici, o altă doamnă care s-a dovedit a fi mai vechea prietenă și viitoarea soție a președintelui partidului sau o altă doamnă care este soția unuia dintre membrii noii echipe de conducere a aceluiași partid. Curat Caragiale – deși, pe vremea lor, jupân Dumitrache și Veta nu votau pentru Parlamentul European! Poate că unii dintre acești candidați ar fi meritat, totuși – dar în nici un caz nu ar fi meritat cu toții. Și insist asupra faptului că ei nu vor acționa în numele României – ci al Europei unite!

v) Și, în fine (dar nicidecum ultima) o problemă mai curând de ordin tehnic: în aceste alegeri desfășurate între 4 și 7 iunie a.c., europenii ar fi trebuit să aleagă, teoretic și practic, un număr de 736 de deputați – așa cum cerea Tratatul de la Nisa pentru legislatura 2009-2014, și nu 754 de deputați, așa cum apare în Tratatul de la Lisabona (tratat care încă nu a intrat în vigoare, nefiind ratificat). Acești „18 parlamentari-fantomă” ce fac diferența au fost totuși aleși și, deocamdată, vor avea rolul de „observatori” – un rol plătit, chiar dacă, repet, încă nu există în practică tratatul în baza cărora ei figurează pe listele reprezentanților europeni.

... dar jumătatea plină există și ea

Și totuși, în ciuda acestor anomalii politice, umane sau tehnice, scopul declarat al acestui text este mai curând acela de a argumenta realul progres pe care, în ultimele decenii, l-a făcut acest (atât de puțin cunoscut în Europa) Parlament European pe care uni dintre noi l-au votat.

i) Mai întâi de toate, acest parlament, acum, chiar există și este funcțional. Acum trei decenii, pe când generația lui H.G. Pöttering își făcea acolo debutul, PE era un organ consultativ căruia nu i se acordau mari șanse de supraviețuire. Chiar dacă în acest parlament apar tot felul de personaje ciudate, oportuniste, anti-sistem sau chiar anti-comunitare, acest corp funcționează din ce în ce mai coerent. În plan efectiv, puterea legislativă, la nivelul continentului, trece de ani buni de la parlamentele naționale către Parlamentul European. Și probabil că procesul va continua în aceiași parametri.

ii) Contrar legendelor de ineficiență și risipă financiară, în legislatura 2004-2009 Parlamentul European a participat activ la aprobarea a peste 400 de legi (directive sau reglementări) care vor afecta în mod direct viața cetățenilor Uniunii¹. Acestea au vizat, printre altele, politicile legate de energie, reglementarea concurenței, problemele schimbărilor climatice, uniformizarea și eficientizarea serviciilor, tratamentul imigranților, legislația socială, reglementarea folosirii produselor chimice etc. Ziaristul spaniol citat aici amintește câteva dosare în care Parlamentul European, în recentul său mandat, a avut un cuvânt decisiv de spus: respingerea italianului Rocco Buttiglione, în octombrie 2004, din poziția de candidat pentru Comisia Europeană; anchetarea zborurilor secrete ale unor avioane aparținând CIA în unele state membre ale UE (inclusiv România), legate de existența presupusă a unor centre de detenție în bazele americane din aceste state; protejarea datelor personale ale cetățenilor UE (în replică la unele cerințe ale administrației Bush, legate de „războiul împotriva terorismului”); eliminarea principiului „țării de origine” din directiva privind serviciile propusă de comisarul Bolkestein ș.a.

iii) E drept că aleși din Partidul Piraților sau alți „corsari” mai mici (precum G. Becali) vor pigmenta activitatea viitorului parlament comunitar, dar e la fel de adevărat că alegerile din 4-7 iunie au avut și surprizele lor plăcute. Una dintre ele: scorul modest obținut de un partid precum Libertas – al celebrului eurosceptic Declan Ganeley –, cel care în 2008 a fost considerat vârful de lance foarte ascuțit al curentului anti-UE din Irlanda. După aceste alegeri și după rezultatul slab al Libertas, există motive reale de speranță că viitorul referendum din Irlanda va aduce o majoritate de partea Tratatului de la Lisabona.

iv) Și, poate argumentul cel mai notabil (și aparent paradoxal, în sens pozitiv): cum bine observa profesorul Andrew Moravcsik de la Princeton University, nu este de trecut cu vederea faptul că, totuși, 160 de milioane de cetățeni europeni (aceasta înseamnă 43,4 la sută din cei 375 de milioane de cetățeni UE) au votat pentru un parlament despre care se presupunea că le pasă foarte puțin². 160 de milioane de europeni au ieșit din case, în aceleași zile, în același scop. Nu e puțin. Altfel spus, paharul speranțelor comunitare nu este cu totul gol. Pentru 160 de milioane de europeni, aceste zile de vot chiar au făcut diferența între a asista pasivi la mersul Uniunii și a-și spune părerea.

Cu optimism – dar și cu ceva argumente –, încă se poate spune că Europa unită mai are un viitor.

¹ Andreu Missé (2009), text publicat în ziarul spaniol *El País* și preluat, sub titlul „Le tigre de papier montre ses crocs”, în *Courrier international*, nr. 970, 4 iunie.

² „Ignore the skeptics. EU democracy is doing just fine”, în *Newsweek*, 29 iunie 2009.

Lista „solidarității maghiare” în alegerile europarlamentare, efecte și semnificații

■ CSABA FERENC ASZTALOS

Democratic Alliance of Hungarians in Romania (DAHR), the legitimate representative of the Hungarian community, represented a factor of stability and democratization of the country in the post-communist period. The evolution of DAHR presents importance in terms of the relation between Hungarian community and Romanian majority. The list of "Hungarian solidarity" represents the first agreement between DAHR and the Hungarian National Council of Transylvania for the participation in a common list under the sigle/sign of the Alliance to the European parliamentary elections from 2009. What are the political significance and involvement of this agreement? In what way did the elections influence this decision and what are the effects related to the power relation within the Hungarian community of Romania?

Keywords:

U.D.M.R., Marko Bela, autonomy, European Elections, the list of "Hungarian Solidarity"

Convoorbirile dintre Uniunea Democrată Maghiară din România (U.D.M.R.) și Consiliul Național Maghiar din Transilvania (C.N.M.T.) au avut ca rezultat alcătuirea unei liste comune, în scopul participării la alegerile pentru Parlamentul European din 2009. Colaborarea dintre cele două organizații ale comunității maghiare din România s-a realizat sub mesajul solidarității maghiarimii și s-a materializat în înscrierea legală sub sigla U.D.M.R. la alegerile euro-parlamentare. Lista „solidarității maghiare” a fost deschisă de episcopul Tőkés László, locurile doi și trei revenind Uniunii, și a avut o reprezentare de 75% pentru U.D.M.R. și 25% pentru C.N.M.T.¹ Cu această ocazie, liderul U.D.M.R. Markó Béla a declarat că de-a lungul anilor au existat divergențe de opinii între liderii Uniunii și episcopul Tőkés László, dar nu legate de deziderate și de scopuri, ci de mijloacele de realizare a acestora. Tőkés László a arătat că a acceptat acest acord în interesul maghiarilor și al înfăptuirii autonomiei comunității maghiare, nicidecum în interes de partid sau personal.²

¹ <http://www.udmr.ro/stiri.php?hir=541>, accesat la data de 29 iunie 2009

² <http://www.evenimentul.ro/articol/udmr-a-semnat-intelegerea-cu-tokes.html>, accesat la data de 29 iunie 2009

Semnificații

Lista „solidarității maghiare” constituie primul rezultat al dialogului dintre liderii comunității maghiare din România, Markó Béla și Tőkés László realizat în scop electoral, după ce cel din urmă s-a retras din U.D.M.R., ca urmare a desființării funcției de președinte de onoare a Uniunii, la Congresul din anul 2003 organizat la Satu Mare.¹ De asemenea, cei doi lideri maghiari au convenit asupra constituirii Forului de Coordonare Maghiar din Transilvania, care va funcționa pe principii paritare, va adopta decizii prin consens și va avea menirea de a se ajunge la un numitor comun în probleme conceptuale și strategice importante pentru comunitatea maghiară din România. Lista „solidarității maghiare” a constituit o platformă de colaborare pe termen scurt, iar Forul de Coordonare Maghiar din Transilvania reprezintă o structură de colaborare pe termen lung între părțile în cauză.

La baza înțelegerii au stat și rațiuni practice. În primul rând, alegerile europarlamentare reprezentau al patrulea scrutin electoral în ultimii doi ani, iar această frecvență electorală afectează prezența la vot a alegătorilor și presupune un efort uman și financiar ridicat din partea participanților. După alegerile parlamentare din 2008, U.D.M.R. a trecut în opoziție veritabilă, după 8 ani de guvernare și 4 ani de susținere parlamentară a guvernului Adrian Năstase. Ori, trecerea în opoziție creează tensiuni interne în orice formațiune politică, necesită o perioadă de adaptare, de re poziționare la noul context. Președintele Markó Béla a fost supus unor critici datorită trecerii în opoziție a Uniunii. În aceste circumstanțe, conducerea Uniunii a ales riscul minim pentru alegerile europarlamentare, prin lista comună cu C.N.M.T. evitându-se astfel un posibil eșec al comunității maghiare, care ar fi creat tensiuni interne și o presiune pentru schimbarea conducerii U.D.M.R.

Dincolo de rațiunile privind costurile unei campanii electorale pentru un candidat independent și șansele de a accede a doua oară în Parlamentul European din această calitate, pentru Tőkés László participarea pe listele Uniunii la alegerile europarlamentare a constituit calea cea mai simplă de a intra în grupul Partidului Popular European (PPE), episcopul realizând că, fără apartenența la un grup politic puternic nu poate avea o activitate eficientă ca europarlamentar. Prin acordul cu U.D.M.R. Tőkés László recunoaște puterea Uniunii, admite eșecul procesului de formare a unei formațiuni politice concurente în cadrul comunității maghiare din România, în speță a Partidului Civic Maghiar, creează Forul de Coordonare Maghiar din Transilvania prin care dorește să spargă monopolul U.D.M.R. de reprezentare a maghiarilor din România.

Organizarea campaniei electorale, mesaje electorale

Cele două platforme de colaborare răspund așteptărilor comunității maghiare din România, de dialog între gruparea moderată și cea radicală. Cele două organizații și-au păstrat identitatea, existând două staffuri de campanie distincte, funcționând și o comisie de coordonare comună, care a armonizat sarcinile și concepțiile legate de campanie. Programul electoral cadru al solidarității maghiare a avut ca scop principal „reprezentarea comună în fața Europei a intereselor și valorilor comunității maghiare din România și acțiunea în interesul real și deplin al egalității de șanse” și a cuprins următoarele capite: protecția minorităților și autonomia, dezvoltarea regională, economia și turismul, tineret, protecția familiei și politică ocupațională, învățământ și cultură, dezvoltarea rurală și economia agrară, protec-

¹ http://www.divers.ro/focus_ro?wid=37452&func=viewSubmission&sid=5768, accesat la data de 29 iunie 2009

ția mediului, reprezentarea valorilor culturale și a moștenirii spirituale europene, confruntarea cu consecințele comunismului.¹

Ca și în cazul altor partide participante la scrutinul electoral, elementele de mobilizare din campania U.D.M.R. au fost strâns legate de politica internă. Mesajul solidarității, a acodului între liderii comunității maghiare urmărea un dublu efect: unul mobilizator, dar și unul de relaxare a electoratului tradițional al Uniunii. La alegerile europarlamentare din 2007, concurența între lista U.D.M.R. și independentul Tókéş László a constituit elementul mobilizator al electoratului maghiar din România, care, printr-o prezență ridicată, a propulsat ambele părți în Parlamentul European. Lista solidarității maghiare elimina riscul neatergerii pragului electoral de 5%. Campania partidelor politice pentru alegerile europarlamentare s-a axat, în mare parte, pe subiecte legate de politica internă - raportul de putere între cele două partide aflate la guvernare, situația economică, raportul dintre putere și opoziție, respectiv pe scrutinul prezidențial din toamna anului 2009.

În acest context, U.D.M.R. a atacat în campanie măsura schimbării conducerii agențiilor și instituțiilor deconcentrate, care a avut efecte negative în rândul comunității maghiare. Uniunea a organizat mai multe manifestări de protest în Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc și Târgu Mureș, apelând la forme de exprimare din perioada opoziției radicale dintre 1990-1996. Mesajul de unitate a fost dublat de cel al solidarității cu persoanele schimbate din funcțiile publice al autorităților deconcentrate, măsură care a fost percepută de comunitatea maghiară ca una cu caracter etnic. Soluția avansată de liderii maghiari la aceste probleme a fost necesitatea accelerării implementării autonomiei locale. Astfel, Markó Béla a declarat că Guvernul PDL-PSD-PC greșește prin schimbarea etnicilor maghiari din conducerea autorităților deconcentrate, respectiv a arătat că politicienii români, prin aceste fapte și declarații, „vor să dovedească faptul că nu avem nevoie de autonomie și că problemele noastre se rezolvă și altfel. Ceea ce fac în schimb, este o dovadă clară că avem nevoie de autonomie, fiindcă, dacă noi am decide aici, la fața locului, în legătură cu instituțiile și investițiile care țin de dezvoltarea zonelor noastre, atunci noi, românii și maghiarii am găsi soluțiile cele mai bune.”²

De pe poziția de organizație de opoziție, prin limitarea accesului la resurse pentru autoritățile administrației publice locale, conduse de primari U.D.M.R. a înregistrat efecte negative asupra comunității maghiare și a constituit un subiect de campanie.

Tókéş László a atins, în campania electorală, o notă mult mai radicală, catalogând schimbările din autoritățile deconcentrate ca un proces de „epurare etnică”, de asemenea a susținut toate formele de autonomie și necesitatea recunoașterii limbii maghiare ca limbă oficială.³

Campania listei „solidarității maghiare” a fost puternic influențată de circumstanțele politicii interne create după alegerile parlamentare din 2008, de poziția de organizație politică de opoziție a U.D.M.R., care a dus la limitarea accesului la resurse financiare a consiliilor județene și locale conduse de primarii Uniunii și la destituirea maghiarilor din funcțiile publice de la nivelul administrației publice centrale și a unităților administrative deconcentrate.

1 <http://www.udmr.ro/europarlamentarez2009.php>, accesat la data de 29 iunie 2009

2 http://www.antena3.ro/stiri/politica/marko-bela-politicienii-romani-au-facut-o-prostie-prin-schimbarea-directorilor-maghiari_72976.html, accesat la data de 29 iunie 2009

3 http://www.antena3.ro/etichete/laszlo_tokesz/, accesat la data de 29 iunie 2009

Rezultate

Conform datelor Biroului Electoral Central, U.D.M.R. a obținut 431.739 de voturi, reprezentând 8,92% din voturile valabil exprimate. Cu acest scor, Uniunea a reușit să-și păstreze 3 mandate în urma alegerilor, chiar dacă numărul de europarlamentari stabiliți în România a scăzut de la 35 la 32. Uniunea a obținut cu 9 000 de voturi mai puțin la scrutinul european, decât a obținut la alegerile pentru Senatul României în toamna anului 2008. Prezența la vot în județele cu populație preponderent maghiară a fost aproximativ cu 40% mai mare decât a electoratului român. Această prezență sensibil diferită între electoratul maghiar și român a avut loc doar la alegerile europarlamentare din 2007 și 2009. Prezența la vot a electoratului maghiar a fost întotdeauna mai ridicată, dar începând cu anul 2000, această diferență nu este semnificativă, cu excepția celor două scrutine europarlamentare.

Analizând pe județe, pierderile de vot provin din Bihor, Satu Mare și județele în care maghiarii sunt în minoritate. Putem să apreciem că, în aceste județe, lista „solidarității maghiare” nu a avut efectul de mobilizare scontat. În schimb, în județele Harghita și Covasna mesajul solidarității a adus mai multe voturi.

Concluzii

Prin prisma rezultatelor alegerilor europarlamentare, U.D.M.R. rămâne un partener important al partidelor parlamentare, atât pentru cele aflate la guvernare, cât și pentru cele din opoziție. Totuși, datorită forței parlamentare apropiate dintre PSD-PC și PDL, Uniunea nu are foarte multe culoare de negociere a ponderii sale politice. U.D.M.R. și electoratul maghiar pot avea un rol important în alegerile prezidențiale din noiembrie 2009, în urma cărora marja de mișcare a Uniunii pe scena politică internă ar putea crește. Alegerile prezidențiale reprezintă o nouă oportunitate pentru a verifica „solidaritatea maghiară”. Rolul comunității maghiare poate înclina balanța în turul doi pentru un candidat prezidențiabil sau altul. Apropierea prezidențiabililor de comunitatea maghiară și de U.D.M.R. va fi însă limitată, va atinge doar nivelul la care acest fapt nu va conduce la pierderea de voturi din partea electoratului român moderat și radical. Astfel, electoratul maghiar și U.D.M.R. poate constitui un număr de voturi țintă pentru prezidențiabili calificați în turul doi, dar poate constitui și un subiect de manipulare politică pe fond etnic.

În raporturile de forțe din interiorul comunității maghiare din România, alegerile europarlamentare marchează prima materializare a dialogului dintre Markó Béla și Tőkés László, după „schisma” din 2003. Această colaborare rămâne însă una punctuală, raportată la reprezentarea comunității maghiare din România în Parlamentul European, dar vine să răspundă și la unele necesități politice ale celor doi lideri. Rezultatele alegerilor obligă însă părțile să exploreze posibilitățile de colaborare, iar în viitorul apropiat identificăm două momente importante pentru comunitate maghiară din România: alegerile prezidențiale din noiembrie 2009, respectiv Congresul U.D.M.R. din 2011 unde se va disputa mandatul de președinte al Uniunii.

Tőkés László nu și-a exprimat încă punctul de vedere cu privire la candidatul U.D.M.R. la prezidențiale și față de alegerile prezidențiale din România. Tőkés László nu are interesul de a vedea Uniunea din nou la guvernare, deoarece puterea acesteia este mult mai mare în această poziție. O Uniunea la guvernare nu poate fi concurată cu succes nici din interior, nici din exterior. Un U.D.M.R. în opoziție și un Tőkés László la „guvernare”, cu o putere importantă prin accesarea la guvernare a FIDESZ, condus de Viktor Orbán în Ungaria, ar constitui premisele pentru construirea unei alternative politice la U.D.M.R. sau la preluarea puterii în Uniune.

Pentru actuala conducerea a U.D.M.R. rezultatele alegerilor europarlamentare confirmă brandul organizației și oferă liniștea necesară reorganizării interne a Uniunii. Perioada de opoziție oferă posibilitatea de a curăța organizația de oportuniștii guvernării, de a regândi strategia de resurse umane a Uniunii în vederea atacării alegerilor prezidențiale și a Congresului U.D.M.R. din 2011, indiferent dacă formațiunea rămâne în opoziție sau accede la guvernare după alegerile prezidențiale din noiembrie 2009. Actuala conducere a U.D.M.R. are o responsabilitate mare și un cuvânt important de spus în acest proces de regândire a resurselor umane.

Liderii Uniunii dispun de experiența și puterea politică necesară pentru succesul acestui demers, care a început cu mulți ani în urmă. O analiză atentă a rezultatelor alegerilor locale și parlamentare din 2008 arată că Uniunea, prin sistemul de competiție internă, a promovat mulți tineri în funcții de președinți de consilii județene, primari și viceprimari, respectiv deputați și senatori, care au câștigat putere politică în cadrul organizației.

Pentru clasa politică românească, evoluția U.D.M.R. și a comunității maghiare din România reprezintă un element important și după integrarea euro-atlantică a țării. Campania alegerilor europarlamentare arată că aplicarea unui anumit tratament față de comunitatea maghiară, în funcție de poziția în care se situează reprezentantul politic al acestei comunități pe scena politică (putere sau opoziție), este una greșită. Neluarea în considerare a realităților locale, a necesităților etnice și economice a comunității maghiare din România pot avea efecte negative în evoluția relației dintre minoritatea maghiară și majoritatea română.

Alegeri europarlamentare

experiența românească

■ ALEXANDRU RADU

The two europarlimentary elections held in Romania in 2007 and 2009 can outline the romanian experience in this domain, even one as short. On one hand, the europarlimentary elections unfolded in an ever-changing juridical context, lacking european topics, thus resulting in a very poor presence at polls. On the other hand, these elections have generated a specific electoral and political formula, defined by a high growth of electoral proportionality and also a multi-party system, which Romania has known as a result to the national parliamentary elections.

Keywords:

romanian europarlimentary elections and experience, juridical instability, high electoral proportionality, multi-party system

Pentru România, alegerile europarlamentare din iunie 2009 au fost primele desfășurate la termen. Totuși, 7 iunie nu a reprezentat o premieră electorală absolută în domeniu, reprezentanții din România în Parlamentul European fiind aleși pentru prima oară în toamna lui 2007. Cu două ediții ale europarlamentarelor organizate în România în decursul ultimilor doi ani, putem vorbi deja de o anume experiență românească în domeniu. Cum arată aceasta, vom încerca să o creionăm în cele ce urmează, abordând, pe scurt, deopotrivă aspecte juridice și tehnice ale procesului euroelectoral.

Deși, în general, mai puțin investigat atunci când vorbim de alegeri europarlamentare, sistemul electoral românesc, în expresia lui juridică, merită o atenție sporită. Să reamintim întâi că alegerile europarlamentare din România sunt reglementate formal de Legea nr. 33/2007¹, rezultat al pactului politic din toamna lui 2006 prin care se convenea organizarea primului scrutin european în primăvara anului aderării României la UE². Legea astfel elaborată

1 Vezi „Legea nr. 33 din 16 ianuarie 2007 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European”, *Monitorul Oficial*, nr. 28 (16 ianuarie 2007).

2 Inițial, data scrutinului a fost stabilită pentru 13 mai 2007, dar evoluțiile politice ale României au condus la amânarea alegerilor pentru PE cu opt luni.

era, în fapt, o adaptare a celei care reglementa alegerile legislative naționale la contextul specific al desemnării deputaților europeni, cuprinzând numeroase și importante trimiteri la aceasta. Bunăoară, se preciza că dispozițiile Legii nr. 373/2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului, cu modificările și completările ulterioare, se aplică în mod corespunzător în ceea ce privește listele electorale permanente¹ sau birourile electorale organizate la nivelul județelor și municipiul București², o mențiune generală în acest sens fiind cuprinsă și în capitolul dispozițiilor tranzitorii și finale, la articolul 23, aliniatul întâi³. Sub aspectul tipului de scrutin utilizat legea stipula: „Membrii din România în Parlamentul European se aleg pe bază de scrutin de listă, potrivit principiului reprezentării proporționale, și pe bază de candidaturi independente”⁴ iar „teritoriul României se constituie într-o singură circumscripție”⁵, repartizarea mandatelor făcându-se prin intermediul metodei d'Hondt⁶, cea mai utilizată dintre metodele cu divizori. Așadar, un scrutin de tip RP similar celui utilizat la alegerea parlamentarilor naționali până în 2008, cu deosebirea importantă provenind din asimilarea teritoriului țării cu o unică circumscripție electorală.

Totuși, atât scrutinul din 2007, cât și cel din 2009 s-au desfășurat în baza unei legi nr. 33/2007 modificată substanțial sub aspectele ei tehnice, de la alcătuirea listelor electorale până la forma proceselor verbale de constatare a rezultatelor votării. Modificările s-au făcut de fiecare dată pe calea ordonanțelor guvernamentale de urgență. Trei OUG au schimbat dispozitivul legal inițial al alegerilor europarlamentare din 2007, o a patra fiind adoptată înainte de începerea procesului electoral din 2009⁶. Pentru a proba amploarea acestor intervenții legislative ar fi suficient să spunem că din cele 28 de articole ale legii au fost modificate 22 (11 prin primele trei OUG și tot atâtea prin cea de-a patra OUG), multe dintre acestea de mai multe ori, și au fost introduse alte 51 de articole (15 prin primele trei OUG și 36 prin cea de-a patra OUG, unele dintre cele 15 suferind și ele modificări ulterioare). Practic, putem spune că, alegerile europarlamentare s-au desfășurat în baza altui cadru juridic decât cel statuat prin Legea nr. 33./2007. Și chiar mai mult – fiecare din cele două scrutinuri europene a avut reglementări juridice diferite. Desigur, juriștii și politicienii, aceștia din urmă mai ales, vor argumenta că modificările aduse normei inițiale se explică prin nevoia de perfecționare ori de adaptare a cadrului juridic electoral la condițiile politice concrete ale momentului. Dar chiar și așa, tot va trebui să observăm că instabilitatea legislativă este o caracteristică a procesului electoral românesc, fie el și european. Aici vom putea afla și o cauză a numeroaselor nereguli care au afectat în mod deosebit alegerile europarlamentare din iunie 2009.

Pe de altă parte, oricâte modificări au fost aduse legii electorale inițiale, modul de scrutin practicat la alegerile pentru PE nu a fost afectat. Și aceasta în mod surprinzător, mai ales dacă avem în vedere presiunea politică și mediatică din anii trecuți pentru renunțarea la votul plurinominal în varianta listelor electorale blocate. Știm că politicienii români, în frunte cu președintele Băsescu, s-au întrebuințat serios pentru reformarea modului de alegere a parlamentului nați-

1 Cf. art. 9, alin. (2), „Legea nr. 33/2007”, *Monitorul Oficial*, nr. 28 (16 ianuarie 2007).

2 Cf. art. 14, alin. (4), „Legea nr. 33/2007”, *Monitorul Oficial*, nr. 28 (16 ianuarie 2007).

3 „Dispozițiile prezentei legi se completează în mod corespunzător cu prevederile Legii nr. 373/2004, cu modificările și completările ulterioare”, cf. art. 23, alin. (1), „Legea nr. 33/2007”, *Monitorul Oficial*, nr. 28 (16 ianuarie 2007).

4 Art. 4, alin. (1) și (2), „Legea nr. 33/2007”, *Monitorul Oficial*, nr. 28 (16 ianuarie 2007).

5 Cf. art. 21, alin. (1), lit. b), „Legea nr. 33/2007”, *Monitorul Oficial* nr. 28 (16 ianuarie 2007).

6 Este vorba de OUG nr. 1/2007, *Monitorul Oficial*, nr. 97/2007, OUG nr. 8/2007, *Monitorul Oficial*, nr. 134/2007, OUG nr. 84/2007, *Monitorul Oficial*, nr. 602/2007 și OUG nr. 11/2009 *Monitorul Oficial* nr. 134/2009.

onal, rezultatul fiind așa numitul sistem al votului uninominal, reglementat de noua lege electorală, adoptată în 2008 în condițiile politice specifice ale „războiului dintre Palate”. Și atunci, apare întrebarea firească de ce politicienii români nu au fost consecvenți cu ei înșiși. Un răspuns popular, mai degrabă o scuză, ar putea primi următoarea formulare: pentru că Uniunea Europeană ne-ar obliga să utilizăm acest sistem electoral. Dincolo de faptul că trimite la o mai veche meșteahnă românească – cea cu Înalta Poartă, indiferent cum s-ar numi ea – un astfel de răspuns este cel puțin superficial. E drept, regula convenită la nivelul Uniunii Europene spune ca alegerile pentru PE să se desfășoare după principiul reprezentării proporționale, care servește mult mai bine scopului politic al acestor alegeri. Dar, statuarea principiului reprezentării proporționale nu înseamnă că toate statele Uniunii utilizează același sistem electoral. Dimpotrivă, dincolo de regula după care voturile se transformă în mandatele, așadar, dincolo de formula electorală proporțională, țările membre au libertatea de a adapta soluții particulare, specifice. Iar realitatea electorală ne arată această diversitate. Bunăoară, Marea Britanie practică un sistem electoral proporțional cu liste blocate, în timp ce în Austria se folosește scrutinul de listă combinat cu votul preferențial, iar Malta a adoptat votul unic transferabil. În același timp, alegerile europarlamentare din Marea Britanie se desfășoară în 12 circumscripții plurinominal, pe când atât în Austria cât și în Malta scrutinul are loc într-o unică circumscripție electorală. În fine, metoda d'Hondt este specifică atât Marii Britanii cât și Austriei, dar, pe de altă parte, în Marea Britanie, ca și în Malta, nu există un prag electoral, valoarea acestuia fiind de 4% din voturile valabil exprimate în Austria. Tot așa, rezumându-ne acum la zona fostelor țări comuniste membre ale UE, vom putea constata că, spre exemplu, Ungaria a adoptat soluția listelor blocate, în timp ce în Cehia se utilizează o variantă de liste deschise. În ambele se aplică metoda d'Hondt, dar valoarea pragului electoral diferă. Așadar, despre un model al sistemului electoral pentru alegerile europarlamentare nu poate fi vorba, și cu atât mai puțin despre obligativitatea votului pe liste blocate. Cel mult, raportându-ne la tipul votului practicat, putem deosebi trei categorii: una a țărilor cu liste blocate, în număr de 11, apoi categoria țărilor cu liste neblocate, aici înscrindu-se 13 țări, și, cu doar două cazuri, cea a țărilor cu vot unic transferabil. România, cum am arătat deja, sporește numărul țărilor care au optat pentru un sistem RP cu liste blocate¹.

Așa stând lucrurile, cauza menținerii sistemului RP cu liste blocate, în sine, ținem să precizăm, nici bun, nici rău, trebuie căutată în plan național. Ea poate fi identificată drept conservatorism al legiuitorului român, dar, mai degrabă, ar trebui corelată cu inconsistența politicilor reformatoare, a reformei electorale în particular. Căci, fără a redeschide acum discuția cu privire la tema votului uninominal, dar admitând că obiectivul reformei electorale l-a reprezentat, așa cum politicienii înșiși au susținut, întărirea legăturii dintre aleși și alegători sau, în altă formulare, întărirea controlului popular asupra candidaturilor partizane, ar fi fost firesc ca modificările aduse legii alegerii eurodeputaților să răspundă cu prioritate acestui obiectiv. Concret, aceasta ar fi însemnat tocmai renunțarea la listele blocate.

Schimbarea contextului juridic al fiecăreia din cele două alegeri europarlamentare nu și-a avut însă corespondentul și în ceea ce privește contextul politic. Dimpotrivă, deși organizat după aproape doi ani, scrutinul din 2009 a avut loc în aceleași condiții politice generale ca și cel precedent. Avem în vedere aici modul în care actorii electorali, deopotrivă candidați și susținători partizani ai acestora,

¹ Pe larg despre sistemele electorale din țările UE, vezi, spre exemplu, studiul realizat de Asociația Pro Democrația, disponibil și pe www.apd.ro/files/publicații.

s-au raportat la alegerile europarlamentare, abordate ca un mijloc pentru atingerea obiectivelor politice naționale (locale). Astfel, ne amintim cu ușurință că scrutinul din 2007, amânat din mai până în noiembrie și suprapus în cele din urmă peste referendumul pentru „votul uninominal”, a fost subsumat tranșării conflictului politic profund care marca societatea românească în aceea perioadă, după cum, în 2009, am fost martorii unei confruntări ținute înspre prezidențialele de la sfârșitul anului. În plus, atât în campania recent încheiată, cât și în cea precedentă temele europene au pălit în fața celor românești, și acestea învelite în același ambalaj al mercantilismului electoral ce pare a fi devenit caracteristica oricărui proces de votare. Pe scurt, alegerile pentru PE nu au avut o miză europeană, ci una locală.

Un asemenea context politic general în contradicție flagrantă cu menirea alegerilor europarlamentare a încurajat apatia alegătorilor, mulți dintre ei prea puțin convingși de utilitatea alegerii încă unui rând de parlamentari. Astfel că participarea la urne s-a menținut la nivelul aceluiași palier, de sub 30%, înregistrându-se chiar un ușor regres față de 2007, în ciuda apelurilor de ultimă oră ale oficialilor și candidații prin care românii erau îndemnați să se prezinte la vot ca o probă a europenismului lor. Cu 5.035.299 cetățeni prezenți la vot, din 18.197.316 înscrși în listele electorale, rata participării a fost de 27,67%, cu circa două procente mai redusă decât în urmă cu doi ani, când s-au prezentat la urne 5.370.171 cetățeni (29,47%) din 18.254.597 înscrși la urne. Spre comparație, media europeană a participării la vot a fost 43,1%.

Dar dacă cele amintite până acum ar putea fi considerate drept caracteristici colaterale procesului europarlamentar din România, adică fără o legătură de dependență univocă cu sistemul electoral propriu-zis, să vedem în continuare care sunt principalii parametri ai scrutinului RP cu liste blocate aplicat la alegerile europarlamentare din 2007 și 2009. Mai întâi, să rememorăm datele statistice ale celor două alegeri¹:

Alegerile europarlamentare din 25 noiembrie 2007

Nr. crt.	Actor electoral	Voturi (%)	Mandate	
			Nr.	%
1.	P D	28,81	13	37,14
2.	P S D	23,11	10	28,57
3.	P N L	13,44	6	17,43
4.	P L D	7,78	3	8,57
5.	U D M R	5,52	2	5,72
6.	P N G	4,85	-	-
7.	P R M	4,15	-	-
8.	L. Tokes	3,44	1	2,86
9.	P C	2,93	-	-
10.	P I N	2,43	-	-
11.	P N Ț C D	1,38	-	-
12.	Partida Romilor	1,14	-	-
13.	Alianța Socialistă	0,55	-	-
14.	Partidul Verde	0,38	-	-

¹ Datele au fost preluate de la Biroul Electoral Central.

Alegerile europarlamentare din 7 iunie 2009

Nr. crt.	Actor electoral	Voturi (%)	Mandate	
			Nr.	%
1.	P S D + P C	31,07	11	33,33
2.	P D – L	29,71	10	30,30
3.	P N L	14,52	5	15,15
4.	U D M R	8,92	3	9,10
5.	P R M	8,65	3	9,10
6.	E. Băsescu	4,22	1	3,03
7.	P N Ț C D	1,45	-	-
8.	A. Pavel	1,03	-	-
9.	Forța Civică	0,40	-	-

Primul lucru pe îl remarcăm este reducerea numărului actorilor electorali în 2009 comparativ cu 2007, datorată, în principal, unei simplificări a sistemului partidist. Astfel, Partidul Liberal Democrat, constituit oficial în ianuarie 2007, a dispărut de pe eșichierul politic, la sfârșitul anului, prin dizolvarea în Partidul Democrat, redenumit de atunci Partidul Democrat-Liberal, Partidul Conservator a revenit în alianța sa tradițională cu Partidul Social Democrat, iar Laszlo Tokes s-a întors în Uniunea Democrată a Maghiarilor din România; totodată, Partidul Noua Generație și Partidul Inițiativa Națională nu au mai concurat formal la alegerile din 2009 (președintele primului regăsindu-se însă pe lista Partidul România Mare), ca și alte formațiuni politice minore. Ca atare, față de cele 13 formațiuni politice, plus un independent, asociat însă cu UDMR, care au depus candidaturi pentru primul scrutin europarlamentar, la alegerile din 7 iunie 2009 au participat numai șapte, alături de doi candidați independenți, unul dintre aceștia cu un accentuat statut partizan. Tot șapte (numărând separat partidele din alianța electorală PSD-PC) este numărul formațiunilor politice care au participat la ambele ediții ale europarlamentarelor. Dintre acestea, patru – PD (PD-L), PSD, PNL și UDMR – au obținut mandate de eurodeputat la ambele scrutine, la fiecare ediție adăugându-se un al cincilea partid independent – PLD în 2007, PRM în 2009. De asemenea, câte un mandat a revenit unui candidat (cvasi)independent.

Deși nu a condus la schimbarea formulei postelectorale, aceasta continuând să fie de tip cinci partide plus un (cvasi)independent, numărul redus al competitorilor electorali a însemnat și o îmbunătățire a proporționalității electorale în 2009. Astfel, numărul voturilor irosite s-a redus substanțial în 2008 comparativ cu 2007, ca și valoarea primei electorale pe care sistemul o acordă partidului situat în fruntea clasamentului, o reducere în consecință înregistrând și indicele G, al disproportionalității electorale, așa cum se vede în tabelul următor. De menționat că o disproportie electorală de peste 7% a mai fost înregistrată în România la alegerile legislative din 1990 și 2000¹, în timp ce valoarea de sub 3% este cea mai mică din întreaga istorie electorală postcomunistă, media națională fiind de 5,76 procente.

¹ Raportat la Senat, calculele ne indică următoarele valori ale disproportionalității electorale $G=7,33\%$ în 1990 și $G=7,92\%$ în 2000. Pentru dinamica indicatorului pe întreaga perioadă postcomunistă, vezi Alexandru Radu (2009), *Un experiment politic românesc: Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”*, Iași: Institutul European.

	Voturi irosite (%)	Prima electorală (%)	G (%)
2007	17,90	8,33	7,62
2009	2,91	2,26	1,97

Valorile discrepante ale indicelui G necesită o explicație suplimentară. În general, disproporționalitatea este considerată a fi direct proporțională cu pragul electoral legal și invers proporțională cu magnitudinea medie a circumscripțiilor, aceasta din urmă apreciată ca un prag electoral implicit, ce poate fi calculat după formula $P=75\%/(M+1)$ ¹. Spre exemplu, analizând procesul electoral din România postcomunistă, Cristian Preda aprecia că „la alegerile din 2004, avem un nivel al magnitudinii de 3,26 pentru Senat și de 7,9 pentru Cameră și, astfel, un prag implicit de 17% pentru Senat și, respectiv de peste 8% pentru Cameră”². Concluzia autorului citat vizează „existența unui dezacord între pragul electoral și magnitudinea medie a circumscripțiilor”, aceasta din urmă reprezentând „un obstacol serios pentru reprezentativitate”³ în cazul alegerilor parlamentare naționale. O asemenea afirmație nu poate fi însă extinsă și asupra euroalegerilor, unde magnitudinea unicei circumscripții este de circa 10 ori mai mare decât magnitudinea medie pentru Senat din 2004. Concret, valoarea pragului implicit pentru alegerile europarlamentare s-a situat puțin peste 2 procente, adică sub jumătatea pragului electoral legal, de 5%, atât în 2007, cât și în 2009⁴. Ca atare, valoarea ridicată a disproporției electorale din 2007 trebuie corelată cu pragul electoral legal, mai exact cu nivelul sporit al voturilor irosite, adică al voturile acordate competitorilor electorali aflați sub acest prag, de aproape 3 ori mai numeroși față de 2009.

Aminteam mai sus că scăderea numărului competitorilor electorali nu a însemnat și o schimbare a formulei postelectorale, aceasta continuând să fie de tip cinci partide plus un (cvasi)independent. Adăugăm acum că deși formal reordonarea scenei politice a fost confirmată de scrutinul din 2009, rezultatul general al noilor alegeri europarlamentare nu a diferit substanțial față de 2007, conservând, în fapt, dominația electorală și politică a aceluiași două formațiuni politice (ce au câștigat împreună între 52 și 61% din totalul voturilor exprimate, respectiv între 56 și 64% din totalul mandatelor), ca și supremația partidelor parlamentare.

Mai mult, ponderile mandatelor pentru cei șase actori electorali sunt similare în 2007 și 2009 și indică un format partidist mai apropiat de tipul multipartidismului, confirmat de valorile indicelui N, redate în tabelul de mai jos.

	N
2007	3,83
2009	4,11

1 Cf. Arend Lijphart(2000), *Modele ale democrației*, Iași: Polirom, p.150. O altă formulă de calcul este cea propusă de Taagepera și Shugart – $P=50\%/M$, cf. A. Lijphart(1994), *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-seven Democracies, 1945-1990*, Oxford University Press, p. 27.

2 Cristian Preda(2005), *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, București: Nemira, p.33.

3 Idem.

4 Mai exact, pragul electoral implicit a fost de 2,08% în 2007, respectiv de 2,21% în 2009.

Din această perspectivă, alegerile europarlamentare se situează alături de cele legislative naționale din perioada 1992-2000, când sistemul de partide a tins a se ordona tot după regulile multipartidismului.

Totuși, în cazul europarlamentarelor din 2009, o anume corecție ar trebui adusă formulei partizane, respectiv valorii numărului efectiv de partide, având în vedere faptul că numărul mandatelor alocate PD-L a sporit de la 10 la 11, ca urmare a revenirii oficiale a candidatului (cvasi)independent în acest partid. În aceste condiții, numărul efectiv de partide din 2009 ($N=3,82$) se situează practic la valoarea din 2007, fără însă a afecta încadrarea generală a sistemului partidist.

În fine, să remarcăm și faptul că, raportându-ne strict la valorile medii ale indicelui N pentru alegerile parlamentare naționale ($N=3,5$) și pentru alegerile parlamentare europene ($N=3,8$), cele din urmă au generat un sistem partidist ușor defazat în raport cu dinamica arătată de scrutinele naționale, cu precizarea că nivelul numărului efectiv de partide a variat mult mai puternic în primul caz.

Rezumând, ca urmare a masivelor modificări aduse legii alegerilor parlamentarilor europeni, scrutinul din 7 iunie 2009 s-a desfășurat practic în baza unei alte norme juridice decât în cazul celui din 25 noiembrie 2007, cu excepția majoră, care, teoretic cel puțin, nu ar fi trebuit perpetuată, a votului pe liste blocate. Totodată, absenteismul masiv a continuat să caracterizeze procesul electoral de desemnare a parlamentarilor europeni. De cealaltă parte, s-a conturat o formulă politico-electorală specifică, caracterizată prin tendințele de ameliorare accentuată a proporționalității scrutinului și de perpetuare a sistemului multipartidist. Desigur, această scurtă dar, totodată, paradoxală experiență electorală europeană a României va trebui să treacă proba timpului.

PSD *resurrected*

o analiză a rezultatelor PSD obținute la alegerile pentru Parlamentul European din 2007 și 2009

■ BOGDAN DIMA

The article emphasizes the evolution of Social Democrat Party's votes in the two European Parliament election rounds held in Romania (November 2007 and June 2009). After loosing the first place in the romanian political arena in 2007, the Social Democrat Party recovered lost votes and regained the first place starting with parliamentary elections in November 2008. The new European Parliament elections held in June 2009 confirmed the hierarchy from previous elections. The results and percentages obtained by Social Democrat Party in european elections are analysed comparatively and on a regional basis with the results and percentages obtained in the local and parliamentary national elections. Moreover, we shall discuss if and how this results will affect the presidential campaign in November/December 2009.

Keywords:

European Parliament elections, local and parliamentary elections, electoral hierarchy, electoral trends, regional electoral scores

Alegerile europene din România. Un context specific

La nivelul statelor membre ale Uniunii Europene, alegerile organizate în iunie 2009 au reprezentat cel ce-al șaptelea ciclu electoral european¹. Este pentru prima dată când **toate** cele 27 de state membre ale Uniunii Europene votează **în același timp** 736 de membri în Parlamentul European².

¹ Înțelegem prin ciclu electoral european alegerile pentru Parlamentul European care se desfășoară **simultan** în toate statele membre ale Uniunii Europene și care marchează începutul unui mandat de cinci ani pentru membrii aleși. Considerăm cicluri electorale europene doar alegerile desfășurate în 1979, 1984, 1989, 1994, 1999, 2004 și 2009. Nu considerăm ca fiind parte dintr-un ciclu electoral european alegerile europene organizate de statele care au devenit membre ale Uniunii Europene în timpul derulării mandatului de cinci ani pentru Parlamentul European: Grecia în 1981, Spania și Portugalia în 1987, România și Bulgaria în 2007.

² Numărul membrilor din Parlamentul European nu este fix (de ex. în 1999, Parlamentul European era format din 626 de membrii, în 2007, după alegerile pentru Parlamentul European organizate în România și Bulgaria, legislativul european avea 785 de membrii). Stabilirea numărului de parlamentari europeni se bazează pe îmbinarea a două principii diferite: reprezentarea proporțională în funcție de numărul cetățenilor fiecărui stat membru (ex. Germania - 99, Marea Britanie - 72, România - 33) și reprezentarea egală, în sensul că statele cu o populație redusă (ex. Luxemburg - 6, Cipru - 6, Malta - 5) trimit

România se află la a doua rundă de alegeri pentru Parlamentul European. Între cele două runde de alegeri europene au fost organizate alegeri locale în iunie 2008 și alegeri parlamentare în noiembrie 2008. Ultimele au determinat schimbarea guvernului: prim-ministrul Tăriceanu și guvernul minoritar PNL - UDMR au fost înlocuiți cu Emil Boc și un guvern PD-L - PSD, cu o largă susținere în Parlamentul României.

Cetățenii români au fost chemați la urne de cinci ori în doi ani și urmează să fie chemați a șasea oară în noiembrie 2009, o dată cu alegerile prezidențiale:

19 mai 2007 - referendumul pentru demiterea Președintelui României suspendat de Parlament în ședința comună a celor două camere în data de 19 aprilie 2007.

25 noiembrie 2007 - primele alegeri pentru Parlamentul European organizate în România, în paralel cu referendumul inițiat de Președintele României pentru introducerea votului uninominal (scrutin majoritar cu un singur tur - varianta susținută de Traian Băsescu, PD și PLD, care a fuzionat la 15 decembrie 2007 cu PD, formând PD-L).

1 iunie 2008 - alegerile locale pentru primari, consilieri locali, consilieri județeni și președintele consiliului județean și **8 mai** - turul II pentru primari.

30 noiembrie 2008 - alegerile parlamentare pentru Camera Deputaților și Senat.

7 iunie 2009 - alegeri pentru Parlamentul European.

Noiembrie/decembrie 2009 - primul și al doilea tur al alegerilor pentru Președintele României.

Perioada 2007 - 2009 este cea mai consistentă din punct de vedere electoral din toată istoria postdecembristă a României și a determinat o serie de modificări majore în sistemul de partide, dar și în cadrul raporturilor dintre acestea. În primul rând, criza constituțională și politică din primăvara lui 2007 a generat un sprijin puternic din partea cetățenilor pentru Traian Băsescu și PD, fiind și una dintre cauzele importante care au propulsat PD(-L)¹ pe locul unu în opțiunile de vot ale românilor și care au generat modificarea sistemului de partide din România². În al doilea rând, alegerile parlamentare din 2008 s-au remarcat prin intrarea în Parlamentul României doar a cinci formațiuni politice (PSD+PC, împreună, PD-L, PNL și UDMR). S-a făcut trecerea de la pluralismul extrem la pluralismul moderat. Astfel, a intervenit o echilibrare relativă între principalele partide politice (totuși, este vorba doar de o tendință care trebuie reconfirmată de PNL și PDL la următoarele două cicluri electorale naționale)³.

În al treilea rând, realizarea coaliției PD-L-PSD în decembrie 2008 consfințește dispariția clivajului definitoriu al politicii românești postcomuniste, cel dintre FSN/PDSN/PDSR/PSD și celelalte forțe politice⁴.

Acesta este contextul politic intern care a influențat în mod hotărâtor campania partidelor, mesajele liderilor, strategiile electorale și rezultatele obținute de actorii politici la alegerile pentru Parlamentul European.

O bună parte din literatura de specialitate cu privire la alegerile europene s-a axat în principal pe analizarea acestui tip de alegeri prin raportare la alegerile naționale, în special cele parlamentare. Analiza pertinentă a lui Karlheinz Reif și Her-

în Parlamentul European un număr mai mare de europarlamentari decât ar avea dreptul în baza criteriului reprezentării proporționale.

1 Vom scrie PD(-L) atunci când ne referim la toată perioada 2007 - 2009, PD atunci când ne referim exclusiv la alegerile din noiembrie 2007 și PD-L atunci când ne referim exclusiv la alegerile din iunie 2008, noiembrie 2008 și iunie 2009. Fuziunea dintre PD și PLD în urma căreia a rezultat PD-L a avut loc pe 15 decembrie 2007.

2 Pentru o analiză completă a schimbărilor în sistemul de partide românesc vezi Dan Pavel (2009), „Noul Sistem. Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și sistemul politic din România postcomunistă”, *Sfera Politicii*, anul XVII, nr. 131-132, pag. 22 - 29.

3 *Ibidem*, p. 27.

4 *Ibidem*, p. 28.

mann Schmitt¹ din 1980 rămâne reprezentativă pentru studiul alegerilor europene. Pentru aceștia, alegerile europene sunt considerate a fi *second order national elections* (alegeri naționale de rangul doi - t.n.) și sunt influențate de alegerile naționale de rangul unu (*first order national elections*). În plus, alegerile europene apar drept competiții interne între formațiunile politice autohtone, temele principale de campanie fiind problemele interne și nu problemele care țin de activitatea Uniunii Europene².

În sinteză, cinci elemente fundamentale caracterizează alegerile pentru Parlamentul European prin comparație cu alegerile naționale. Toate aceste elemente au fost confirmate de cele două runde de alegeri europene desfășurate în România (vezi **Tabelul 1**). Astfel:

Participarea la vot este mult mai redusă.

Prezența la vot la alegerile europene din 2007 și 2009 a fost cea mai scăzută din toate ciclurile electorale postdecembriste.

Partidele care sunt la guvernare pierd voturi prin raportare la voturile obținute la alegerile naționale parlamentare anterioare.

PSD și PD-L, partide aflate la guvernare în 2009 au obținut procente și voturi mai puține decât în alegerile locale și parlamentare din 2008.

Pierderile pe care le suferă partidele aflate la guvernare diferă în funcție de momentul la care sunt organizate alegerile pentru Parlamentul European față de alegerile naționale.

Alegerile pentru Parlamentul European din 2007 au fost organizate la aproximativ trei ani de la alegerile parlamentare din 2004. Popularitatea pentru partidele aflate la guvernare urmează un model ciclic: după o scurtă perioadă de euforie postelectorală, suportul popular pentru partidele aflate la guvernare scade drastic pentru a crește apoi spre sfârșitul mandatului³. Astfel, conform acestei teorii se poate explica de ce PNL, partid aflat la guvernare în 2007 a obținut un rezultat mult mai slab la alegerile europene din 2007 decât la alegerile locale și parlamentare din 2008. De asemenea, întrucât alegerile europene din 2009 au fost organizate la relativ puțin timp de la investirea noului guvern, partidele de la guvernare (PSD și PD-L) au avut un rezultat nu foarte slab în comparație cu alegerile locale și parlamentare din 2008.

Bineînțeles, acest argument **nu** este singurul factor explicativ pentru rezultatele obținute de partide la alegerile din 2007 și 2009.

Partidele mari pierd voturi.

Cele trei partide mari care au rezultat în urma alegerilor locale și parlamentare din 2008 (PD-L, PSD și PNL) au pierdut voturi și au obținut procente mai slabe decât la alegerile naționale locale și parlamentare.

1 Karlheinz Reif și Hermann Schmitt (1980), „Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”, *European Journal of Political Research*, no. 8, pp. 3 - 44. Vezi de asemenea, Karlheinz Reif (1985) „National electoral cycles and European elections 1979 and 1984”, *Electoral Studies*, no. 3, pp. 244-255; Karlheinz Reif (1997), „European elections as member state second-order elections revisited”, *European Journal of Political Research*, no. 31 (1-2), pp. 115-124 și Hermann Schmitt (2005), „The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?”, pp. 1 - 27, material disponibil la adresa http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/papers/HS_EP_ParElec_2004.pdf, accesat 5.07.2009.

2 Mark, Franklin, Cees van der Rijk, Erik Oppenhuis (1996), „The Institutional Context: Turnout” în Cees van der Rijk, Mark Franklin (editori), *Choosing Europe: The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1996, citat în Alexander C. Pacek, Benjamin Radcliff (2003), „Voter Participation and Party-Group Fortunes in European Parliament Elections, 1979 - 1999: A Cross-National Analysis”, *Political Research Quarterly*, vol. 56, no. 1., pp. 91-95, p. 91.

3 Hermann Schmitt, *op. cit.*, pag. 3. Vezi și E. R. Tufte (1975), „Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections”, *American Political Science Review*, no. 67, pp. 540-54. Autorul este citat de Hermann Schmitt.

Partidele mici obțin rezultate mai bune prin raportare la rezultatele obținute la alegerile parlamentare.

PRM, UDMR, dar și doi independenți (Lazlo Tökes în 2007 și Elena Băsescu în 2009) au obținut rezultate bune, care le-au permis intrarea în Parlamentul European.

Tabelul 1 - rezultatele naționale la alegerile pentru Parlamentul European (2007-2009), alegerile locale și alegerile parlamentare (2008)

An	2007	2008			2009
Tip alegeri	PE ¹	A.L. ²	A.P. ³		PE
			CD	S	
PSD/ PSD+PUR	1.184.018 23,11%	2.207.745 28.22%	2.279.449 33,09%	2.352.968 34,16%	1.504.218 31,07%
PD/PD-L	1.476.105 28,81%	2.220.313 28.38%	2.228.860 32,36%	2.312.358 33,57%	1.438.000 29,71%
PNL	688.859 13,44%	1.458.490 18.64%	1.279.063 18,54%	1.291.029 18,74%	702.974 14,52%
PRM	212.596 4,15%	285.475 3.65%	217.595 3,15%	246.395 3,57%	419.094 8,65%
UDMR	282.929 5,52%	425.218 5.43%	425.008 6,17%	440.449 6,39%	431.739 8,92%
PLD	398.901 7,78%				
Alții	702.285 13,71%	965.016 12,37%	674.414 9,79%	244.856 3,55%	139.728 2,88%
Laslo Tokes	176.533 3,44%				
EBA					204.280 4,22%
Total VVE ⁴	5.122.226	7.821.148	6.886.794	6.888.055	4.840.033

Sursa: Biroul Electoral Central

Revenirea PSD. Pierderea de către PDL a locului I în opțiunile electoratului

Alegerile parlamentare uninominale din 2008 au marcat momentul în care PD-L a pierdut în fața PSD locul întâi în ierarhia electorală (ca număr de voturi și procentual).

PD(-L) a fost partidul care a pus capăt perioadei lungi de dominație hegemonică a PSD. În noiembrie 2007, o dată cu primele alegeri pentru Parlamentul European, PD a trecut pe locul întâi în opțiunile de vot ale românilor, folosindu-se de simpatia puternică a electoratului față de Președintele Traian Băsescu, reconfirmat în funcție prin referendum. Au fost și alți factori care au întărit PD atât la nivel central, cât și la nivel local: fuziunea cu PLD și transformarea în PD-L, criticile dure lansate de liderii PD-L și de Traian Băsescu la adresa Guvernului liberal condus de Tăriceanu și sprijinit de PSD în Parlament.

¹ PE se referă la alegerile pentru Parlamentul European.

² A.L. se referă la alegerile locale pentru consilieri județeni.

³ A.P. se referă la alegerile parlamentare pentru Camera Deputaților (CD) și Senat (S).

⁴ Total VVE reprezintă totalul voturilor valabil exprimate.

Alegerile din noiembrie 2007 au demonstrat că:

PD(-L) a fost primul partid în opțiunile electoratului, în condițiile în care PSD a pierdut votanți către PD începând cu 2003, momentul în care Traian Băsescu a devenit un critic vehement al PSD și lider al Alianței Dreptate și Adevăr PNL - PD. PD a continuat să acumuleze voturi de la PSD până la alegerile din noiembrie 2007 când PSD a obținut cel mai slab scor electoral al partidului din istoria electorală postdecembristă.

PD(-L), deși a obținut cel mai mare număr de voturi, a avut rezultate cu mult sub scorurile indicate în sondajele de opinie (PD-L a eșuat să devină noul partid hegemonic din România).

De altfel, PD(-L) a reușit să se claseze pe primul loc doar la două cicluri electorale (alegerile europene din 2007 și alegerile locale din 2008).

Tabel 2 - Rezultatele PSD pe regiuni la alegerile desfășurate în 2007, 2008 și 2009

An		Muntenia ¹	Transilvania	Moldova	Oltenia	Dobrogea	Banat
2007 noiembrie		273.215 27,16 % ²	240.585 15,26 %	348.808 30,56 %	166.528 29,96 %	54.583 23,72 %	38.110 16,95 %
VVE		1.005.630	1.575.875	1.141.084	555.789	230.095	224.754
2008 iunie ³		626.369 33,60 %	427.561 ⁴ 17,90 %	565.656 32,32 %	323.172 33,61 %	172.757 42,40 %	90.229 24,10 %
VVE		1.863.828	2.387.326	1.749.715	961.418	407.399	374.375
2008 noiembrie	CD ⁵	533.343 36,23 %	437.820 22 %	556.626 37,96 %	345.437 43,65 %	146.133 43,95 %	81.097 28,26 %
	VVE	1.472.042	1.989.763	1.466.144	791.237	332.423	286.885
	S ⁶	550.070 37,31 %	454.042 22,81 %	566.817 38,73 %	356.029 45,03 %	158.528 47,24 %	81.689 28,49 %
	VVE	1.474.092	1.989.766	1.463.494	790.551	335.515	286.684
2009 iunie		405.502 36,06 %	304.233 20,63 %	355.803 36,87 %	242.975 40,22 %	57.904 33,11 %	58.192 28,05 %
VVE		1.124.313	1.474.360	964.797	603.940	174.837	207.428

Sursa: Biroul Electoral Central

1 Pentru Muntenia, calculul s-a făcut fără a se lua în considerare rezultatele pe Municipiul București.

2 Procentul este rezultatul raportării numărului total de voturi pe regiune ale partidului sau candidatului independent la numărul de voturi valabil exprimate în regiunea respectivă.

3 La alegerile locale au fost luate în considerare voturile valabil exprimate pentru consilieri județeni.

4 Nu au fost luate în considerare voturile acordate formațiunii Alianța pentru România care a funcționat în județul Covasna exclusiv la alegerile locale din 2009. Alianța pentru România era formată din : PDL, PSD, PNL, PRM, PC, PNG-CD, PAS și a obținut 11.111 voturi, 14,41%.

5 CD se referă la rezultatele obținute de candidații PSD la alegerile pentru Camera Deputaților în toate colegiile de deputat din toate județele fiecărei regiuni.

6 se referă la rezultatele obținute de candidații PSD la alegerile pentru Senat în toate colegiile de senator din toate județele fiecărei regiuni.

Tabel 3 - Rezultate PSD în București

An		Rezultate
2007 noiembrie		62.189 15,98%
VVE		388.999
2008 iunie		129.357 24,28%
VVE		532.603
2008 noiembrie	CD	175.418 33,42%
	VVE	524.740
	S	182.661 34,82%
	VVE	524.492
2009 iunie		77.561 28,04%
VVE		276.598

Sursa: Biroul Electoral Central

După alegerile din noiembrie 2007, PSD și-a oprit tendința de scădere și a început o nouă perioadă de creștere, verificabilă prin rezultatele obținute la alegerile locale, parlamentare și europene din 2008 și 2009.

La alegerile europarlamentare din 2007, PD a câștigat alegerile în 21 de județe¹ plus București, PSD în 15² și UDMR în cinci³.

La alegerile europene din 2009, diferența s-a redus simțitor, PD-L câștigând în 18 județe⁴ plus București⁵, PSD în 17⁶ și UDMR în șase⁷. Chiar dacă PD-L s-a clasat pe primul loc în mai multe județe, numărul de voturi pe toată țara a fost mai mic decât al PSD.

În noiembrie 2007, PD a obținut cel mai mare număr de voturi în Muntenia, Dobrogea, Banat, Oltenia și Transilvania. PSD a obținut cel mai mare număr de voturi doar în Moldova⁸. **La alegerile europene din iunie 2009**, PSD a obținut cel mai mare număr de voturi în Muntenia, Moldova, Dobrogea și Oltenia. PD-L a obținut cel mai mare număr de voturi în Transilvania și Banat.

Așa cum rezultă din Tabelul 2, numărul de voturi pentru PSD a crescut în toate regiunile. Spre deosebire de alegerile din 2007, PSD, în alianță cu PC, a obținut la alegerile din 2009 un plus de 320.200 voturi (vezi Tabelul 1). Cele mai spectaculoase creșteri se înregistrează în regiunile Muntenia și Oltenia (+132.287 voturi, respectiv +76.447 voturi), iar cele mai mici creșteri se înregistrează în Dobrogea și Moldova (+3.321 voturi, respectiv +6.995 voturi).

1 Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Prahova, Sibiu, Timiș, Tulcea, Alba, Arad, Bihor, Bistrița Năsăud, Brașov, Buzău, Caraș Severin, Călărași, Cluj, Dolj, Giurgiu, Gorj, Hunedoara, Ialomița.

2 Iași, Neamț, Olt, Suceava, Teleorman, Vaslui, Vâlcea, Vrancea, Argeș, Bacău, Botoșani, Brăila, Constanța, Dâmbovița, Galați.

3 Mureș, Satu Mare, Sălaj, Covasna, Harghita.

4 Arad, Timiș, Caraș Severin, Maramureș, Bistrița Năsăud, Cluj, Alba, Sibiu, Brașov, Prahova, Buzău, Giurgiu, Călărași, Tulcea, Neamț, Suceava, Botoșani.

5 În 2007, diferența dintre PD și PSD în București a fost de 91.523 voturi. În 2009, PD-L a obținut cu doar 880 voturi mai mult decât PSD - Sursa: Biroul Electoral Central.

6 Hunedoara, Gorj, Mehedinți, Vâlcea, Dolj, Argeș, Olt, Dâmbovița, Teleorman, Ialomița, Constanța, Brăila, Galați, Vrancea, Bacău, Vaslui, Iași.

7 Mureș, Harghita, Covasna, Bihor, Sălaj, Satu Mare.

8 Informațiile cu privire la modificarea ierarhiilor în județe se bazează pe datele oficiale ale Biroului Electoral Central.

Tendința de creștere a PSD este observabilă și în Tabelul 1. **La alegerile din noiembrie 2007**, PD deținea primul loc în opțiunile electoratului. **La alegerile din iunie 2008**, PD-L a obținut cel mai mare număr de voturi, dar PSD a redus diferența față de alegerile pentru Parlamentul European. **La alegerile parlamentare din noiembrie 2008**, PSD a depășit PD-L ca număr de voturi, iar **alegerile din iunie 2009** confirmă atât locul unu în ierarhia electorală, cât și tendința de creștere a PSD.

Revenirea PSD este cu atât mai importantă cu cât la nivel european, grupul parlamentar al Partidului Socialist European (PSE) pierde membri. Astfel, la alegerile europene din iunie 1999, PSE avea cel mai mare grup parlamentar, format din 214 membri, în timp ce grupul Partidului Popular European (PPE) era format din 201 membri. La alegerile europene din 2004, grupul PSE avea 199 membri, grupul PPE 279, iar la alegerile europene din 2009, grupul PSE a scăzut la 161 membri și PPE la 264 membri¹.

O luptă electorală strânsă

Exclusiv din punctul de vedere al rezultatelor oficiale, câștigătorul alegerilor din iunie 2009 este PSD. PD-L a pierdut procente și s-a situat pe locul doi, în timp ce PNL a obținut un rezultat slab (sub 15%).

PSD se află în acest moment pe un trend ascendent, confirmat și de sondajele de opinie date publicității², dar și de rezultatele obținute la alegerile naționale parlamentare și europene din 2008 și 2009.

Miza electorală crucială a acestui an este alegerea Președintelui României pentru un mandat de cinci ani. Principalii competitori sunt cei care vor fi sprijiniți de principalele partide (PSD, PD-L și PNL). Mircea Geoană a intrat deja în logica de campanie electorală întrucât este singurul candidat care este cotate ca intenție de vot sub partidul care îl sprijină în alegerile prezidențiale³.

Rămâne de văzut dacă tendința de creștere a PSD este dublată și de creșterea în procente a lui Mircea Geoană. Practic, candidatul PSD are nevoie să transforme intenția de vot pentru PSD în intenție de vot pentru Mircea Geoană pentru a putea intra în turul II al alegerilor prezidențiale. Dar pentru a face acest lucru, tendința de creștere a PSD nu este suficientă. Vor conta, bineînțeles, și structura de partid din teritoriu, sprijinul liderilor locali pentru candidatul la președinție, dar nu în aceeași măsură ca la alegerile locale, parlamentare sau europarlamentare.

La alegerile prezidențiale, resursa fundamentală este candidatul la președinție (personalitatea, capacitățile oratorice, capacitatea de a genera dezbateri, de a răspunde la atacuri, programul electoral etc.). Oricum, avem două tururi de scrutin pentru a vedea cine reușește să câștige Președinția României.

1 Datele sunt preluate de pe site-ul Parlamentului European. Pentru alegerile din 1999 vezi http://www.europarl.europa.eu/election/results/eu4_tab.htm, accesat 5.07.2009. Pentru alegerile din 2004 vezi <http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/en/results1306/graphical.html>, accesat 5.07.2009. Pentru alegerile din 2009 vezi http://www.elections2009-results.eu/en/index_en.html, accesat 05.07.2009.

2 Vezi Bogdan Dima (2009), „Procente, tendințe, ipoteze privind partidele politice și candidații la alegerile prezidențiale”, articol publicat pe site-ul Fundației Horia Rusu (<http://www.horiarusu.ro/noutati.php>), accesat 06.07.2009)

3 La întrebarea „Dacă duminică viitoare ar avea loc alegeri prezidențiale și următoarele persoane ar candida pentru funcția de Președinte al României, cu cine ați vota?”, 36% au răspuns Traian Băsescu, 24% au răspuns Mircea Geoană și 19% l-au indicat pe Crin Antonescu. Datele sunt preluate din ultimul sondaj CURS, derulat în perioada 19-28 iunie 2009. Vezi <http://www.curs.ro/images/pdf/aaallpublicsondajunie2009incor.pdf>, accesat 05.07.2009.

Cercetare asupra evoluției electorale a PNL în alegerile europarlamentare

■ COSMIN DIMA

This article pursues PNL's performance in the European Parliament elections held in November 2007 and June 2009. It analyses electoral score of PNL in all historical region. The total number of votes and the percentage decreases indicate a tendency for rustication of PNL voters.

Keywords:

European Parliament elections, electoral trends, regional and national electoral scores, electoral participation

Alegerile europarlamentare din iunie 2009 au confirmat, în premieră, o problemă anticipată: **cea mai scăzută prezență la vot înregistrată în România (27,21%)** din anul 1990, de la primele alegeri libere.

Neparticiparea a mai mult de 2/3 – 13.162.017 de alegători – din populația cu drept de vot reprezintă ponderea maximă a votului negativ raportat la partidele politice. Cei care s-au prezentat la vot – 5.035.299 de alegători din 18.197.316 – și au dat un vot pozitiv, au fost nucleele loiale ale respectivelor partide.

Prezența scăzută la vot (anticipată în sondajele de opinie) a afectat performanța partidelor politice, procentajul și numărul de voturi obținute, a confirmat interesul scăzut al populației pentru alegerile europene, de altfel considerate *second-order national elections*² (*alegeri naționale de rangul doi*). Caracterizat prin trei elemente – prezență la vot mai redusă la alegerile europarlamentare decât la alegerile naționale; partidele care guvernează suferă pierderi procentuale în alegerile pentru Parlamentul Eu-

1 Singurele județe în care prezența la vot a fost superioară mediei calculate la nivel național au fost: Teleorman – 48,82%, Ilfov – 41,31%, Harghita – 40,87%, Mehedinți – 40,70% și Sălaj – 40,10%. www.bec2009pe.ro, accesat 4.07.2009

2 Karlheinz Reif și Hermann Schmitt (1980), „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Result”, *European Journal of Political Research*, 8, 1980, pp. 3-44.

ropean; partidele mari vor avea o prestație mai slabă, iar partidele mici se vor descurca mai bine la alegerile pentru Parlamentul European – modelului lui Reif și Schmitt a confirmat două din cele trei caracteristici.

Sanționarea partidelor din coaliția aflată la guvernare nu s-a produs. PD-L (29,71%; 1.438.000 voturi) și PSD+PC (31,07%; 1.504.218 voturi), au înregistrat, în comparație cu alegerile parlamentare din noiembrie 2008, atât pierderi procentuale, cât și în număr de voturi absolute. Cauza diminuării voturilor în cazul celor două se poate traduce mai degrabă prin participarea scăzută (chiar dacă neparticiparea este și ea o formă de sancțiune, se referă la întregul sistem de partide) și prin acțiunea altor factori (factorul Elena Băsescu în cazul PD-L) decât prin sancțiune directă. Pe de altă parte, opoziția parlamentară a înregistrat, prin PNL, un scor modest, în raport cu așteptările, care a obținut 14,52% (702.974 voturi), dar și un succes prin intermediul partidului etnic UDMR, care a reușit să se mobilizeze exemplar și să obțină 8,92% (431.739 voturi).

Sub efectul crizei și al episodului arestării lui Gigi Becali, PRM a reușit să contabilizeze nemulțumirea românilor și a obținut 8,65% (419.094 voturi), iar independenta Elena Băsescu a reușit să obțină mandatul cu 4,22% (204.280 voturi).

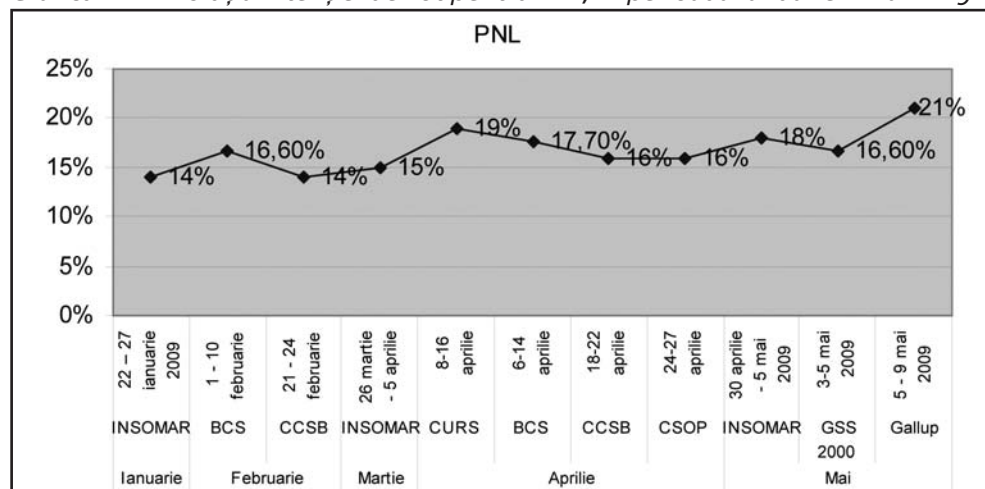
Odată cu revenirea PRM și scăderea PNL pare a fi amenințat noul sistem de partide¹, tripartidismul, conturat după alegerile europarlamentare din 2007, atunci când PRM nu reușea să treacă pragul de 5% și ulterior era eliminat din rândul partidelor parlamentare în alegerile din 2008, iar PNL reușea performanțe electorale semnificative, atât în alegerile locale, cât și în cele parlamentare.

Voi analiza rezultatele PNL la alegerile europarlamentare din 2007, comparativ cu cele din iunie 2009, evidențiind contextele politice specifice. Voi urmări evoluția electorală pe regiuni istorice și voi scoate în evidență votul în mediul urban și rural.

Contextul politic din 2007 vs contextul politic din 2009

Rezultatul obținut de PNL a infirmat așteptările liderilor și obiectivul de obținere a unui procent de minim 20%, stabilit la începutul campaniei electorale și a confirmat previziunea celor mai multe cercetări din perioada ianuarie – mai 2009, care îi prezenta pe liberali cu o intenție de vot între 14% și 17,7%.

Graficul nr.1 Evoluția intenției de vot pentru PNL, în perioada ianuarie – mai 2009

1 Pentru mai multe detalii despre conturarea unui nou sistem de partide din România vezi Dan Pavel (2009), „Noul sistem. Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și sistemul politic din România postcomunistă”, *Sfera politicii*, nr.131-132, pp.22-29, p.24

Comparativ cu ultimele două scrutine, PNL a obținut un scor slab (14,52% – 702.974 voturi). Față de rezultatul din noiembrie 2007 (13,44% – 688.859 voturi) liberalii au obținut un rezultat superior, atât ca procentaj, cât și ca număr absolut de voturi. Cu toate acestea numărul de mandate a scăzut de la șase în 2007, la cinci în 2009. Se menține ca a treia forță politică, însă s-a distanțat față de primele două partide clasate, PSD și PD-L, care se luptă pentru primul loc și a coborât sub pragul critic de 15% .

PNL și-a păstrat un nucleu electoral loial și a pierdut o parte din electoratul câștigat în alegerile locale și parlamentare. Cunoașterea părții de electorat fidel și a părții de volatili nu este simplă. Numai în cadrul anchetelor post-electorale se pot reconstitui itinerariile de vot ale alegătorilor. Pierre Brechon descrie metodologia folosită: „Se cere fiecărui anchetat să spună nu doar pentru ce partid a votat la ultima alegere, ci și să indice voturile sale la alegerile anterioare. Cu cât se iau în considerare mai multe scrutinuri, cu atât cresc șansele de a găsi o mobilitate electorală mai importantă. Cu cât alegerile luate în considerare sunt mai diferite ca natură, oferta electorală nefiind nici pe departe similară, cu atât va crește volatilitatea descoperită”.

Contextul din noiembrie 2007 a fost, din punct de vedere politic, unul nefavorabil pentru PNL. Cu toate acestea, PNL a reușit să obțină, în premieră, cel mai bun rezultat, de după 1990, ca partid politic de sine stătător.

Partidul și liderii erau supuși unor atacuri dure din partea adversarilor politici: Traian Băsescu, PD, PSD, PLD. Etichetele și sintagmele negative lansate de președinte de-a lungul timpului și intrate în conștiința opiniei publice, de tipul: PNL – partid corupt, „oligarhii”, „petroliberalii”, „corupția pe masa guvernului”, „guvernul penal”, „grupurile de interese din jurul Guvernului” etc. au afectat imaginea partidului și credibilitatea cabinetului Tăriceanu. În plus, era supus fenomenului de erodare, propriu partidelor aflate la guvernare.

Destrămarea Alianței D.A., desprinderea facțiunii Stolojan-Stoica și înființarea PLD, suspendarea președintelui Traian Băsescu de către Parlament și eșecul referendumului, au fost tot atâtea elemente care au conturat un context nefavorabil pentru PNL.

Pe de altă parte, contextul din iunie 2009 a fost în cea mai mare parte invers celui din 2007. Începând din ianuarie 2009, bâlbele și ezităările cabinetului Boc și ale coaliției PD-L – PSD, în ceea ce privește elaborarea unor politici publice eficiente în contextul crizei economice, au creat un context favorabil pentru acțiunea politică a PNL.

Nerespectarea promisiunilor din campania electorală, în special cea de susținere a măririi salariilor profesorilor cu 50%, măsură îndelung mediatizată și controversată, interzicerea cumulului pensiei cu salariul în sistemul public, introducerea impozitului forfetar pentru firme, tensiunile și conflictele publice între membrii coaliției etc., toate acestea ar fi trebuit să faciliteze PNL să-și îndeplinească obiectul de 20% stabilit.

Descrierea celor două contexte în care PNL a participat în cadrul alegerilor europarlamentare duce la următorul paradox. **PNL pare a funcționa într-o logică inversă în alegerile europarlamentare: într-un context politic nefavorabil a reușit să obțină un scor bun, pe când într-un context politic favorabil a obținut un scor modest.**

1 Pierre Brechon (2004), „*Partidele Politice*”, trad. și pref. de Marta Nora Țărnea și Adina Barvinschi Cluj-Napoca: Eikon p.132-133

Tendințe în evoluția electorală la nivel regional și județean

În 19¹ filiale județene, din care șase se regăsesc în regiunea Moldova, patru în Transilvania, una în Banat, șase în Muntenia, două în Oltenia și în cinci sectoare ale Municipiului București, PNL a obținut un rezultat de peste 15%². Din cele 19 filiale județene, doar în 11 PNL a reușit să obțină media rezultatelor de la alegerile locale și parlamentare.

În restul de 23³ de filiale județene, din care zece în Transilvania, cinci în Muntenia, două în Dobrogea, două în Moldova, una în Banat, trei în Oltenia și într-un singur sector din Municipiul București, PNL a obținut rezultate sub 15%.

În alegerile europarlamentare din iunie 2009, mai mult de jumătate din filialele județene PNL au obținut scoruri sub 15 %. Aproape jumătate dintre ele, sunt localizate în regiunea Transilvaniei, urmată de Muntenia, Oltenia, Moldova, întreaga regiune a Dobrogei și o filială în Banat. Din punct de vedere electoral, Transilvania este cea mai vulnerabilă și cea mai slabă regiune.

Regiunea	Rezultate PNL – iunie 2009 –	Rezultate PNL - noiembrie 2007-	Diferența numerică și procentuală
Muntenia ⁴	229067 – 16,57%	199.959 – 15,44%	+ 29108 / + 1,13%
Moldova	150.967 – 15,72%	177.038 – 15,87%	- 26071 / -0,15%
Banat	30.745 – 15,32%	26.175% -11,67%	+ 4570 / +3,65%
Dobrogea	24.818 – 14,26%	31.854 – 13,74%	- 7036 / + 0,52%
Oltenia	81.619 – 14,16%	80.901 – 15,53%	+718 / -1,37%
Transilvania	183.599 – 13,77%	172.932 -10,76%	+10667 / +3,01

Tabelul nr.1 Rezultatele PNL obținute în regiunile istorice în alegerile europarlamentare din 2009, comparativ cu rezultatele obținute în 2007

Regiunea	Rezultate PNL – iunie 2009 –		Rezultate PNL - noiembrie 2007-		Diferența numerică	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
Muntenia	101417	127730	99.524	98.146	+1893	+29584
Moldova	51247	99720	62.497	114.541	-11250	-14821
Banat	14406	16339	13.910	12.265	+496	+4074
Dobrogea	14800	10018	18.328	13.526	-3528	-3508
Oltenia	27330	54389	29.541	51.360	-2211	+3029
Transilvania	81694	101905	81.589	91.343	+105	+10562
Total	290894	410101	305389	381181	-14495	+28920

Tabelul nr.2 Evoluția urban-rural⁵

1 Bacău (20,90%); Bihor (18,65%); Botoșani (18,45%); Brașov (19,53%); Buzău (19,97%); Caraș-Severin (17,24%); Călărași (20,87%); Galați (17,39%); Giurgiu (22,51%); Hunedoara (21,20%); Iași (17,41%); Ilfov (23,91%); Maramureș (16,51%); Mehedinți (15,07%); Prahova (16,38%); Teleorman (18,01%); Vaslui (16,72%); Vâlcea (19,52%); Vrancea (15,46%).

2 Am ales criteriul de 15% folosit și de Dan Pavel, Op.cit, p.23

3 Alba (14,36%); Arad (12,33%); Argeș (12,56%); Bistrița-Năsăud (9,46%); Brăila (12,49%); Cluj (10,66%); Constanța (14,11%); Covasna (2,14%); Dâmbovița (7,10%); Dolj (10,36%); Giurgiu (14,49%); Gorj (14,49%); Harghita (1,09%); Ialomița (11,31%); Mureș (7,95%); Neamț (8,50%); Olt (11,40%); Satu Mare (11,33%); Sălaj (10,30%); Sibiu (13,03%); Suceava (11,00%); Timiș (13,41%); Tulcea (14,42%).

4 Am inclus în Muntenia și Municipiul București.

5 Pentru fiecare regiune istorică am adunat voturile valabil exprimate din fiecare județ. Am avut în vedere și includerea Municipiului București în cadrul dimensiunii urban-rural, în regiunea Muntenia. Diferența numerică în urban se referă la numărul de voturi valabil exprimate obținute de PNL în 2009, raportat la numărul de voturi valabil exprimate în 2007. La fel și pentru mediul rural. www.bec2009pe.ro și www.bec2007pe.ro accesate 5.07.2009.

Se poate observa o scădere și a numărului de voturi și a procentajului PNL în regiunea **Moldova**: -26.071 de voturi și -0,15%. În această regiune, găsim numai două județe în care PNL a înregistrat o creștere procentuală și numerică: Bacău și Galați. În restul de șase județe, PNL a obținut un număr mai mic de voturi față de alegerile din noiembrie 2007.

În ceea ce privește diferența dintre voturile obținute în mediul urban și cele obținute în mediul rural, atât în 2007, cât și în 2009, Moldova se află pe primul loc. Numărul votanților din mediul rural este aproape dublu, față de cei din mediul urban. Scăderea numărului de votanți din mediul rural s-a produs simultan cu scăderea celor din mediul urban. Singurul județ în care PNL a recuperat din electoratul urban este Bacăul, în toate celelalte județe acesta s-a diminuat.

În **Dobrogea** PNL nu a făcut progrese electorale semnificative. Cu toate că a înregistrat un procentaj relativ superior, PNL a pierdut (-7036 de voturi), comparativ cu anul 2007. Majoritatea voturilor au fost pierdute în județul Constanța. Este singura regiune în care PNL și-a păstrat electoratul majoritar urban. Diminuarea voturilor s-au produs în aproximativ aceeași măsură în ambele medii de rezidență.

Ca număr de voturi, **Muntenia** este regiunea în care PNL a crescut cel mai mult, comparativ cu alegerile din noiembrie 2007. Un număr de +29.108 voturi plasează regiunea Muntenia pe primul loc, atât ca număr de voturi totale obținute în 2007 și în 2009, cât și ca număr de voturi obținute în plus.

Din acest punct de vedere, Muntenia pare a fi nucleul forte al PNL. În cadrul acestei regiuni se poate observa că județul Ilfov înregistrează cea mai mare creștere a numărului de voturi (+11686), aproape jumătate din diferența de voturi a celor două alegeri europene, urmând Prahova, cu +7930, Buzău, cu +5864 și Giurgiu, cu +5464. Cea mai semnificativă scădere o regăsim în București, unde, chiar dacă procentajul din 2009 este superior celui din 2007, ca număr de voturi PNL a scăzut cu -4118 voturi.

Se poate constata o creștere semnificativă a numărului de voturi în zona rurală, comparativ cu voturile din zona urbană. Dacă în 2007, voturile obținute de PNL în rural erau mai puține ca cele obținute în urban, în 2009, creșterea cu +29584 de voturi în mediul rural, plasează Muntenia pe primul loc în ceea ce privește **tendința spre ruralizare a electoratului PNL**.

Cu excepția județului Ialomița în care PNL a scăzut în mediul rural, dar și în cel urban, în toate județele regiunii se înregistrează creșteri în mediul rural. Substanțiale sunt creșterile în mediul rural din județul Ilfov +9445 voturi, Prahova +5049 și Giurgiu +5305. În cinci județe PNL a înregistrat scăderi în mediul rural.

În plus, cu toate că diferența procentuală este semnificativă între cele două alegeri europene: 17,16% în 2009, față de 13,26% în 2007, în București numărul de voturi obținut de PNL a scăzut. Din acest punct de vedere succesul PNL în București este relativ.

Oltenia este una dintre cele mai echilibrate regiuni. Se înregistrează o creștere a numărului de voturi, fără ca aceasta să afecteze în mod semnificativ rezultatul regional sau național al PNL (un plus de +718 voturi). În această regiune PNL a pierdut din electoratul urban și a câștigat electorat rural. Și aici diferența dintre **electoratul rural și cel urban este aproape dublă**. Scăderea numărului de voturi din Dolj și Mehedinți s-a compensat, în cea mai mare parte, cu creșterea numărului de voturi din Gorj și Olt.

În **Banat** se poate constata o creștere a numărului de voturi în 2009, comparativ cu 2007. O creștere procentuală semnificativă o regăsim în județul Caraș-Severin, +5,46%. În județul Timiș rezultatul a fost sub media partidului. Modificările sunt semnificative în ceea ce privește structura electoratului. Dacă în 2007 PNL acumula cele mai multe voturi din mediul urban, în 2009 cele mai multe voturi le-a primit din mediul rural. Este semnificativă creșterea cu +4074 de voturi în mediul rural.

Ceea ce se poate remarca în situația regiunii **Transilvania** este că, în ciuda faptului că deține cel mai slab scor electoral dintre celelalte regiuni, în 2009 a cunoscut o creștere cu +10667 voturi și +3,01%. Cea mai spectaculoasă creștere se poate observa în județul Bihor, +8140 de voturi și o creștere procentuală de la 13,32% la 18,65%. **În Transilvania, PNL nu a pierdut electorat urban, însă a câștigat electorat rural**, în special în Bihor +6063 de voturi, Arad +2025 de voturi și Brașov +3369 de voturi.

În iunie 2009 PNL a obținut cel mai bun scor în Muntenia (16,57%), iar cel mai slab scor a fost obținut în Transilvania (12,03%). Cu toate că diferența între cea mai bine clasată regiune și cea mai slabă este de 4% procente, se constată un echilibru procentual între celelalte regiuni istorice. În interiorul regiunilor, punctul slab al PNL în această campanie a fost regiunea istorică Transilvania. Chiar și fără cele două județe Covasna și Harghita, PNL a obținut un procentaj mic, 13,77%.

PNL a crescut în 2009 în patru regiuni (Muntenia, Banat, Oltenia și Transilvania), comparativ cu anul 2007 și a obținut un număr mai mic de voturi în două regiuni istorice (Dobrogea și Moldova).

Începând cu alegerile europene din 2007, au început să se reducă diferențele procentuale între județe. Spre deosebire de anii precedenți în care existau organizații cu rezultate foarte bune pe de o parte și organizații cu rezultate foarte proaste pe de altă parte, acum, variațiile procentuale nu sunt foarte mari, marea majoritate situându-se relativ aproape de media națională.

PNL pierde sprijinul electoratului urban. Tendința spre ruralizare a electoratului PNL este evidentă. Electoratul rural este unul conjunctural, câștigat în urma celor 4 ani de guvernare și în urma rezultatelor bune din alegerile locale.

Pierderea electoratului urban constituie un semnal de alarmă, deoarece afectează electoratul dur al PNL (*core electorate*). Din acest punct de vedere rezultatele din alegerile europarlamentare constituie un regres. PNL riscă să intre pe terenul PSD – electorat rural, atras de măsuri sociale. Este un teren nesigur și perdant pentru PNL: PSD este mai bine organizat și mai eficient la capitolul structuri și mobilizare, acesta este electoratul său tradițional, dur, foarte greu de dislocat de către un partid precum PNL.

Pot fi identificate câteva cauze majore în ceea ce privește scorurile modeste obținute de PNL în alegerile europarlamentare: slaba capacitate de mobilizare a electoratului, inclusiv a propriilor simpatizanți; eșecul primarilor liberali din localități cu ponderi semnificative de a-și mobiliza electoratul și de a transfera voturile către PNL. Spre deosebire de PD-L sau de PSD, care au câștigat sau au obținut rezultate bune acolo unde aveau primari, PNL nu a reușit să valorifice în favoarea sa sprijinul public pentru primarii liberali. Creșterea în mediul rural a fost contrabalansată de scăderea în mediul urban, unde s-a înregistrat și o prezență mai slabă la vot.

Participarea cetățenească – mijloc de implicare a cetățeanului în procesul decizional

■ DANA MURGESCU și CĂTĂLIN DUMITRICĂ

The paper at hand aims to analyze citizens' participation, with a focus on the electoral process, as a means of achieving citizens' involvement in the decision-making process at the local, national and European level.

Citizens' participation - means of involving the citizen in the decisional process.

Keywords:

citizens' participation, citizens' consultation, European governance, decisional process, transparency, citizens' involvement

Conceptul de participare cetățenească se bazează pe necesitatea consultării cetățenilor și exprimarea de către aceștia a opiniilor în legătură cu deciziile care se adoptă la diferite nivele și de care ei pot fi afectați în mod direct sau indirect.

Într-o comunitate sănătoasă, cetățenii participă la procesul de luare a deciziilor de interes public, informându-se cu privire la problemele care îi afectează, solicitând autorităților să adopte măsurile pe care ei le consideră de cuviință și participând efectiv la punerea în practică a deciziilor luate. Prin urmare, „participarea cetățenească este procesul prin care preocupările, nevoile și valorile cetățenilor sunt încorporate procesului administrației publice locale de luare a deciziilor. Există două direcții de comunicare (între cetățeni și administrație), cu scopul general de îmbunătățire a deciziilor (administrației publice locale) susținute de către cetățeni”¹.

Pentru a înțelege importanța participării² cetățenești în activitățile și deci-

1 Internațional City/County Management Association (2008), *Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook*, Washington DC: p. 21.

2 În sens general, participarea se referă la implicarea membrilor unei colectivități sau instituții în diversele sale activități, mai ales cele deliberative și în procesele sale decizionale. Ponderea membrilor unui grup care participă în fazele de consultare și de decizie califică măsura în care conducerea respectivului grup este democratică.

ziile administrației publice locale, se poate porni de la ideea de bază, conform căreia participarea conferă calitate guvernării, iar o bună guvernare poate aduce investiții, afaceri profitabile, resurse financiare, toate acestea contribuind la dezvoltarea economică locală.

Implicarea cetățenilor poate suplini atribuțiile organelor guvernamentale în ceea ce privește controlul și metodele de constrângere și astfel se economisesc bani și timp pentru autorități.¹ Se poate îmbunătăți performanța și imaginea instituțiilor democratice, reducând clientelismul și corupția. În același timp, administrația publică locală va fi pregătită să împărtășească informațiile într-o manieră onestă și clară, încurajând cetățenii să-și exprime opiniile, pentru a influența deciziile sale și, în același timp, cetățenii vor înțelege drepturile și obligațiile care le revin și vor fi pregătiți să lucreze onest și constructiv pentru a asista reprezentanții administrației publice locale în rezolvarea problemelor.²

Participarea cetățenilor reprezintă astfel una dintre cele mai importante resurse, un instrument important în activitățile administrației publice de dezvoltare socio-economică locală, imprimând calitate și legitimând procesul decizional prin suportul acordat, atât în conceperea, cât și în implementarea programelor și strategiilor de dezvoltare locală. Oamenii sunt mult mai înclinați să susțină deciziile și programele la realizarea cărora au participat. Pe de o parte, înțeleg aceste decizii sau programe, iar pe de altă parte sunt implicați afectiv și doresc succesul acestora.

Participarea cetățenilor la procesul de adoptare a deciziilor într-o democrație cu tradiție este un proces gradat, care presupune parcurgerea anumitor etape. Aceste etape se suprapun peste cele două niveluri de participare, ca parte a unui model ideal de implicare a cetățenilor.

Primul nivel al participării este **informarea**, care presupune eforturi atât din partea cetățenilor, cât și din partea administrației locale. Administrația publică este obligată să emită informații către cetățeni, privind activitatea și planurile sale, pentru ca aceștia să poată înțelege direcțiile prioritare ale politicii administrative a aleșilor locali.

Al doilea nivel se referă la **consultarea** cetățenilor, aceasta fiind acțiunea autorităților pentru identificarea necesităților cetățenilor, pentru evaluarea priorităților unor acțiuni sau colectarea de idei și sugestii privind o anumită problemă.

La baza participării cetățenești stau o serie de factori, între care un rol deosebit de important este jucat de către administrația locală, care trebuie să fie deschisă spre implicarea cetățenilor în activitatea complexă a procesului de guvernare. Un proces de guvernare eficient trebuie să asigure un transfer continuu de informații de la administrație la cetățeni, dezvoltând în acest fel un canal important de comunicare, care-i va permite în același timp să culeagă informații de la cetățeni. Participarea cetățenească³, element de bază al conceptului de bună guvernare, are relevanță în cazul diferitelor comunități, prin asigurarea accesului acestora la procesul de adoptare a deciziilor și la elaborarea politicilor a căror aplicabilitate îi influențează în mod direct.

Supremația legii, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, reprezentarea democratică, reprezintă principiile democratice care au stat la baza înființării și funcționării Uniunii Europene. Principiul egalității democratice, principiul democrației reprezentative și cel al democrației participative se regăsesc în Tratatul

1 http://eea.ngo.ro/materiale/ghid_A5_nou.pdf, accesat 15.06.2009.

2 Eric Chewtynd și Frances Chewtynd (2001), *A practical guide to citizen participation in local government in Romania*, București: Editura LGA, p. 4.

3 Participarea cetățenească reprezintă, alături de răspunderea în fața și la nevoile cetățenilor, guvernarea legii, transparentă, echitate și incluziune, eficiență, căutarea consensului, unul dintre elementele caracteristice ale bunei guvernări.

privind Constituția Europei¹. Deși la nivel instituțional rezultatele cooperării dintre statele membre sunt vizibile, mulți dintre cetățenii europeni se simt neglijăți, neluăți în seamă. Distanța dintre cetățeni și organisme UE pare să se lărgească odată cu extinderea Uniunii către est.

Baza oricărui sistem democratic o constituie posibilitatea poporului, a cetățenilor, de a lua parte la dezbaterile publice. În acest sens, Carta Albă a Guvernării Europene (dată publicității de către Comisia Europeană în 2001) reflectă preocupările oficialilor europeni pentru creșterea gradului de implicare a cetățenilor în adoptarea politicilor publice, condiție de bază pentru eficiența acestora, mergând chiar până la recomandarea unor standarde minime de consultare a societății civile. Se accentuează nevoia de transparență procedurală și o mai bună informare a cetățenilor, referitor la procesul de elaborare a politicilor publice, deplasând centrul de greutate al participării cetățenești din sfera electorală înspre domeniul dezbaterilor publice.

Însuși conceptul de guvernare europeană este înțeles de Comisie ca reprezentând ansamblul regulilor, proceselor și comportamentelor „care afectează modul în care puterile sunt exercitate la nivel european, în special în ceea ce privește transparența, participarea, răspunderea, eficiența și coerența”².

Participarea cetățenească din perspectiva europeană se definește astfel prin informare, comunicare și implicare în relația care se stabilește între administrație și cetățeni, iar activitățile administrației sunt dezvoltate și susținute în așa fel încât să corespundă cât mai mult posibil nevoilor și dorințelor cetățenilor.

Deoarece participarea cetățenească este o idee relativ nouă, inițiativa procesului trebuie să revină într-o primă fază reprezentanților locali. Aceasta presupune un angajament puternic al liderilor locali față de participarea cetățenească, începând cu primarul și cu reprezentanții consiliului local. Primarul, dar și colaboratorii acestuia, ar trebui să-și exprime angajamentul față de participarea cetățenească clar, sincer și în mod frecvent. Administrația publică locală trebuie să fie la fel de deschisă la participarea tuturor cetățenilor ca parte a comunității și față de nevoile acestora în crearea de politici locale și în aplicarea acestora.

În planificarea participării cetățenești, este util să tratăm cetățenii ca și cum ar fi clienți ai unei afaceri. Dacă cetățenii plătesc pentru serviciile administrației, taxe și impozite, ei ar trebui să fie capabili să „cumpere” acele servicii de care au nevoie și pe care le doresc. Dacă administrația este plătită din aceste taxe și impozite, ar trebui să se străduiască să furnizeze servicii de cea mai bună calitate în cel mai eficient mod.

Parteneriatul dintre oameni și administrație depinde de modalitatea în care cetățenii au acces la informațiile care le influențează viața. Cetățenii ar trebui implicați în procesul elaborării și aplicării politicilor locale, precum și în stabilirea domeniilor prioritare de intervenție. Ar trebui de asemenea informați cu privire la modalitatea prin care se formează bugetul local, devenind astfel conștienți de greutățile și oportunitățile financiare existente. În cadrul unor dezbateri publice, întâlniri sau audieri, cetățenilor trebuie să li se ofere șansa formulării unor amendamente care pot fi luate în calcul de către cei responsabili cu adoptarea bugetului local.

Prin intermediul sondajelor de opinie, al interviurilor, al focus grupurilor, al întâlnirilor publice și prin intermediul altor tehnici de participare cetățenească, au-

1 Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa (Tratatul Constituțional), semnat de statele membre la Roma, pe 29.10.2004, dar ulterior respins de Parlamentele naționale în cadrul procesului de ratificare;

2 Commission of the European Communities (2001), *European Governance, A White Paper*, Bruxelles, p. 8, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf, accesat 11.06.2009 cele cinci direcții de reformă indicate în Carta Albă a Guvernării Europene sunt în prezent recunoscute la nivel comunitar ca fiind principiile bunei guvernări;

toritățile ar trebui să învețe cum se colectează și se folosesc opiniile cetățenilor în privința furnizării tuturor tipurilor de servicii publice. Autoritățile ar trebui să încurajeze mai mult cetățenii să participe la ședințele Consiliului Local, putând intra astfel în contact cu problemele locale, precum și cu procedurile prin care se ia o hotărâre sau alta, acestea putând fi astfel făcute publice.

Participarea cetățenilor ca reprezentanți voluntari în diferite grupuri de lucru¹, poate contribui la eforturile administrației în a-și îndeplini responsabilitățile față de cetățeni, într-un mod cât mai transparent și eficient. Solidaritatea comunității față de provocările locale va crește astfel prin prezența cetățenilor în astfel de structuri.

Participarea cetățenească, deși este esențială în cadrul unei democrații, nu este întotdeauna ușor de realizat. Câteodată este necesară voință politică, perseverență și o anumită dispoziție necesară educării, atât a autorităților, cât și a cetățenilor, pe tema responsabilităților ce le revin într-o democrație.

Esența acestor idei de participare cetățenească este o comunicare bi-direcțională: de la administrație la cetățeni precum și de la cetățeni către administrație. Aceasta înseamnă că reprezentanții administrației trebuie să acorde o importanță reală modului în care administrația furnizează informații publicului despre operațiunile și planurile ei. O bună comunicare a administrației către cetățeni necesită timp și resurse dar se regăsește în încrederea și înțelegerea publică.

În contextul alegerilor euro-parlamentare, precum și din perspectiva procedurii de consultare a cetățenilor, o formă care se realizează cu o anumită periodicitate² este reprezentată de exercitarea dreptului de a vota.³

Participarea cetățenească prin exercitarea dreptului de vot poate fi analizată ca o modalitate de participare la sistemul decizional local/național/european, încă din faza incipientă a acestuia, cetățenii putând decide prin participarea la vot viitoarea configurație a organismelor decizionale locale/naționale/europene. Este exprimată astfel orientarea către un anumit program politic, către un anumit set de măsuri sociale, exprimarea votului fiind asociată cu delegarea puterii de decizie de la populație către anumiți reprezentanți ai acesteia, pentru o perioadă determinată de timp.

Gradul diferit de implicare a populației în alegerea responsabililor locali generează o primă concluzie cu privire la nivelul de participare cetățenească și responsabilitate locală, care poate constitui un prim indiciu asupra modului în care cetățenii se vor implica pe viitor în rezolvarea problemelor locale. Grupurile de indivizi își exprimă, prin practica votului, prin manifestări sau petiții, decizia lor de a lua parte la decizia publică.

La nivel european, participarea electorală se regăsește în posibilitatea cetățenilor statelor membre de a alege reprezentanții naționali din Parlamentul European (PE), acesta fiind, de altfel, singura instituție a Uniunii Europene aleasă prin vot direct de către cetățeni⁴.

În ciuda importanței deosebite pe care acest fapt ar trebui să îl atribuie alegerilor euro-parlamentare, cetățenii Uniunii Europene sunt din ce în ce mai puțin interesați în exprimarea opiniilor lor politice. Astfel, dacă la alegerile din 1979, 63%

1 Comisii de specialitate, Comitete consultative cetățenești.

2 În România, cetățenii cu drept de vot își pot exprima opțiunile în ceea ce privește alegerile locale și parlamentare o dată la patru ani, iar în cazul alegerilor euro-parlamentare și pentru Președinție o dată la cinci ani.

3 „Cetățenii au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv”, Articolul 36 alin. (1) din Constituția României, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 767 / 31 octombrie 2003.

4 http://www.europarl.europa.eu/eplive/expert/shotlist_page/20090311SHL51567/default_en.htm, accesat 15.06.2009.

dintre cetățenii cu drept de vot s-au prezentat la urne pentru alegerea membrilor Parlamentului European, acest procent a scăzut fără încetare cu fiecare nou scrutin, după cum se poate observa din figura de mai jos.

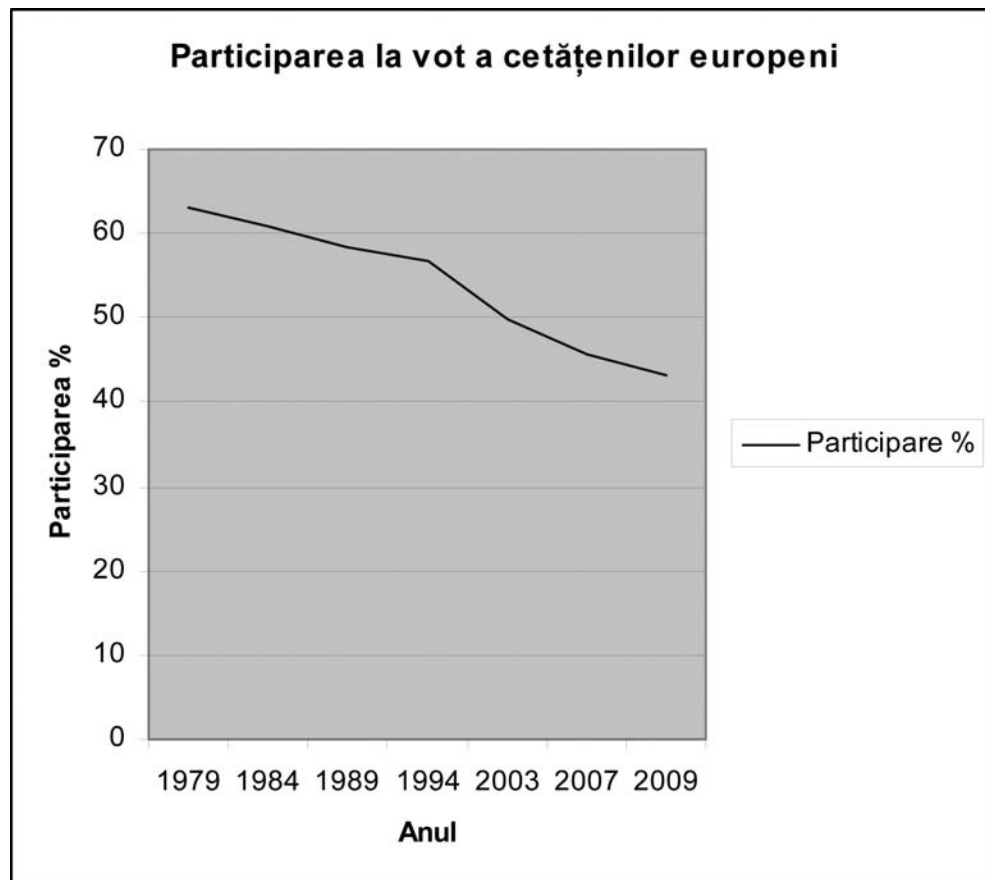

Figura 1. Participarea la vot a cetățenilor UE.

Sursa: Prelucrare proprie a datelor publicate pe site-ul oficial al Uniunii Europene.

În primii 15 ani de la organizarea alegerilor directe pentru Parlamentul European, participarea cetățenească a cunoscut o scădere de numai 6,2%. Deși tendința era negativă, totuși nu se poate compara cu scăderea bruscă a interesului cetățenilor europeni pentru exercitarea dreptului de vot, interes manifestat prin obținerea unui procent de numai 7%, între alegerile din anul 1994 și cele din 1999 (când procentul de participare la scrutin a scăzut, pentru prima oară, sub 50% dintre cetățenii cu drept de vot). Declinul rapid și semnificativ în participarea cetățenilor europeni în procedura electorală a continuat în ritm susținut, cu o nouă scădere a gradului de participare a alegătorilor până la scrutinul din anul 2009 (rată de participare de numai 43,24%).

Există mai multe motive pentru participarea electorală din ce în ce mai scăzută. Astfel, la nivelul anului 1994 Uniunea Europeană cuprindea numai do-

uăsprezece state membre¹, majoritatea țări cu tradiție democratică. Cetățenii acestor state aveau obișnuința participării la viața socială și politică, aveau cultură civică și educație politică, înțelegeau însemnătatea votului exprimat și importanța apartenenței la o comunitate activă din punct de vedere social și politic, la nivel național. Firesc, aceștia au transpus același tip de gândire și comportament și în sfera participării cetățenești la nivel comunitar. Totuși, numărul celor care s-au prezentat la vot pentru ultimele două alegeri euro-parlamentare înainte de aderarea statelor foste socialiste a scăzut substanțial. Explicațiile oferite de analiști s-au axat în jurul problematicii lipsei de comunicare dintre instituțiile europene și cetățeni și a legăturilor extrem de slabe între preferințele și dorințele cetățenilor Uniunii și politicile publice adoptate de către instituțiile acesteia. Sentimentul de inutilitate a acțiunii cetățenești și de ignorare a opiniei publice poate fi, la rândul lui, răspunzător pentru interesul diminuat al cetățenilor comunitari față de procesul electoral.

Această abordare pesimistă în ceea ce privește impactul opiniei și al participării cetățenești asupra politicilor și activităților UE s-a accentuat odată cu aderarea la Uniune a statelor din Europa Centrală și de Est în anul 2004, respectiv 2007. Pentru alegerile euro-parlamentare din anul 2007, aproape 43% din cetățenii cu drept de vot și-au exercitat acest drept. Previziunile pentru participarea la vot în alegerile euro-parlamentare din iunie 2009 indicau, în ultimul sondaj Eurobarometer efectuat în lunile februarie-martie, că numai 34% dintre cei intervieuați erau siguri că vor participa la scrutin. Cele mai importante motive pentru care cetățenii comunitari au declarat că nu se vor prezenta la vot sunt legate de lipsa de informare. Astfel, 64% dintre respondenți susțin că nu cunosc suficient despre rolul Parlamentului European, iar 59% au declarat că nu sunt suficient de informați pentru a vota. Totodată, 62% dintre persoanele intervievate au răspuns că votul nu va schimba nimic².

Un alt aspect demn de a fi menționat îl constituie discrepanța uriașă dintre statele membre în ceea ce privește prezența cetățenilor la scrutin. Astfel, în state precum Belgia sau Luxemburg procentul participanților depășește 90%, în timp ce în altele, de exemplu Slovacia sau Lituania, această cifră abia atinge 20%³. În plus față de diferențele de natură culturală, de experiență politică și de conștientizare a drepturilor cetățenești politice și sociale, pe care le-am amintit anterior, sunt și alți factori care influențează participarea la vot : obligativitatea votului (cazul Belgiei), neparticiparea putând fi sancționată cu amendă sau cu interzicerea ocupării în viitor a unei funcții în administrația publică, sau posibilitatea de a vota electronic, existentă în mai multe state vest-europene, facilități care, în mod sigur, crește numărul votanților.

În România, scrutinul european a adus la urne chiar mai puțini cetățeni cu drept de vot decât alegerile parlamentare naționale. Astfel, dacă în anul 2008, pentru alegerea deputaților și a senatorilor din Parlamentul României s-au prezentat 39,26% dintre cetățeni (35,63% în mediul urban și, respectiv, 44,24% în mediul rural), numai 27,21% au votat în alegerile euro-parlamentare (20,40% în mediul urban și 36,56% în mediul rural)⁴.

1 Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, Portugalia și Spania;

2 Dimitris Kraniotis (2009), *European Elections. Numbers reveal the problem*, <http://www.taurillon.org/European-Elections-Numbers-reveal>, accesat 15.06.2009;

3 Dimitris Kraniotis (2009), *European Elections: 42,94% of hopes are still alive...!*, <http://www.taurillon.org/European-Elections-42-94-of-hopes>, accesat 15.06.2009;

4 www.bec2009pe.ro

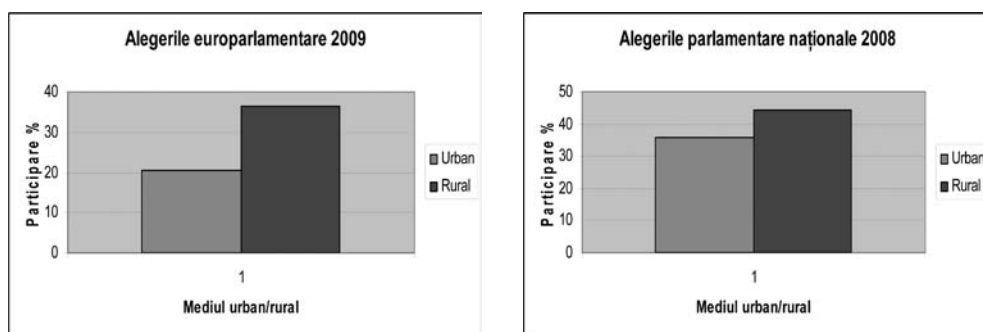

Figura 2. Distribuția participării la vot în România.

Sursa: Prelucrare proprie a datelor publicate de Biroul Electoral Central.

Un fapt evident care reiese din datele prezentate mai sus este că participarea cetățenească prin intermediul exercitării dreptului de vot nu este eficientă. Participarea atât de redusă la scrutinul euro-parlamentar, însoțită, în România, precum și în alte state ale Uniunii, de un grad coborât de participare în alegerile naționale sau locale, reflectă lipsa de încredere a cetățenilor în clasa politică și indică o întrerupere în comunicarea dintre cetățeni și cei aleși să îi reprezinte.

Totodată, cifrele statistice referitoare la participarea la vot nu exprimă întotdeauna preocuparea conștientă și implicarea voită a votanților în procesul decizional. Simpla exprimare a votului nu înseamnă în mod automat preocuparea cetățeanului respectiv pentru problemele de interes local, național sau european, pe care politicienii aleși și cu ajutorul său vor trebui să le soluționeze. Astfel, dacă privim la cifrele participării la vot în România, atât la alegerile naționale, cât și la cele europarlamentare, am putea ajunge la concluzia, pe care noi o considerăm greșită, că cetățenii din mediul rural sunt mai participativi decât cei din mediul urban. Ipoteza potrivit căreia alegătorii din mediul rural românesc sunt mai conștienți decât cei care locuiesc la orașe în ceea ce privește posibilitatea efectivă de influențare a politicilor și deciziilor publice prin intermediul procesului electoral nu poate fi argumentată cu succes. Din contră, putem spune că, cel puțin în România, dar cu posibilitatea de extrapolare spre alte state membre UE mai puțin dezvoltate, electoratul din mediul rural este, în general, mai puțin informat, mai puțin educat din punct de vedere civic și politic, și mai ușor de manipulat de către politicieni.

În același timp, este corectă afirmația potrivit căreia populația din mediul rural are un grad mai ridicat de coeziune socială, de sentiment de apartenență, de capital social și de potențial de cooperare. De aceea, mediul rural poate constitui nucleul dezvoltării participării cetățenești, prin punerea în practică a principiului de bună guvernare referitor la subsidiaritate.

Pentru funcționarea eficientă a Uniunii Europene și pentru menținerea legitimității politice a instituțiilor sale, este esențial ca cetățeanul să fie implicat într-o manieră mai directă și într-o măsură mai mare în procesul decizional privind politicile publice care îl vor afecta. Astfel, dincolo de participarea la vot și de alegerea unor reprezentanți politici, cetățeanul trebuie să aibă ocazia de a fi consultat referitor la politicile publice de nivel local, național și comunitar. Numai prin cooperarea reală dintre cetățean și structurile administrative se poate ajunge la un climat propice dezvoltării în viitor.

O filosofie a reformei

■ BERNARD NOGHIU

The reform is the renewal of a society, a state or its constitutive structures. The need to reform derives from the principle of change at the individual level and structure level in which the individual is a representative of a system. Succesul reform is guaranteed by knowing the basic principles of operation and composition of the state and its structures, not in political but in terms of composition and structure of human thinking individuals. Once known the mechanism, it may be identified the point of departure.

Keywords:
reform, justice, system, structures

• Pentru că suntem foarte
• aproape de data în care Ro-
• mânia va primi un nou ra-
• port de la UE cu privire la reformarea
• justiției, se revine cu insistență asupra
• situației din acest sector, dar și asupra
• întregului spectru politic din România,
• atât din partea presei, cât și din partea
• societății civile. Este adevărat, că pen-
• tru o reformare reală, în primul rând,
• se vorbește de o legislație corectă și cât
• mai clară, care să evite ambiguitățile
• existente și să favorizeze un act de jus-
• tiție cât mai corect posibil și eficient, în
• același timp. Din această a doua frază,
• putem vedea că justiția presupune
• două aspecte esențiale: legislația și
• procesul aplicării ei, două realități care
• se condiționează reciproc. Am putea
• spune că este vorba de forma (legisla-
• ția) și materia (actul de justiție) care
• compun ceea ce numim justiție. Aici
• însă se impune subiectul atât ca autor,
• cât și ca destinatar al legislației și al ac-
• tului de justiție. Așadar, nu se poate
• vorbi de o reformă dintr-un singur
• sens, adică dinspre lege și act de justi-
• ție, neglijându-se subiectul – fie ca au-
• tor, fie ca destinatar. Mai mult chiar,
• de aici trebuie începută reforma și nu
• invers, chiar dacă este o cale lungă de
• urmat în timp. Dar altfel este imposibil.
• Or, aici este vorba de o filosofie a feno-
• menului general de justiție la nivelul
• întregii societăți și la nivelul fiecărui in-
• divid. De unde și baza aprofundării
• noastre.

Întrucât justiția este un fenomen social, ea se configurează conform unor factori bine determinați de care trebuie să se țină cont atunci când se are în vedere reformarea ei. Iar factorul socio-politic și factorul uman sunt două realități (din cele trei principale, al treilea factor fiind cel natural) care configurează ceea ce numim justiție.¹ Tocmai acest lucru se uită atunci când se vorbește de reformare. Aici trebuie să plecăm de la societate, de la individ, în speță.

Spuneam mai înainte că justiția este un fenomen social. Iar prin aceasta înțelegem totalitatea regulilor (legile și alte acte normative), a actelor de justiție și modalitatea de impunere a acestora (legile, normele și actele de justiție).² Toate acestea au la bază o societate și sunt caracterizate de tot ceea ce o caracterizează, ca ambient în care iau naștere și se desfășoară. Indiferent care ar fi modelul pe care legile și actele de justiție le-ar copia (indiferent de la ce societate ar fi copiate), în momentul în care ele se aplică într-o societate dată, se află sub presiunea caracteristicilor acelei societăți. Și asta pentru că subiectul și destinatarul este parte, exponent al acesteia. În consecință, oricum am considera fenomenul pe care îl numim justiție, nu putem face abstracție de societate, de factorul uman care stă la baza sa. Întrucât este atât de evidentă legătura dintre justiție și cei doi factori care o configurează, este esențial să analizăm procesul, chiar și doar filosofic, în care acest lucru se întâmplă. Vom urma un curs ascendent în analiză: de la simplu la compus și asta pentru că „compusul” este ulterior a ceea ce îl compune, conform principiului filosofic enunțat de Descartes³ și aplicat în filosofie, inclusiv astăzi.

Factorul uman și justiția

Înainte de toate, să enunțăm un principiu extrem de simplu pentru a înțelege mai bine care este metoda acestei reflexii. Este evident pentru toată lumea că un „tare” sau un aspect pozitiv nu poate exista izolat la un nivel social fără a nu putea fi verificat la altul. Și nici nu poate exista fără a nu putea fi verificat la nivel individual. Și aceasta pentru că individul este parte a societății, iar societatea este formată din indivizi și ea este mediu al formării indivizilor, un mediu determinant și nu oarecare. Plecând de la acest adevăr, se impune o mai atentă considerare a ceea ce numim „corupție”. Aici, vom folosi termenul de *tare*. Când vorbim de tare, îl regăsim la fiecare individ în parte. Este adevărat, se are în vedere nivelul diferit de la individ la individ. Dar el există și se manifestă. Influențează chiar. Rămânând la nivelul de individ, acest tare este mai evident și mai manifest, cu consecințe mai mari, în măsura în care acesta ocupă niveluri sociale din ce în ce mai mari. Acest tare îl are cu sine, indiferent la ce nivel se situează. Îi vor determina actele și întreaga sa activitate relațională în rolul pe care îl joacă acolo. Cu cât acest nivel presupune un rol mai mare, tarele, aparent neimportant la nivel de individ, capătă importanță în măsura rolului ocupat de acesta. Influența tarelui este aceeași, dar consecința și evidența actului capătă valoarea nivelului ocupat sau rolului jucat de individ. Este simplu, pornind de aici, să înțelegem că acest tare este originea a ceea ce numim „răul”, „corupția” la cei care – fie delegați prin actul democratic, fie numiți de cei pe care noi i-am delegat, fie că se află în varii funcții de conducere și răspundere – îi avem în fața noastră în diferite sisteme care guvernează societatea. Aceasta pentru că sistemele sunt făcute de oameni și aplicate tot de către aceștia.

1 Nicolae Popa, Mihail-Constantin Ieremia, Simona Cristea (2005), *Teoria generală a dreptului*, București, Editura All Beck, pp. 43-51.

2 Andrei Stănoiu (2006), *Sociologie juridică*, București, Editura Cartea Studentească, p. 32.

3 Descartes (2008), *Discours de la méthode. Cinquième partie*, Paris, Flammarion, pp. 47-52.

Gânditorii antici au fost conștienți de acest adevăr pe care noi, din păcate, îl uităm prea adesea. Ei au înțeles că responsabilitatea este pe măsura nivelului sau rolului jucat și că fiecare individ trebuie pregătit pentru rolul pe care îl poate juca în societate, la diferitele ei niveluri sau în diferitele sale sisteme de organizare și responsabilitate. Acesta este motivul pentru care gânditorii antici au avut o altă modalitate de a vedea „reformarea”. În același timp, au avut și înțelepciunea să realizeze că este vorba de o întreprindere de lungă durată: trebuie investit totul pentru un rezultat îndepărtat, dar care poate fi realizat numai așa. Despre ce este vorba?

Filosofii sau înțelepții antici, dar și cei care au urmat ideile lor (așa cum, de altfel, ar fi necesar să învățăm și noi de la ei) au fost mereu preocupati de binele societății, al polisului. Și aceasta pentru că omul ca individ este un „*politikon*” și trebuie să știe să trăiască cât mai bine această stare, determinare. Or, binele societății depinde de cum individul trăiește această determinare. Toată energia lor formatoare o angajau în educarea acestei stări. Formau gândirea, acțiunea corectă, ca o consecință a unei gândiri corecte. Clădeau virtutea prin educarea coerenței dintre adevăr și viață. Proclamau virutea prin responsabilitatea născută din demnitatea fiecărui om, demnitate cultivată toată viața. Fără a face, aici, o antologie istorică, este bine să amintim doar de doi dintre cunoscuții filosofi care au mers până acolo cu ideea de a „reforma” societatea, încât și-au angajat viața și înțelepciunea în formarea unui individ pentru rolul suprem în societatea în care trăiau: Platon care îl formează pe Dion¹ și Aristotel care îl educă pe Alexandru².

Acest efort al înțelepților antici se datorează și faptului că ei au devenit conștienți că oricât de bine ar fi structurat un sistem, rămân mereu aspecte ale vieții individuale care nu pot fi reglementate până în cel mai mic detaliu. De aceea, prin „formarea” la care se angajau, aveau în vedere cele mai mici amănunte, astfel fiind convinși că va fi posibilă reformarea sistemului sau îmbunătățirea sa continuă, dar numai prin indivizii care deveneau exponenții acestui sistem și nu altfel.

În acest demers al lor, filosofii plecau de la ființa ca o valoare în sine și regulile care trebuiau respectate în raport cu această valoare, care este ființa, fie că este vorba de ființa proprie sau de a altuia. Toate actele, atitudinile, gândirea în sine se călăuzesc după acest principiu al valorii ființei. Nu există un grad de valoare mai mare sau mai mică, la acest nivel, între ființa unuia sau altuia, între entitatea ca individ a unui sau a altuia. De altfel, acesta este primul principiu de interacțiune: nu există termen de comparație, din punct de vedere ontologic între ființa unui individ sau a altuia, ci doar o valoare ontologic egală. Diferența apare prin atribut. Odată stabilit acest principiu, se poate trece mai departe.

Orice act care ar atenta la valoarea aceasta este un rău împotriva sa și deci evidența necesității educării spre o bună raportare la ființă, indiferent despre cine e vorba (aici ne referim doar la om, chiar dacă filosofii extindeau acest principiu la tot ceea ce există, conform concepției unitare despre lume – o extensie ar fi utilă în cazul unei considerații despre mediu, natură etc.).

Odată stabilit acest principiu, înțelepții merg mai departe și definesc un raport corect ca fiind unul de „adevăr”. Or, adevărat este ceea ce este coerent cu sine, cu valoarea sa, demnitatea sa. Deci actele sale trebuie să țină cont de acest lucru. Iată că gândirea lor, cât privește formarea sau reformarea individului, se bazează pe o filosofie, pe un mod de a înțelege ființa. Ei pleacă de la ființă în sine și nu invers. De aceea, mare parte din efort se concentrează asupra unei bune cunoașteri, cunoașteri care influențează³ hotărâtor relația.

1 Jeanne Hersch (1994), *Mirarea filosofică. Istoria filosofiei europene*, Editura Humanitas, pp. 28-30.

2 *Ibidem*, p. 42.

3 Paolo Dezza (1996), *Filosofia*, Editura Ars Longa, Iași, pp. 258-260.

Teoretic, și astăzi, studioșii dreptului iau în considerare acest lucru, cu mențiunea că se referă doar la raport sau la conduită, la care legea, ca normă juridică, trebuie să facă apel. E adevărat că nu se mai face o reflexie despre fundamentul raportului, de unde și pericolul subiectivizării și al relativizării acestuia, fapt ce era evitat de marii gânditori prin raportul la ontologie. Acum, totuși, se arată că principiile fundamentale de relație trebuie să fie încorporate de lege ca normă juridică și că legea trebuie să trimită la ea¹.

Continuând pe aceeași linie, am putea spune că formarea individului este o învățare a responsabilității, căci atâta timp cât nu este responsabilitate, legea, norma nu poate reglementa conștient, ci doar punitiv. Dar și aici se poate discuta. Oricum nu ar fi o reală reformă a sistemului de justiție. Mai degrabă ar fi un sistem strict polițienesc. Responsabilitatea este legată direct de ceea ce numim liber-arbitru, acea caracteristică de a alege liber și conștient între un lucru sau altul, un act sau altul.

Statul și societatea: reformat și reformatoare

Având în vedere cele arătate mai sus, putem ușor realiza că societatea și statul, ca structuri, ca entități, se bazează pe „sănătatea” individului. Și sănătatea acestor două entități se reflectă în justiție ca fenomen. Dar ce ne interesează pe noi este faptul că nu este suficient să se vorbească de reforma justiției, dacă nu se află în centrul atenției factorii de configurare a fenomenului justiției². Vom vorbi de societate și de stat în același timp, pentru că ambele se oglindesc reciproc.

Am vorbit întâi despre individ, pentru că acesta este elementul constitutiv al ambelor entități, motiv pentru care acestea din urmă trebuie să aibă ca obiect și subiect individul, obiect și subiect al tuturor acțiunilor, în ultimă instanță. Ca exemplu: orice acțiune, indiferent la ce nivel și ce entitate angajează, va angaja, în ultimă instanță, individul.

Rolul celor două entități este extrem de important, iar factorii de răspundere trebuie să aibă în vedere acest lucru. Hegel spunea că „soarele și luna au mai puțină influență asupra noastră decât forțele morale și sociale”. De aici, se poate deduce ușor rolul lor. Nu putem vorbi de reformarea unui sistem sau a altuia fără a avea în vedere acest adevăr. Societatea și statul au o influență covârșitoare asupra individului, de aceea formarea sa trebuie să fie preocuparea cea mai mare a acestora, mai ales când este vorba de reformarea lor. Este imposibilă fără formarea individului. În mod normal, statul și societate trebuie să conlucreze, dar sunt situații în care acest lucru nu este posibil. Și atunci, societatea este aceea care va trebui să aibă în vedere formarea de indivizi care, ulterior, să poată reforma și statul, devenind motor al societății. În acest fenomen se află originea a ceea ce se numește revoluție, reformă, schimbare. Dar trebuie să repetăm că nu este posibil un astfel de lucru fără indivizi care să coaguleze astfel de reacții.³

Putem vedea cât de important este rolul societății în formarea individului prin doar enumerarea scopurilor socializării: formarea disciplinării de bază, inocularea de aspirații, asigurarea de identitate, învățarea rolurilor sociale și formarea de calificări⁴.

Aici, am putea continua prin prezentarea diferitelor funcții ale societății și ale statului, dar nu acesta este scopul acestei reflexii. Ideea de bază este aceea de a observa ce înseamnă și de unde trebuie să plece o reformă a unui sistem sau altul.

1 Gabriel Boro (2002), *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, București, Editura All Beck, p. 14.

2 Așa cum a arătat mai sus, aici vorbim doar de factorul socioal și factorul uman-individual.

3 Paolo Dezza, *Op.cit.*, pp. 260-261.

4 Andrei Stănoiu, *Op.cit.*, p. 44 și Emil Durkheim (2001), *Regulile metodei sociologice*, Iași, Editura Polirom.

De unde începem?

Reformarea nu se poate face izolat de ansamblul întregii funcționări și structuri a unei societăți. Iar mai înainte am văzută că această structură depinde de individ și are ca finalitate individul. De unde și concluzia că reforma nu se poate face prin simple strategii într-un sistem sau altul, ci prin reconsiderarea fundamentelor societății și investirea în reformarea acestora. Acest lucru trebuie să ne conștientizeze că nu este vorba de o întreprindere de scurtă durată, ci pe termen lung și foarte lung. Când vorbim de reformări nu vorbim de eforturi episodice, ci de continuitate într-un proces de formare reformativ. Sincopel care apar la nivelul diferitelor sisteme, în speță al celui juridic, se datorează sincopelor la nivel formativ. Este necesară și salutară investiția în diferitele structuri ale societății, dar este imperativă aceea de a investi în individul care este parte a societății și care poate fi exponentul acestor structuri ca legiferator, executor, obiect și subiect într-un sistem sau altul.

Formarea este cuvântul și acțiunea cheie în demersul reformativ. Fără aceasta, acțiunea unui sistem se reduce la o atitudine punitivă și polițienească, prin autoritatea statului, iar individul va găsi mereu cu cale să eludeze sau să fugă de această acțiune. Nu va fi o reformă, ci o impunere. Iar, în acest caz, atât individul ca destinatar al actului de justiție, cât și ca exponent al justiției vor fi supuși acestui proces de eludare a unei realități neasumate, ci impuse. De aici și lipsa de responsabilitate și de identitate. Individul este un simplu executant și nu un creator de act reformativ. Nu asumă actul. Îl aplică în măsura în care nu are încotro și îl va eluda în măsura în care va găsi căi de eludare.

Nu este vorba deci de o simplă funcționalitate a reformei, ci de o filosofie a ei, care se naște și se dezvoltă prin formarea individului, educarea acestuia. Nu se dorește folosirea unui dat al societății noastre – dat nefericit – că educația este deficitară, ci sublinierea că de aici se pleacă spre orice reforme care să devină fapt constituent al societății și nu impus – pentru a fi funcțional un sistem sau altul, o structură sau alta a unui stat sau a unei societăți. Dacă e să fim mai prozaici, se pleacă de la ceea ce faci cu biletul de autobuz, după ce – firește, l-ai compostat la urcare – ai coborât dintr-un mijloc de transport.

Semn de întrebare

Interviu cu Teodor Meleșcanu realizat de Sabin Drăgulin

1. Care este semnificația alegerilor pentru parlamentul european din 7 iunie 2009 ?
2. Cum pot ajuta parlamentarii europeni procesul de modernizare al statului român?
3. Principalele teme discutate în sesiunile parlamentului european privesc: schimbările climatice, piața internă a produselor, transporturile, serviciile, sănătatea, siguranța cetățeanului, telefonია mobilă, piețele financiare. Cum vă explicați că în campania electorală din țara noastră aceste teme nu sunt abordate?

Teodor Viorel Meleșcanu - Senator PNL de Prahova, Președintele Comisiei pentru apărare, ordine publică și siguranță națională. Profesor universitar la catedra de relații internaționale a Facultății de Științe Politice a Universității din București. Ministru al apărării (2007-2008). Vicepreședinte al Senatului (2004-2007). Senator din partea Județului Prahova în Parlamentul României și președinte al Comisiei de politică externă a Senatului (1996-2000). Ministru de Stat, ministrul afacerilor externe al României (1992-1996). Doctor în științe sociale și economice, specialitatea drept internațional public, la Universitatea din Geneva (1973). Vicepreședinte al Asociației Române de Drept Internațional și Relații Internaționale – A D I R I - (ales în 2003). Membru al Comisiei ONU pentru dreptul internațional (1993-2010), Președinte al Comisiei ONU pentru dreptul internațional în 2004. Autor de manuale, cărți și articole pe teme de drept internațional și relații internaționale, în special pe teme de securitate internațională și europeană.

1. În primul rând, sunt alegeri la care România va participa odată cu toate celelalte țări europene și nu separat, așa cum a fost cazul după admiterea noastră în Uniunea Europeană, în 2007, când procesul electoral european a fost organizat numai la noi în țară, practic la jumătatea mandatului Parlamentului european. Una din consecințe este aceea că alegerile din țara noastră au un caracter național dar și european, partidele din țară participând la alegerea unor deputați care vor face parte din grupurile politice la nivel european așa cum vor fi ele desemnate de electoratul din toate țările europene. În plus, de data aceasta parlamentarii europeni aleși în țara noastră vor dispune de un mandat complet și vor putea să aibă în vedere proiecte politice pentru o perioadă de timp care să le ofere posibilitatea finalizării lor. Mai mult, fiind vorba de o nouă legislatură a Parlamentului european, parlamentarii

români vor putea să ocupe și funcții de conducere la nivelul Parlamentului european, la nivelul Comisiilor de specialitate, în calitate de președinți, vicepreședinți, sau funcții de raportori pe diverse subiecte de interes major. Acest lucru ne va oferi și poziții mult mai bune pentru promovarea inițiativelor lor, a intereselor României.

În al doilea rând, semnificația alegerilor din acest an este și aceea de a ne oferi posibilitatea consolidării poziției noastre de țară importantă și implicată în problemele de ansamblu ale Uniunii Europene, prin calitatea parlamentarilor noștri pe care-i vom alege, lucru deosebit de important și pentru noi în condițiile în care ne confruntăm cu probleme economice în a căror soluționare Uniunea Europeană are un loc foarte important.

2. Parlamentarii români din Parlamentul european vor fi implicați direct în procesul legislativ european și în activitatea de control parlamentar asupra Comisiei europene, în condițiile în care Parlamentul a primit prin Tratatul de la Lisabona competențe sporite. În acest fel, ei vor putea contribui direct la și efectiv nu numai la promovarea intereselor României în UE ci și la promovarea legislației comunitare și a procedurilor europene în România.

Un element esențial de natură să potențeze contribuția lor la modernizarea României o constituie funcționarea eficientă a unei legături sistematice și instituționalizate între parlamentarii români din Parlamentul european și Parlamentul României, între acești parlamentari europeni pe care-i vom alege și executivul din România atât la nivel central cât și la nivel local.

3. Nu aș fi atât de categoric ca dumneavoastră, pentru că, cel puțin din partea PNL și a candidaților săi pentru Parlamentul european, aceste teme au fost prezentate în campanie la fel ca și proiectele și obiectivele concrete pe care ni le propunem pentru viitoarea legislatură europeană. Am folosit și experiența europarlamentarilor liberali care au fost deja implicați în perioada precedentă în dezbaterile din Parlamentul european a unor asemenea teme, cum ar fi problemele financiare internaționale, protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor români în celelalte țări membre ale UE, protecția consumatorilor, inclusiv în ce privește telefonii mobile, și altele.

Acestea fiind zise, trebuie să recunosc că temele mari europene, generale și principale, nu sunt întotdeauna percepute de electoratul român, ca de altfel și din alte State europene, ca având un impact imediat asupra vieții lor cotidiene în care sunt confrunțați cu problema lipsei locurilor de muncă, a veniturilor insuficiente, a creșterii prețurilor, a calității vieții lor în general, fie că este vorba de sănătate, de învățământ sau de siguranța lor personală. Consecința acestei stări de fapt este tendința manifestată și în actuala campanie de la noi de a se acorda prioritate unor teme cu mai mare ecou la electorat și care sunt de fapt mult mai potrivite pentru campaniile locale și cele parlamentare din România. Singura modalitate de a depăși acest tip de campanie o reprezintă mai buna informare a electoratului asupra competențelor și activității Parlamentului european și a consecințelor pe care acestea le au asupra vieții noastre, a tuturor. Aceasta ar trebui să constituie o preocupare a tuturor partidelor politice, dar și a Guvernului dacă dorim cu adevărat ca alegerile și campaniile pentru alegerile europene viitoare să fie cu adevărat concentrate pe problemele reale ale legislativului european.

Semn de întrebare

Interviu cu Steven Sampson¹ realizat de
Lavinia Stan și Lucian Turcescu

1. După dumneavoastră, ce efecte a avut procesul de integrare în Uniunea Europeană asupra României și a Europei de Est?
2. Care credeți că a fost impactul lărgirii către est a Uniunii Europene asupra Europei?
3. Care credeți că este impactul recente crize economice internaționale asupra României și a Europei de Est?

Steven Sampson - Profesor în cadrul Departamentului de Antropologie Socială al Universității din Lund, Suedia. A predat și la Universitatea din Copenhaga, Danemarca. Doctorat obținut la Universitatea din Massachusetts, Statele Unite. Articolele sale au apărut în reviste precum *Theory and Society*, *Public Culture*, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *Bildtrag til Oststatsforskning*, *Sociologia Ruralis*, *Dialectical Antropology*, *Folk*, *International Journal of Romanian Studies* și *Critique: Journal of Socialist Theory*.

1. Așa cum s-a spus, intrarea României și vecinelor sale în procesul de extindere le-a oferit noi orizonturi și noi posibilități. Românii harnici vin acum aici în Danemarca (unde locuiesc eu) pentru a munci ca femei în casă sau muncitori în construcții pe o bază mai legală ...dacă pot să găsească de muncă. Ei pot să concureze cu polonezii și lituanienii de pe picior de egalitate. Dar efectele de durată lungă, de tip instituțional în România, sunt greu de vazut. Este încă neclar dacă România este un partener egal cu UE sau un „copil rău” care trebuie să fie monitorizat, supravegheat sau amenințat când participă la corupție sau dă dovadă de management financiar defectuos. În acest ultim caz, relația dintre România și „Europa” nu s-a prea schimbat. Rămâne suspiciunea că România nu este suficient de bună, că „Europa” nu tratează România cum trebuie. Amărăciune și suspiciune care oferă bazele oportunismului politic, incompetenței administrative, moșiciei competiției și egomaniei deșănțate. Dacă Caragiale ar reveni pe pământ, s-ar simți acasă.

2. Privit din punctul de vedere al Europei Occidentale, extinderea nu a însemnat decât obligații noi și costuri în plus. Avantajele păreau a fi puține. Da, din punctul nostru de vedere occidental, putem acum să avem muncitori mai ieftini. Însă munci-

¹ Interviuul complet va apare în: Lavinia Stan și Lucian Turcescu, coord., *Incredibila aventură a democrației după comunism*, care urmează să fie publicat de editura Curtea Veche anul acesta.

torii vest-europeni trebuie să facă față competiției introduse de cei care vin din țările noi. Adevărata problemă este că UE a fost văzută ca având „porți deschise” și că porțile s-au deschis pentru cei care nu trebuiau să vină aici ca să ne exploateze posibilitățile în sistemele noastre. Dacă spui „România” în Danemarca, gândul ți se duce la cerșetorii romi de pe strada, prostituatele românce de pe lângă gară și la muncitorii ieftin din construcții. Atât. Și e păcat. Nu știm dacă cineva din Europa investește în România, deși bănuiesc că sunt asemenea investitori. Nu vreau să știu despre câți investitori străini au venit în România sau au decis să nu deruleze investiții datorită dificultăților birocratice sau a corupției.

3. Criza este benefică pentru poporul român, pentru că acum el poate să înțeleagă dacă economia de piață sau integrarea cu economia mondială îi vor putea rezolva toate problemele. Răspunsul este „Nu”. Nu o va face, nu a făcut-o, nu poate și nu vrea s-o facă. Aceasta este o lecție pe care noi, cei din Occident, o învățăm la rândul nostru. Criza este o bună ocazie pentru oamenii politici români, care pot, în sfârșit, să dea vina pe „forțele externe”, dacă nu chiar pe „forțele oculte” (finanțatorii evrei) pentru problemele propriei lor țări. Oamenii politici au această ocazie și nimeni nu se va întreba de ce ei nu au putut anticipa criza. Știm că, în timp de criză sau colaps, acestea pot duce nu numai la tragedii și probleme, ci și la creativitate și reînnoire culturală. De aceea, sunt optimist, România este una dintre cele mai cinice țări din Europa, dar și una dintre cele mai flexibile și mai creative (nu mă gândesc la *Revisita „22”*, sau la *România Literară*, mă refer la banda celor de la *Academia Cațavencu*). Acum este momentul ca această creativitate să se manifeste. Doresc să văd nașterea unei adevărate „societăți civile” în România. Nu o societate civilă de organizații neguvernamentale finanțate de fundații și granturi străine, ci o societate civilă înțeleasă ca o căutare de soluții de către oamenii locului. Prin noi înșine, să zicem. Prin urmare, sunt optimist.

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE

N.D. Cocea, un boier amoral

N.D. Cocea s-a născut la Bîrlad, în 1880 și (ca și Gheorghiu Dej, acesta în 1901) a devenit un jurnalist cunoscut cu câțiva ani înainte de primul război mondial când s-a alăturat lui Constantin Mille, socrul său de la *Adevărul*. Era boier moldovean dintr-o familie veche, fiu al generalului Dumitru Cocea. A participat la congresul Internaționalei Socialiste de la Stuttgart. N.D. Cocea, poate în complicitate cu C. Mille, este autorul celebrei minciuni despre cei 11.000 de țărani români uciși în timpul răscoalei țăranilor din 1907 care rezistă până azi. Anii primului război mondial îi petrece în Rusia, unde își face diverse relații printre bolșevicii cu care va colabora în anii '20, când *Facla*, ziarul său, va fi stipendiat o vreme de Moscova și în alte împrejurări, Cocea devenind unul din oamenii bolșevicilor la București. Era de altfel înregistrat de serviciul de Siguranță ca oaspete obișnuit al ambasadei sovietice. ND Cocea, ca și Scarlat Callimachi, alt teribil al boierimii române, a furnizat câteva scandaluri de proporții presei. Este închis pentru *les majestate* în anii '20, după un proces zgomotos, și trebuie să facă închisoare. Mai este judecat și închis o dată pentru chestiuni de moravuri, mai exact „corupere de minori”, când fuge la vârsta de peste 50 de ani din țară cu fata de 16 ani a unuia dintre cei mai bogați oameni ai vremii, Manolescu Strunga. Respectiva d-ră va fi o celebritate a timpului prin viața ei agitată. Se va mărita după N.D. Cocea cu Petru Comărnescu, și apoi cu Ghiță Ionescu (detalii în „Jurnal”-ul lui Petru Comărnescu și în cel al lui Miron Radu Paraschivescu, „Jurnalul unui cobai”). Lui N.D. Cocea, care și așa avea o imagine proastă, ambele episoade i-au adus reputația unui personaj aventuros. Nu ezita să își folosească scrisul (tăios, polemic, vulgar) pentru a stoarce „foloase necuvenite”, să șantazeze, să se lase plătit cu voluptate și cinism. Spre deosebire de alt gangster de presă, Pamfil Șeicaru, nu a facut avere, iar pe cea de acasă a risipit-o pentru că așa cum îi primea îi cheltuia, mai ales în aventuri amoroase. Unele din aventurile sale le-a descris în diverse romane („Pentru un petec de negreață” de exemplu). A fost unul din utilizatorii „fondurilor obscure” indiferent de unde proveneau. La sfârșitul anilor '30 era foarte apropiat de Mihail Moruzov, șeful serviciilor secrete (erau și vecini), care îi plătea sume importante pentru serviciile sale (informații din zona stângii dar și a Palatului regal) dar mai ales pentru susținerea în presă. Asta nu îl împiedica să fie sfătuitorul și prietenul lui Ștefan Foriș, șeful propagandei PCdR (din decembrie 1940, șeful Partidului Comunist) pentru care scotea diferite gazete legale/semilegale, contracost. Secretarul din acea vreme al lui Ștefan Foriș, Mircea Bălănescu (Eugen Bender, n.a.) mi-a povestit, la începutul anilor '90, mai multe episoade ale acestei colaborări, relatări demne de luat în seamă, M.B. fiind însărcinat să îi achite lui N.D. Cocea sumele de bani din partea PCdR. Aceste istorioare îmi confirmau o parte din lucrurile despre N.D. Cocea, povestite mie de N. Carandino în anii '80. Mai târziu, în arhive, am descoperit documente, care vorbesc

mai sec, aproape neutru, relativ la personajul nostru. Unele (utilizate în „Clienții lui Tanti Varvara” - Humanitas, 2003 -, unde i-am dedicat mai multe pagini) altele le reproducem mai jos. Toate documentele sunt inedite. În anii '40, N.D. Cocea s-a retras la Sighișoara, unde a ținut un interesant jurnal din care au apărut scurte extrase în *Magazin istoric* în 1968. Jurnalul se află astăzi la rude în Elveția, o editură ar putea să încerce să îl recupereze și să îl publice, dând dovadă de inițiativă. A murit la începutul anului 1949, după ce s-a livrat ocupantului sovietic, cu același amoralism și cinism care l-au însoțit toată viața.

N.D. Cocea, an immoral boyar

ND Cocea was born in Bârlad, in 1880 (Gheorghiu-Dej was also born in Bârlad, albeit in 1901) and became a renowned journalist a few years before the outbreak of the first world war when he joined Constantine Mille, his father in law, then writing for the daily newspaper *Adevărul* („The Truth”). Cocea was a Moldavian boyar, from an old, noble family, the son of General Dumitru Cocea. He attended the sessions of the Socialist International in Stuttgart. N.D. Cocea is considered to be, presumably together with C. Mille, the author of the notorious lie about the 11,000 Romanian peasants, murdered during the 1907 peasant uprisings, a mystification that survived until now. During the war he settles in Russia where he establishes a few contacts among the Bolsheviks with whom he would collaborate during the 1920's when *Facla* (“The Torch”), his newspaper, will be financed for a while by Moscow, Cocea becoming one of its reliable friends in Bucharest. Besides, he was also registered by the secret police (*Siguranța*) as being regular guest of the Soviet Embassy.

N.D. Cocea delivered some major scandals to the press, just as Scarlat Callimachi, another rebel of the Romanian nobility, did. He is sentenced during the 1920s, after a noisy lawsuit, and must go to jail for offending his majesty the King. He is also trialed and locked up for a while charged with “bad mores”, specifically for “child corruption” charges when as he ran away with the 16 years old daughter of one of the wealthiest man of the time, Manolescu Strunga. Cocea was over 50 at the time. The 16 years old would soon become famous, due to her agitated life. She would marry Petru Comărnescu, after parting ways with Cocea, and then with Ghita Ionescu (for more details see P. Comărnescu's *Journal* and that of Miron Radu Paraschivescu - *The Journal of a guinea Pig*). Both episodes consolidated Cocea's reputation as an adventurer, thus adding to its blemished public image. He didn't hesitate to use his writing (his biting, polemic, vulgar style) for extorting “inappropriate benefits”, to blackmail, to voluptuous and cynically accept money. Unlike Pamfil Șeicaru, another “gangster” of the press, Cocea didn't become wealthy as for the wealth he inherited - he threw it all away, mostly on love affairs. He described some of them in various novels (*Pentru un petec de negreață*, for example).

He was one of those who constantly disposed of “obscure funds”, regardless of their origin. At the end of the 1930s he was close to Mihail Moruzov, chief of the secret police, (they were also neighbors) who paid him serious amounts of money for his services (meaning information regarding the leftist circles and the Royal Palace) but especially for the press support. This didn't stop Cocea to counsel and become friends with Ștefan Foriș, the man in charge with the Communist Party of Romania's propaganda (from December 1940 the chief of the communist party) for whom he edited various legal/semi legal gazettes, in return for money. Ștefan Foriș's secretary at that time, Mircea Bălănescu (Eugen Binder, a.n.) told me, at the beginning of the 1990s, about several episodes regarding this collaboration, worthy accounts Bălănescu being

commissioned by the party to remunerate N.D. Cocea. These stories confirmed some of my presumptions regarding Cocea, some of them communicated by N. Carandino during the 1980s. Subsequently, consulting the archives, I've discovered documents that talk more bluntly, almost neutral about Cocea. Some of them (used while writing *Clienții lui Tanti Varvara* *The clients of Madame Varvara*, Humanitas, 2003; where I assigned several pages to his case) are rendered below. All the documents are published here for the first time. During the 1940s N.D. Cocea retired to Sighișoara where he kept an interesting journal from which a few short extracts were published in 1968, in *Magazin Istoric*. The journal is nowadays held by some of Cocea relatives in Switzerland. A publishing house could try to recover and publish it, thus undertaking an important initiative. N.D. Cocea died at the beginning of 1949 after previously "delivering" himself to the Soviet occupier, proving the same immorality and cynicism that guided him through life.

MINISTERUL INTERNELOR
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

CORPUL DETECTIVILOR
9 ianuarie 1938
SECȚIA A 2-A
ARHIVA SIGURANȚEI

Intrarea No. 957

REFERAT

Potrivit delegațiunei primite raportez:

Din supravegherea discret efectuată la hotelul Athenae Palace cu privire la activitatea lui N.D.Cocea s-a stabilit până în prezent următoarele:

În ziua de 10 decembrie 1937, întâlnindu-se în hall-ul hotelului cu LOPEZ REY, ministrul Spaniei guvernamentale la București, a schimbat cu acesta câteva cuvinte.

A luat contact cu ziariștii francezi veniți în Capitală cu ocazia vizitei lui IVON DELBOS ministrul Afacerilor Străine al Franței.

În ziua de 14 decembrie 1937 a vorbit în hall-ul hotelului cu ziaristul evreu GOLDSCHLEGHER JAQUES (JAQUES COSTIN).

În ziua de 15 decembrie 1937, N.D.Cocea a avut o convorbire cu Petre Grozea fost ministru.

În ziua de 22 decembrie 1937, N.D.Cocea a stat de vorbă în hall-ul hotelului cu IULIU MANIU, SERGIU LECCA și alți partizani politici național-țărăniști, discutând chestiuni politice.

În ziua de 28 decembrie 1937, N.D.Cocea împreună cu soția sa au stat de vorbă în hall-ul hotelului cu ziariștii români cari îl așteptau pe IULIU MANIU. De la această dată nu au mai fost văzuți prin hotel.

Nu s-a constatat că N.D.Cocea ar fi luat contact la hotel cu PAUKER de la ziarul *Adevărul* sau cu alte persoane străine.

Rugăm să binevoiți a dispune
Comisar ajutor

Arhivele Statului
Fd 95
D/10/vol II
Fila: 44

MINISTERUL INTERNELOR
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

CORPUL DETECTIVILOR

23 Decembrie 1940 GRUPA II-a

Nr. 3040

REFERAT

În alăturata notă cu data de 18.12.1940, ni se semnaleză că N.D.Cocea vine de la Sighișoara în fiecare săptămână și ține ședințe la fiica lui Tanți Cocea, și că ar avea o tipografie.

Potrivit delegațiunei primite am făcut informațiuni discrete și rezultatul este următorul:

NICOLAE DUMITRU COCEA, în vîrstă de 59-61 de ani, originar din Bârlad, de cetățenie română este fiul generalului Nicolae Cocea, decedat, și al Cleopatrei, de profesie publicist și ziarist. Posedă din moștenire o vilă la Sighișoara, unde are domiciliul. Este autorul romanelor: „ Fecior de Slugă” și „ Pentru un petec de negreață”.

În publicistică și ziaristică s-a manifestat adeptul ideii și doctrinelor politice socialiste, comuniste și chiar revoluționare, activitatea sa fiind cunoscută la Direcțiunea Generală a Poliției din dosarul Nr.10(F.I și 2) A.S.

În anul 1923 ca redactor al revistei *Facla* din București a fost dat în judecată și condamnat la un an și jumătate închisoare corecțională și 10.000 de lei amendă pentru crima de Lese Majestate. Pedepsa a executat-o

În anul 1938 a fost directorul ziarului săptămânal *Reporter*, care a avut în jurul său grupați pe colaboratorii: Constantin Trandafirescu, Alexandru Antohi, Juju Grinberg cu pseudonimul Ilie Zaharia, D.Trost, Miron Radu Paraschivescu, Ștefan Foriș, Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Pintilie, Emil Husar, și alții, toți membri ai Partidului Comunist; iar ziarul a fost suprimat după vreo 2 luni de la apariție de Președinția Consiliului de Miniștri, pentru tendințele comuniste și articole alarmiste.

Numitul a fost căsătorit de mai multe ori. Ultima soție i-a fost Gina Manolescu- Strunga fiica fostului minitru, de care s-a despărțit de mai bine de un an de zile.

Filofteia Constanța Ionescu Cocea zisă Tanțy Cocea, artistă la teatrul „ Comedia” și proprietară a apartamentului 8 din blocul situat în Strada Melodiei Nr.1, locuiește împreună cu mama sa, Maria Grigorescu, și este fiica numitului N.D.Cocea.

În iarna anului acesta N.D.Cocea a vizitat pe fiica sa Tanțy Cocea o singură dată, la 6 Decembrie 1940, de Sf.Nicolae, cu ocazia zilei sale onomastice când a primit cadou din partea fiicei un pulover, iar de atunci nu a mai fost văzut venind aici.

Deși are domiciliul la vila din Sighișoara locuiește în București de 4 luni de zile, în blocul din str. C.A. Rosetti, nr. 14, et.7, apt.32, la Dina Cocea, artistă la teatrul „Regina Maria”, care îi este rudă. Între 9-19 decembrie 1940 a fost lipsă de la locuința sus menționată.

În apartamentul 32 la Dina Cocea vin mai multe prietene, însă N.D.Cocea nu este vizitat de nimeni.

În apartamentele numitelor Tanțy Cocea și Dina Cocea credem că

nu ar fi posibil să fie instalată o tipografie. Asupra activității din ultimul tip al lui N.D.Cocea am aflat că în luna august 1940 a expediat o telegramă la Londra, conținut scurt care n-a putut fi aflat precum și nici persoana căreia i-a fost adresată. La susnumitele apartamente nu s-a primit nici o scrisoare pe numele N.D.Cocea. Susnumitele artiste însă primesc scrisori.

N.D.Cocea obișnuiește să iasă din casă aproape zilnic, cam pe la orele 11 dimineața și se reîntorc seara.

Față de constatările făcute opinăm să fie pus în supraveghere pentru a se stabili legăturile cu persoanele cu care vine în contact.

Arhivele Statului

Fd 95

D/10/vol II

Filele: 83

.....

10 IANUARIE 1941

REFERAT

Am onoarea a vă raporta că supravegherea exercitată asupra numitului N.D.Cocea prevăzut în alăturatele acte, în zilele de 24, 25, 26 și 27 Decembrie a.c. a dat următorul rezultat.

Numitul în aceste zile a stat mai mult la domiciliul din str. C.A.Rosetti, nr.14, apt.32, unde locuiește fiica sa artista Dina Cocea. În oraș a ieșit în ziua de 24 după cumpărături, când nu a luat contact cu nimeni și în ziua de 25, împreună cu fiica sa Dina, când s-a plimbat o jumătate de oră, după care s-au reîntors acasă. La locuință nu a fost vizitat de nimeni.

În ziua de 28 Decembrie a plecat cu rapidul nr.31 la Sighișoara, ducându-se direct la vila sa unde supravegherea este continuată de organele poliției locale.

Se anexează o notă de supraveghere și raportul telefonic Jurnal 145751 al poliției Sighișoara, rugându-vă să binevoiți a dispune.

SECRETAR DE POLIȚIE

Arhivele Statului

Fd 95

D/10/vol II

.....

POLIȚIA ORAȘULUI SIGHIȘOARA

CONFIDENTIAL

NR. 940.S

9.IANUARIE 1941

SUPRAVEGHEREA LUI N.D.COCEA

OPERAT CĂTRE DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

La ordinul Dumneavoastră nr. 98851 din 19 Decembrie 1940, raportăm următoarele:

N.D.Cocea s-a născut în Bârlad la 29 noiembrie 1880, fiul lui Dumitru și al Cleopatrei. N.Nicorescu, de profesiune avocat și scriitor cu domiciliu actual în Sighișoara , str. Mihail Albert, nr.10, în care oraș a domiciliat din anul 1923 până în anul 1935, a avut strânse legături cu avocatul Maurer Ion, fost procuror la Parchetul Tribunalului Târnava Mare, care în prezent se află la București.

Acesta din urmă a luat parte ca apărător în procesul comunistei Ana Pauker și alții, la Cosiliu de Răsboiu al C.I.A.-Craiova și era bănuț de noi a fi comunist, însă nu s-a manifestat pe față niciodată, tot timpul cât a stat în acest oraș.

N.D.Cocea, scriitor umoristic și chiar obscenic, a fost bănuț de noi a fi comunist, încă de pe timpul când era în legătură de prietenie cu avocatul Maurer Ion, dar din toată supravegherea asupra sa nu s-a putut constata că ar milita în această direcție. S-a constatat însă că, susnumitul este homosexual și ademenitor de minore pentru cari i s-au intentat mai multe procese, de către părinții victimelor sale.

Numitul chiar în prezent, trăiește în concubinaj cu minora Ioana Mosora, de 19 ani, fată de țărani săraci.

Prin anul 1934-1935, N.D.Cocea întreținând legături de dragoste cu tânăra Manolescu Lili fiica fostului ministru de Domenii național-liberal, Manolescu Strungă, au fugit împreună, trăind în concubinaj circa 2 ani.

Prima soție legitimă a lui N.D.Cocea al cărui nume ne scapă a devenit soția lui Maurer Ion.

Din supravegherea făcută până în prezent asupra susnumitului rezultă că nu întreține legături și nici nu are contact cu vre-o persoană în acest oraș.

Nu desfășoară în acest oraș vre-o activitate suspectă și nici nu s-a putut constata că la domiciliul fiicei sale din București, Tanți Cocea, ar ține ședințe în fiecare săptămână.

Numitul a fost văzut plecând la București dar nu se poate preciza de câte ori.

Supravegherea continuă

Șeful Poliției
Lene Vespasian

Șeful Dir. De Sig.
Comisar D.Panait

Arhivele Statului
Fd 95
D/10vol II
Fila: 97

Dragă tovarășe Rudenco,

Am fost la Arghezi, așa cum m-ai îndemnat. Convorbirea a ținut vre-o două ceasuri. Părintele Galaction, deși m-a întovărășit, n-a luat parte la dânsa. Iat-o în rezumat:

La întrebarea mea, dacă n-ar fi dispus să scrie un articol care să apere pe cei înjurați de presa manistă, pe oameni ca profesorul Parhon, sau Sadoveanu, Arghezi mi-a răspuns:-pe Parhon, da. E un om de inimă și de bună credință. A rămas așa cum îl știu de treizeci de ani: savant modest și dezinteresat. Comuniștii se servesc de el fără considerație și fără cruțare. L-am întâlnit acum vre-o două săptămâni în tramvai, înghesuit și bruscăt de călători. Toți puțoi voștri (reproduc textual expresia) au automobile. Bătrânul Parhon nu are nici măcar o căruță cu un cal. În ce privește pe Sadoveanu nu voi scrie nici un rând. Recunosc meritele lui de scriitor. Dar ca om nu pot să-l respect. A supt la toate țâțele politice. Onoruri și bani a luat de la toți. Acum ciupește pe comuniști. Îi șade bine în ferma lui Șeicar. S-o stăpânească sănătos. Dar n-o să-l tămăiez pentru asta.

Întrebând-ul dacă, lăsând la o parte personalitățile, n-ar vrea să ia principial apărarea scriitorilor atacați, și lăsând-ul să înțeleagă că pentru un singur articol aş putea să-i ofer 200.000 de lei, mi-a răspuns: -Voi scrie articolul, pentru că prea îşi bat politicienii joc de voi, dar bani nu primesc. Tu ştii că sunt sărac şi că abia pot să-mi hrănesc pe ai mei cu ce brumă câştig. Mă tocimesc ca un oltean cu cei ce vor să-mi publice versurile, proza sau numele pe afişe, dar de vândut nu mă vând. Regimurile capitaliste m-au silit să trăiesc ca un izolat o viaţă întreagă. Proletariatul, pentru izbânda căruia am luptat amândoi de când ne cunoaştem, mă condamnă la aceeaşi izolare. În Rusia, un reacţioanr ca Pavlov, a fost ridicat în slăvi de comunişti. În România, cele câteva mari talente autentice, sunt ținute la periferia vieţii sociale şi politice. Acum vre-o şase săptămâni am cerut să mi se autorizeze apariţia „ Biletelor de papagal”. Nu mi s-a răspuns. Oameni ca Ivaşcu sau Pas, pe care i-am cunoscut ca slugi de casă a lui Donescu la legionara Vremea au vădit mai multă trecere la comunişti, decât un om care a putut să întindă mâna uneori dar n-a fost slugă niciodată. Nu fac din asta o vină specială a comuniştilor. Sînt şi ei ca toţi ceilalţi. Au aceeaşi slăbiciune, ca şi ciocoi, pentru transfugi şi renegaţi. Oameni sînt. Le place să fie gâdilaţi la şezut. Îşi pleacă mai bucuros urechea la mormăielile lichelelor simpatice, decât la glasul iritant al adevărului. Ai nevoie de un nume? Mi-ar trebui un pomelnic lung cât calendarul ortodox. Cum spunea şi tu însă: să nu facem personalităţi. Dar nici să nu-mi ceri să iau apărarea unui regim, care, cel puţin în domeniul artei şi literaturii, proslăveşte mediocritatea şi ignorează pe cei, măcar de-o muchie de cuţit, mai răsăriţi.

Ultimele cuvinte ale lui Arghezi, ca de altfel mai toată convorbirea avută cu el, au fost însoţite ori de un rictus amar în colţul gurii, ori de usturătoare sfichiuri ironice.

Din tot ce mi-a spus, convingerea mea sinceră şi intimă, e că Arghezi se socoteşte şi azi, mai ales azi, un mare nedreptăţit. Nu din orgoliu, ci din conştiinţa valorii lui ca scriitor, se ridică împotriva celor care azi ca şi ieri îl țin în izolare. Mi-a spus la un moment dat: -„ crezi tu că eu n-aş putea să muncesc, ca tine la Direcţia generală a teatrelor, sau ca oricari altul, în folosul

tututror?" și sunt convins că dacă i s-ar oferi un post de răspundere și de mare suprafață, ca de pildă tocmai această „ Direcție generală a teatrelor”, - pe care din toată inima aş ceda-o pentru el-am avea treptat într-însul, dacă nu un tovarăș, cel puțin un prieten mai sigur decât toți cei veniți la comunism după 23 August.

Îți restitui, tovarășe Rudenco, cei 200.000 de lei pe care Arghezi a refuzat să-i primească, și fă cum crezi că e mai bine pentru poet și pentru cauza noastră.

Cu încredere
N.D.Cocea

15 aprilie 1946

3.ex.ap.
25.II.1972

Arhivele Statului
Fd 95
D/10/vol II
Filele: 102-103-104

Dreapta vs. Stânga după „Sfârșitul Istoriei”

■ DANIEL DĂIANU

Daniel Daianu starts his analysis having as point of departure Gaspar Miklos Tamas' statement: "The politics of the left belongs to democracy". Thus, having this assertion in mind the author of this article depicts a series of thoughts on Marx, post-communist left, post-communism vs. post-capitalism, the resurrection of state interventionism, the results of the EU elections taking place in June 2009, having in the background one of the worst economic crises since the second World War, the dialogue between left and right in Romania etc.

Keywords:

left wing vs. right wing, post-communism vs. post-capitalism, interventionism

Gaspar Miklos Tamas², cu ani în urmă, a provocat rumoare printr-un articol publicat în *Dilema*³; el a făcut atunci observația că mulți intelectuali români par să nu înțeleagă că *stânga* face parte dintr-o democrație. Unele reacții, la observația lui Tamas, au fost virulente, potrivit intoleranței, logicii binare (alb vs. negru, fără nuanțe), oportunismului care domina, din pacate, mult din spațiul public al dezbatelor la noi – în opinia mea, această atitudine fiind numai parțial explicabilă prin stalinismul târziu românesc și mai degrabă o expresie a imaturității vieții publice, a democrației noastre. Mai jos exprim câteva gânduri privind Marx și *stânga* post-comunistă, post-comunism vs. post-capitalism, resurecția intervenționismului statal, rezultatele alegerilor europene din iunie 2009 pe fondul celei mai grave crize economice de după al doilea război mondial în lumea capitalistă, dialogul dintre *dreapta* și *stânga* în România.⁴ Abordarea este, prin excelență, dintr-o perspectivă econo-

1 Porțiuni din acest text au fost publicate în *Observator Cultural*, 16 august 2007.

2 M.G. Tamas (2007), „Un decalog pentru stânga modernă”, *Observator Cultural*, nr. 111, 19-25 aprilie.

3 M.G. Tamas, „Scrisoare către prietenii mei români” *Dilema*, nr. 416.

4 Într-o formă extrem de comprimată unele gânduri le-am exprimat în *Jurnalul Național* (Dreapta vs. Stânga în România) 25 aprilie, 2007.

mică; nu mă ocup de problematica internațională decât tangențial, deși globalizarea este menționată adesea.

1. Stânga și modelul economic

Politologul Michael Sandel, profesor la Harvard, apare în mult comentata carte a editorialistului de la *New York Times*, Thomas Friedman, „Pământul este Plat” (*The World Is Flat*, 2005) cu sublinierea că „aplatizarea” ce se observa ca urmare a noului val de globalizare, nu ar fi ceva nou în istorie; Karl Marx ar fi primul care a evidențiat expansiunea capitalismului, în mod implacabil, către o piață globală, ce doboară bariere și creează lanțuri de producție și consum la nivel mondial. Friedman a remarcat incisivitatea analizei lui Marx în *Manifestul Comunist*, din care citează pasagii, în privința forței de expansiune a capitalului¹. Dar Marx nu a avut aceeași clarviziune în descifrarea metabolismului sistemului comunist pentru care a pledat.

Gândirea și prescripțiile lui Karl Marx pun stânga în fața unei mari probleme din punct de vedere normativ – mai cu seamă în lumina experienței „socialismului real”. Întrucât una este să fii interesat, fie și din rațiuni pragmatice, de atenuarea unor inegalități sociale și economice și altceva să construiești ceva nou. Umanizarea capitalismului s-a făcut prin politici publice, forțat sau voit, inclusiv sub influența ideilor de factură socialistă/social-democrate. Acest proces a început cu, printre alții, cancelarul Bismarck în Prusia secolului XIX, a continuat cu premierul Lloyd George în Marea Britanie, președintele F. D. Roosevelt în SUA (politica *New Deal*) în secolul XX, cu dezvoltarea sistemelor asistențiale etc. Acestea din urmă sunt necesare pentru susținerea contractului social dintre stat și cetățean într-o democrație matură. Că sistemele asistențiale se află în criză în societățile post-industriale este o altă poveste.

Analiza socială a lui Marx a fost și este (poate fi) utilizată de nemarxiști. John Maynard Keynes o cunoștea și lucrarea sa de căpătâi („*The General Theory of Unemployment, Interest and Money*”, 1936) propune o politică – consacrată în secolul trecut sub denumirea de keynesism – de evitare a unei depresiuni economice, ce ar putea aduce tulburări sociale. Și Joseph Schumpeter l-a avut pe Marx în minte când a scris „*Capitalism, Socialism and Democracy*” (1943). Dar prescripțiile economice marxiste, de organizare a sistemului economic colectivizat, au fost invalidate de istorie.

În fapt, scrierile lui Marx, dincolo de incisivitate și putere analitică, conțin rădăcinile sistemului comunist, totalitar. *Manifestul Comunist* imaginează organizarea economică a societății aidoma unei fabrici – vezi și V.I. Lenin în *Statul și Revoluția* și recomand celor care au înclinație spre analiză să studieze celebra dispută privind „calculația economică”, din anii ‘30 ai secolului trecut, care a contrapus, în principal, pe Oskar Lange lui Friedrich von Hayek și Ludwig von Mises. În timp ce Oskar Lange argumentează că se poate constitui o „economie socialistă de piață” (socialist market economy) von Hayek aduce în dezbatere, *inter alia*, chestiunea proprietății, acumularea capitalului ca sursă de creștere economică, spiritul întreprinzător.

Lange și un alt economist polonez eminent, Michal Kalecki, au empatizat cu mișcarea de stânga, au acceptat să se întoarcă în țară. Aminteam că Lange a încercat să schițeze, în mod analitic, funcționarea unei economii de piață care să nu se bazeze pe proprietatea privată. Și Branko Horvath a încercat ceva similar pentru funcționarea sistemului economic în Iugoslavia lui Tito centrându-se pe „firma cu auto-conducere” (*self-managed firm*)²; Eduard Kardelj, unul dintre ideologii de vârf iugos-

1 Thomas Friedman (2007), *Pământul este plat*, Iași, Polirom, p.236.

2 În anii ‘60 și ‘70 ai secolului trecut a avut loc o întreagă dezbatere privind „firma cu auto-conducere”, ca întrupare a „socialismului de piață”. Jaroslav Vanek și Benjamin Ward au studii interesante în acest sens.

lavi, vorbea despre un „sistem bazat pe *proprietate socială*”. Dar lupta ideilor și, mai ales, viața au arătat că spiritul întreprinzător, calculația economică și acumularea au nevoie, esențialmente, de mișcarea liberă de prețuri și clarificarea drepturilor de proprietate, de proprietate privată – ceea ce nu exclude un sector public și reglementări pe piață. Eșecul economic al „socialismului real” ca economie de comandă aici își găsește obârșia. Ceea ce au încercat un Kantorovici și Novojilov în fosta Uniune Sovietică, prin calcularea de prețuri umbră (care să estimeze prețuri reale/libere) nu face decât să întărească această idee. Că societatea modernă presupune o combinație între sector public și privat este o altă discuție, care conduce la examinarea resorturilor eficacității economice, a producției de *bunuri publice*, fără de care însuși sectorul privat nu funcționează eficient.

Cei care se simt atrași de gândirea lui Marx (că este vorba de manuscrisele din tinerețe, sau altele) se cuvine să pună în conexiune rădăcinile economice ale sistemului de comandă (comunist)¹ cu cele politice. Îi îndemn să citească pe un Milovan Djilas, Rudolf Bahro sau Roger Garaudy (mai ales scrisorile către Waldeck Rochet², după intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia) în analiza dinăuntru a partidelor/sistemelor comuniste. Aș aminti aici de un Raymon Aron, Jean François Revel, sau Isaiah Berlin – ca observatori externi ai sistemului totalitar comunist; îi îndemn să caute să înțeleagă de ce a apărut eurocomunismul lui Berlinguer³, Giorgio Amendola, Giorgio Napolitano, de ce partide comuniste s-au transformat în alte formațiuni, fie ele de stânga (cazul Italiei⁴). Pe de altă parte, așa cum observă Vladimir Tismăneanu, un Derrida, Badiou, sau Balibar nu se înșeală când găsesc teme de reflecție în ideile lui Marx, mai cu seamă cele legate de alienarea birocratic etatistă.⁵ Marx rămâne o sursă de inspirație importantă pentru gânditori de stânga.

Nu pot însă să nu remarc că utopia socialistă (a nu fi identificată cu Marx) nu poate fi distrusă. Persistența utopiei este determinată și de propriile insuficiențe ale capitalismului. Un Włodzimierz Brus, sau Kazimierz Laski (cunoscuți economiști polonezi dizidenți) au criticat stalinismul din Polonia, însă au rămas cu vederi pronunțat de stânga trăind în exil – primul în Marea Britanie, al doilea în Austria. Nici Oskar Lange și Michal Kalecki nu și-au dezavuat orientarea de stânga deși au trăit ani de comunism la fața locului și au avut mari dezamăgiri. Exemple găsim și în Ungaria, Cehia etc.. Însuși Miklos Tamas arăta că rămâne atașat gândirii marxiste el vorbind despre *post-capitalism*. Iar scrieri ale unor economiști marxiști, precum Piero Sraffa (reprezentant de frunte al Școlii de la Cambridge), sau Stephen Marglin, atrag în continuare. Aici găsim poate una dintre rațiunile pentru care partide comuniste reformate reușesc să participe la viața politică din foste țări comuniste adunând un număr de voturi semnificativ (în Cehia de pildă); esențial este însă ca ele să accepte jocul democratic și să fi învățat din lecțiile istoriei.

Idei de stânga, nu neapărat de obârșie marxistă, sunt favorizate de minusuri ale globalizării, de inegalități flagrante de venituri. America Latină este un fief tradițional al ideilor de stânga în medii academice și chiar în viața politică. Retorica revoluționară, radicalismul unui Chavez și al altor lideri de stânga pot fi pusă în relație cu teze marxiste. De altfel, *curentul structuralist* în gândirea economică contemporană s-a dezvoltat pe temeiul condițiilor de adâncime ce perpetuează subdez-

1 Și în economia de piață se poate recurge la o mobilizare extremă a resurselor care se aseamănă cu logica sistemului de comandă – așa numita *Kriegswirtschaft*.

2 Waldeck Rochet era la vremea aceea secretar general al Partidului Comunist Francez.

3 Mă refer la Enrico Berlinguer, fost secretar general al Partidului Comunist Italian.

4 Deși în Italia întâlnim un nou partid comunist, dar de orientare clasică, derivat din nucleul ultradur al fostului partid comunist.

5 Vladimir Tismăneanu(2007), „Stânga democratică și responsabilitatea intelectualilor”, OC, nr.111, p. 8.

voltarea, inegalitatea abisală de venituri, o societate de *status quo*, imobilă, care nu oferă șanse egale celor mai mulți. În America Latină apare și o problemă etnică majoră, care opune indienii localnici, ce sunt mulți și săraci, urmașilor colonizatorilor, ultimii controlând mult din averea țărilor respective (și în Asia de Sud-Est apare această chestiune, dar mult mai palid; chinezii, fără a fi urmași ai unor „conquista-dori” domină viața economică în disproporție mare cu numărul lor).

Într-un fel, așa cum capitalismul din epoca victoriană a condus la măsuri de protecție socială, tot astfel, azi, demantelarea sistemelor de asistență socială este de neimaginat în democrațiile avansate – deși se pune acut problema reformării acestor sisteme. *Politica șanselor egale, coeziunea socială*, nu sunt concepte lipsite de noimă în capitalismul avansat, în democrațiile liberale.

2. Postcomunism vs. Postcapitalism

Când discutăm despre vigoarea/vitalitatea unui sistem economic avem în vedere nu numai problema alocării resurselor, de care depinde calculația costurilor, a rezultatelor (alocarea determinând prețurile de piață/*market-clearing*, care egalizează cererea și oferta) și mișcarea prețurilor, a câștigurilor, care aduc fericire unora și necazuri altora. Spiritul întreprinzător și acumularea capitalului, ca trăsături endogene ale unui sistem economic, dau măsura progresului actual și potențial într-o societate. Nu orice manager, fie el destoinic, este și un vizionar, capabil să identifice oportunități majore. Joseph Schumpeter, cu faimoasa sa „Teorie a Dezvoltării”, școala austriacă (neoaustriacă), în general, au contribuit decisiv la explicarea rolului întreprinzătorului în dinamica economiei. Fără cei care realizează străpungeri, care scot mersul lucrurilor din canoane și rutină, ritmul progresului ar fi mult încetinit. Istoria ultimelor decenii arată întreprinzători exemplari; este suficient să ne gândim la un Bill Gates, care a format ceea ce a devenit Microsoft, sau la echipa care a făcut din Nokia un lider mondial în aparatura de telecomunicații. Tot astfel acumularea intensă de capital, ca proces investițional, asigură creșterea economică durabilă. Noile tehnologii informaționale și comunicaționale accentuează rolul spiritului întreprinzător, al cunoașterii (bazate pe educație superioară) în creșterea economică.

Dar lumea economică nu trebuie să fie judecată cu o logică binară, supersimplificatoare: capitalism versus socialism. De aici ar rezulta o inferență cvasi-automată. Că tot ce ține de capitalism, bun și rău, este de acceptat fără discuție. Sunt câteva probleme cu această logică. Astfel, ceea ce numim capitalism (care înseamnă coabitare de sector public cu sector privat) ființează într-o varietate semnificativă. Se poate astfel distinge o variantă latino-americană rău famată (cu oligarhie, polarizare extremă de venituri, cvasi-războaie civile și, adesea, simulacru de democrație) de ceea ce s-a conturat în Europa occidentală după al doilea război mondial și în SUA (chiar dacă există diferențe notabile între modelul anglo-saxon și cel „continental”), sau de o variantă asiatică, caracterizată de autoritarism și corporatism industrial. A doua problemă este de înțelegere a funcționării piețelor. Teoria economică modernă se ocupă de alocarea resurselor din perspectiva inter-generațională (pentru resursele epuizabile), de forțele motrice ale progresului tehnologic („endogenitatea” creșterii economice), de „eșecuri de coordonare” pe piețe (vezi mai ales ce se întâmplă pe piețele financiare – nevoia de sisteme prudențiale), de aglomerarea de factori de producție, de randamente crescătoare, de expectații și rolul lor, de rolul bunurilor publice, de sisteme de asistență socială care să garanteze funcționarea contractului social etc. De aici rezultă constatări ce s-au impus în politica publică. Mă refer la nevoia de bunuri publice (avem nevoie de un sector public), de nevoia de a reglementa piețele pentru a preveni abuzul de poziție dominantă și altele. În fine, este problema dinamicii capitalismului, în sensul înțelegerii legăturii între raționali-

tate, alias capacitatea de a învăța, și viața organizațională, politicile economice. De pildă, în pofida criticilor, unele justificate, legislația Sarbanes-Oxley în SUA a fost cerută nu numai de opinia publică, dar și de lipsa unor reglementări eficace pe piețele financiare și ale energiei, de proliferarea conflictelor de interese (și Marea Depresiune, dintre anii 1929-1933, a cerut așa ceva, dar se vede că multe lecții au fost uitate... sau s-a renunțat la ele sub presiunea unor grupuri de interese puternice).

Ar mai fi ceva de spus referitor la dinamica capitalismului. Imediat după 1989 s-a vorbit în mod simplificator, poate metaforic, despre „sfârșitul istoriei” (Francis Fukuyama, „The End of History, 1990”), despre victoria ubicuă a ceea ce politologul Fareed Zakaria a numit democrație liberală. S-a subestimat considerabil evoluția lăuntrică, ciclică, a societăților capitaliste mature – care pot revela anchiloza instituționale (Douglas North, Mancur Olson etc) și declin de performanță; s-a subestimat totodată persistența varietății capitalismului, vigoarea unui capitalism în ascensiune, dar bazat pe structuri politice autoritariste și economice corporatiste, în Asia (China poate fi încadrată în această categorie). În plus, globalizarea tensionează relații sociale în țări capitaliste avansate ca urmare a inegalităților de venituri în creștere și „excluziunii sociale”. De aceea, problema coeziunii sociale, a efectelor imigrației, sunt în centrul agendei de politică publică. Când guvernatori de bănci centrale ajung să deplângă adâncirea inegalităților sociale¹ este de ciulit urechile.

Nu întâmplător *neoliberalismul*, și ca urmare a crizei economice actuale, „se află în defensivă în ultimul deceniu; în acest spirit trebuie interpretată și dezbaterea privind criza globalismului (ca filosofie politică și economică a globalizării), „criza capitalismului global”, pe fondul unor contradicții și efecte perverse generate de globalizare, resurecția protecționismului în țări capitaliste dezvoltate (ce intră în conflict cu logica globalizării). Dar țările occidentale par să fie prinse pe picior greșit, din perspectivă istorică, de ascensiunea economică formidabilă a Asiei. Ele se află sub presiunea socială a grupurilor sociale marginalizate, rândurile acestora fiind îngroșate de membri ai clasei de mijloc. Larry Summers, fost secretar la Trezorerie în SUA, vorbea despre teama clasei mijlocii din țările bogate², care își vede periclitată veniturile în condițiile în care pe piața muncii globale oferta aproape s-a dublat în ultimele două decenii. Unii explică inegalitățile de venituri în creștere din țările avansate industrial prin noile tehnologii, care ar favoriza lucrătorii cu pregătire superioară (high skill)³ – globalizarea fiind pusă pe plan secundar. Dar această teză nu lămurește de ce slujbe „high skill” pleacă în număr crescând către Asia, îndeosebi. În plus, nu se clarifică cum este posibil să ai o creștere economică durabilă (de-a lungul deceniilor) într-un spațiu global cu presiuni competitive tot mai mari. Pot S.U.A și țările U.E să-și transfere resurse umane către zonele de „high skill” cu o viteză corespunzătoare pentru a menține marje de competitivitate? Aceasta îmi pare a fi întrebarea cheie pentru înțelegerea perspectivelor jocului economic mondial.

Tamas vorbește despre post-capitalism. Sincer să fiu, nu înțeleg ce are în vedere, în mod concret. Este evident că el nu este pe aceeași lungime de undă cu Anthony Giddens, cel care a pornit dezbaterea despre „calea a treia” (The Third Way)⁴ între partide social-democrate din Europa - mai ales că Tamas ramâne un gânditor marxist. Pentru cel care gândește politica publică, ideile lui Tamas, așa cum sunt ex-

1 Mă refer la Ben Bernanke, șeful Fed-ului (Banca Centrală) din SUA) și J. Claude Trichet, șeful Băncii Central Europene.

2 Larry Summers, „The global middle cries for reassurance”, *Financial Times*, 30 October, 2006.

3 Ben Bernanke, președinte al FED (Banca Centrală a SUA) îmbrățișează această teză (vezi și „The New Luddites”, *Financial Times*, 8 February, 2007)

4 Trebuie spus că în timpul primăverii pragheze (în 1968), Zdenek Mlynar, unul dintre liderii reformiști de la Praga a vorbit despre o „cale a treia”. El se referea la ceea ce în Italia și Spania s-a numit eurocomunism (trebuie spus însă că eurocomunismul lui Santiago Carillo era rudimentar față de cel promovat de italieni)

primat în decalogul enunțat, prezintă interes. Afirm aceasta întrucât nu trebuie să fii neapărat de stânga pentru a îmbrățișa din tezele sale (ex: grija față de mediul ambiental, combaterea efectelor perverse ale globalizării, nevoia de a reglementa piețe pe care se manifestă abuzuri de poziție dominantă etc). Dar decalogul amintit oferă, în opinia mea, prea puțin pentru o politică concretă. De altfel, și tezele lui Giddens se confruntă cu provocări rezultate din posibilitatea de a fi operaționalizate, în contextul presiunilor globalizării. Dezbateră intensă privind viitorul „modelului social european” poate fi plasată în contextul determinat de dinamica demografică, accente de scleroză instituțională, presiunile globalizării.

Sunt de acord că *stânga* are ce să spună în dezbateră publică și trebuie să fie ascultată de cei de altă orientare ideologică. Nu cred însă că putem să operaționalizăm o politică publică, cum încearcă să sugereze Tamas, în termeni de post-capitalism. Iar a ne duce cu gândul la *Insula Artiștilor*, așa cum era descrisă de Andre Maurois, ca un fel de „Pays de Cocagne” (unde curg laptele și mierea) nu are sens. Așa ceva au visat, probabil Marx și Engels, în utopia lor comunistă, și știm ce s-a întâmplat. Nici dacă androizi ar lucra pentru oameni tot nu s-ar soluționa chestiunea economică; tot am fi preocupați de productivitate, de distribuție, chiar dacă grija față de natură ar domina agenda publică și individuală.

Mișcarea ecologistă nu a reușit să scoată societatea umană din logica impusă de dimensiunea economică, care înseamnă alocare de resurse limitate pe nevoi concurente. Sunt de acord însă că încălzirea globală, care readuce în actualitate mesaje ale raportului Clubului de la Roma (*Limits to growth*, 1972), trebuie să modifice optica politicilor publice în materie de externalități locale și globale. Aici intervin, masiv, alături de calculație și eficiență economică o problemă de etică și una de echitate între generații.

Economia, peste tot, are nevoie de spirit etic pentru a mulțumi cât mai mulți indivizi. Căutarea profitului impune logica sa implacabilă și fără eficiență nu se poate progresa. Dar a fi dispus să vinzi și să cumperi aproape orice, inclusiv sufletul, nu ajută binele; când tot mai mulți indivizi fac așa ceva, când sentimentele de *rușine* și *vinovăție* ies din matricea comportamentului în societate, fața hidoasă a capitalismului își arată colții, capitalismul își pierde sufletul.

O politică publică lucidă, responsabilă, înseamnă să te ocupi de părți mai puțin bune ale funcționării piețelor: lăcomie fără margini, lipsa de onestitate, cinism, egoism etc., când acestea încalcă legea, lovesc în interesul public, în interesele altor cetățeni. Amintesc că Adam Smith a scris, alături de *Avuția Națiunilor*, *Teoria Sentimentelor Morale* (el a fost, de altfel, profesor de științe morale la Universitatea din Glasgow), că Max Weber a pus în relație capitalismul și etica protestantă. Eu, unul, prefer capitalismul lui Bill Gates celui reprezentat de un Ivan Boesky, Michael Milken, sau Kenneth Lay (Mr. Enron).

3. Keynes revine!

Criza financiară provoacă suferință și fiori în întreaga lume, forțând guvernele să naționalizeze părți însemnate ale sectoarelor bancare, iar băncile centrale să injecteze cantități imense de lichidități în piețele financiare. Unii s-au grăbit să declare că această criză demonstrează lipsa de viabilitate a capitalismului, iar alții acuză guvernele de introducerea, de facto, a socialismului. Ambele raționamente sunt greșite.

Libertatea economică și spiritul antreprenorial, care stau la baza inovațiilor și progresului economic, se bazează pe și se hrănesc din piețele libere; lucru indiscutabil și care explică prăbușirea, în cele din urmă, a economiilor de tip comunist. În acest

sens, Ludwig von Mises, Friederich von Hayek și alți susținători ai liberalismului economic clasic aveau dreptate. Dar este înșelător să spunem că piețele libere sunt sinonime cu piețele nereglementate, cu dispariția efectivă a sectoarelor și a politicilor publice. Economii și societățile moderne au nevoie de reglementări și politici publice care să asigure o cantitate adecvată de bunuri publice și care să prevină sau să limiteze externalitățile negative, costuri ale afacerilor suportate de societate. Această implică nevoia unui sector public care să funcționeze pe fondul unei alocări libere a resurselor (la prețurile pieței) și a unei concurențe vibrante. Și mai este nevoie și de o busolă morală, fără de care totul se împotmolește mai devreme sau mai târziu.

Acum mulți acceptă că, criza din Asia din anul 1997 a fost cauzată, în principal, de deschiderea prematură a conturilor de capital ale economiilor din regiune. Similar, o grabă de a privatiza utilitățile publice nu este justificată; mai mult, este mai bine ca unele utilități să fie lăsate în mâini publice. Simplificarea excesivă a „bunelor practici” în domeniul guvernantei – și, nu în ultimul rând, ipocrizia care, nu de puține ori, a acompaniat propagarea lor de către țările industrializate – este acum mai mult decât evidentă. Această criză financiară adâncă, eșuarea rundei Doha în comerțul internațional și lipsa de rezultate oriunde politici de dezvoltare au fost încapsulate în mod simplist în mantra ideologică a neo-liberalismului sunt grăitoare. Există vicii structurale profunde în majoritatea țărilor sărace – corupție, drepturi de proprietate opace, risipă, furt și o alocare greșită a resurselor publice – dar acestea nu constituie un argument convingător în favoarea acceptării necondiționate a unor remedii de politică prea generale și, uneori, în discordanță față de condițiile locale.

Criza financiară care a lovit acum chiar în inima industriei financiare mondiale este, fără îndoială, o respingere convingătoare a paradigmei care a glorificat dereglementarea totală. Abrogarea în 1999 a legii Glass-Steagall care limita deținerea de companii financiare care operau pe alte segmente de piață, precum decizia din 2004 de a scuti operațiunile de brokeraj ale băncilor de investiții de pe Wall Street de limitele până la care se puteau îndatora s-au dovedit a fi greșeli istorice. Uriașele operațiuni de salvare prin acoperirea pierderilor care se desfășoară acum în sectoarele financiare vor introduce, sau vor întări, elemente ale capitalismului de stat în numeroase țări industrializate, inclusiv în SUA. Impactul asupra bugetelor naționale poate fi foarte sever pentru mulți ani de acum înainte. Pentru a diminua suferința provocată și pentru a reduce dependența de împrumuturi externe, ratele de economisire vor trebui să crească în toate economiile ale căror bănci sunt (vor fi) recapitalizate în mod semnificativ. O întrebare legitimă se impune: pot țările bogate să înceapă dintr-o dată să economisească și să fie mai atente la ce poate aduce viitorul? Răspunsul atârână foarte mult de coeziunea socială (solidaritatea) și de capacitatea politicianilor de a conduce în vremuri de ananghie.

Dacă adăugăm aici și implicațiile îmbătrânirii populației și problemele statului bunăstării, schimbarea climatică, precum și provocările în domeniul competitivității venite dinspre puterile globale emergente, nu este greu de trasat conturul unei agende de politici publice foarte complicate, care va dura decenii de acum înainte.

Efectele actualei crize financiare au lovit lumea occidentală într-un moment în care se produce o mișcare tectonică în economia mondială care durează de mai bine de un deceniu. Ridicarea Chinei, Indiei, Braziliei și resuscitarea unei Rusii capitaliste determină o lume multi-polară tot mai accentuată, cu profunde reverberații economice și geopolitice. Lupta pentru controlul resurselor neregenerabile (îndeosebi petrol și gaze) ilustrează fenomenul. Criza financiară a scos în evidență slăbiciunile inerente ale politicilor care sunt mai degrabă fundamentaliste decât pragmatice.

Căderea comunismului, care a fost echivalată de unii cu „sfârșitul istoriei”, a favorizat foarte mult ideile neo-liberale. Bineînțeles, superioritatea covârșitoare a SUA pe toate fronturile (economic, militare, tehnologic) a condus la un fel de Pax

Americana sui generis și a creat condițiile necesare unui regim internațional. Acesta din urmă ar fi trebuit să ordoneze lumea prin oferirea de bunuri publice internaționale și prin rezolvarea sau prevenirea conflictelor majore. Dar neo-liberalismul – sau fundamentalismul de piață – și-a dezvăluit în timp carențele importante, iar acum a fost, de voie, de nevoie, pus pe raft, ca să poată fi asigurată continuarea funcționării economiilor de piață. Ceea ce se întâmplă acum nu este o respingere a forțelor pieței ca mecanism esențial de alocare a resurselor și de stimulare a spiritului antreprenorial, ci este, mai degrabă, o invalidare a unei greșeli flagrante de interpretare a ceea ce este necesar unei economii moderne pentru a funcționa economic și social pe termen lung.

Fragmente ale capitalismului de stat sunt puse în aplicare și rămâne de văzut ce se va alege de ele în timp. Probabil că părți substanțiale ale noilor sectoare de stat în devenire vor deveni private din nou. Politicile monetare sunt îndreptate acum spre atingerea stabilității financiare și au căpătat un soi de flexibilitate care amintește de poruncile lui John Maynard Keynes, mare economist britanic și susținător al utilității intervenției statului, cu privire la modurile de evitare a echilibrelor rele (Marea Depresiune Economică a fost un „echilibru” teribil de rău). Preocuparea guvernelor și băncilor centrale de a schimba radical reglementarea și supravegherea piețelor financiare, astfel încât „momentele Minsky” – momente în care, conform economistului acum decedat Hyman Minsky, finanțistii distrug economia – să fie evitate reprezintă o validare puternică a moștenirii intelectuale a lui Keynes și a realismului său în înțelegerea funcționării piețelor în general.

Miezul acestei probleme este că aceste economii mixte reconfigurate trebuie să funcționeze în așa fel încât politici extravagante să fie evitate de dragul democrației și a bunăstării majorității cetățenilor. Ciclurile nu pot fi eliminate, iar crize vor mai fi în viitor. Dar o prăbușire financiară, cu efectele sale îngrozitoare asupra economiei reale, poate fi prevenită prin adoptarea politicilor și regulilor potrivite.

UE și SUA vor ieși din criză cu economii transformate (cu sectoare publice mai mari) și vor continua să fie, în mod fundamental, democrații liberale. Însă criza financiară le-a slăbit deja și nu va împiedica ascensiunea unor noi puteri globale. Viitorul va fi marcat de competiția dintre democrația liberală și forme autoritariste ale capitalismului (exemplificate în principal de China și Rusia). În democrațiile liberale ar putea fi nevoie ca măsuri economice de tipul celor aplicate pe timp de război să fie reinstituite din când în când; într-adevăr, operațiunile actuale de salvare a băncilor se înscriu în această categorie de acțiune.

Țările occidentale vor trebui să accepte un statut slăbit în economia mondială și să renunțe la aroganță în relația cu restul lumii, pentru binele lor. Același lucru este valabil și pentru reforma instituțiilor financiare internaționale și a noii arhitecturi pentru tratarea problemelor globale. După cum spun unii, un nou Bretton Woods este necesar.

Această perioadă marchează revenirea lui Keynes și a ideii de intervenție guvernamentală. Avem nevoie de rațiune și pragmatism în elaborarea de politici economice, nu de fundamentalism.

4. Criza și alegerile europene. Un paradox?

Mulți comentatori au fost surprinși că severitatea crizei economice nu a favorizat o basculare către partide de stânga în alegerile pentru Parlamentul European (PE). Cred că un factor are putere explicativă majoră în acest sens. Mă refer la căderea în dizgrație a filosofiei dereglementatoare a piețelor, a „fundamentalismului de piață”. Avem de-a face numai cu un paradox aparent aici, întrucât, de ceva timp (predatând izbucnirea crizei financiare), partide de centru dreapta din Germania și

Franța au criticat defectele gândirii potrivit careia piețele nu au nevoie de reglementări. De ani de zile, „modelul continental” (care ar caracteriza economiile mixte din Germania și Franța) a fost supus tirului criticilor celor care pledau pentru piețe dereglementate, pentru reducerea sectorului public cât mai mult, pentru concurența globală fără opreliști. Inclusiv președintele Horst Koehler a intrat în polemica publică criticând activități ale fondurilor de risc și de investiții (*hedge funds* și *private equity funds*) care ar fi interesate numai de profituri pe termen scurt amplificând totodată prin îndatorare înaltă (*high leverage*) riscuri sistemice. Din propria experiență în PE am sesizat optici diferite ale parlamentarilor britanici vs. ale celor mai mulți din Franța și Germania, care transgresau frontiere ale grupurilor politice; britanicii privilegiau regimul de reglementare moale (*light touch*), în timp ce numeroși colegi continentali au privit favorabil mesajul raportului pe care l-am elaborat privind nevoia de reformă a reglementărilor piețelor financiare.

Ca o culoare națională (interes național) ce contează mult în disputele privind vizualizarea crizei economice se vede și din evoluția Partidului Laburist din Marea Britanie. Premierul Gordon Brown este un artizan al dereglementărilor pe piața financiară din deceniul trecut – rolul City-ului londonez, al industriei financiare de peste Canalul Mânecii fiind în atenția autorităților. De aceea, schimbarea sa de poziție, când efectele crizei au aneantizat câteva mari instituții financiare britanice, a fost dramatică, la aproape 180 grade (a se citi și raportul Turner). Ai spune că niciodată nu este prea târziu pentru penitență. Dar în timp ce pentru britanici această schimbare este de-a dreptul istorică (admițând că va persista), în Franța și Germania sunt partide de centru dreapta care de ani de zile aveau dubii față de practicile propovăduite de City și Wall Street. De aceea, fiind la guvernare în țări cu mare greutate în UE, „popularii” francezi și germani au avut un ascendent puternic în alegerile pentru PE. Interesant este că și liberalii germani au fost cu accente critice vizibile la adresa modelului anglo-saxon. Și aceasta pot spune, din nou, din experiența proprie în cadrul grupului politic ALDE din PE. În unele țări din UE, unde socialiștii (social-democrații) sunt la guvernare (cazul Spaniei, de pildă), efectele crizei și-au spus cuvântul, popularii lui Aznar având câștig de cauză. Una peste alta, este de acceptat ipoteza că asimilarea de către partide de centru dreapta a discursului critic la adresa fundamentalismului de piață a răpit stângii europene un atu decisiv în dezbateră publică.

La factorul evocat mai sus se cuvine să menționez „naționalizarea” unor politici publice în UE ca și o nemulțumire în creștere a cetățenilor europeni față de performanța (asa cum este ea percepută) instituțiilor europene. Întâlnim aici un mare pericol pentru evoluția Uniunii în anii ce vin; dacă politicile comune (ale UE) nu vor aduce beneficii palpabile tendințele de fragmentare se vor accentua în Uniune.

5. Dialogul politic în România

Chiar dacă avem o coaliție mare (între PSD și PDL) la guvernare acum procesul politic în România ilustrează incapacitatea *dreptei* și *stângii* de a dialoga; am în vedere accentul pe idei, programe de politică publică, privirea spre viitor. „Fractura” nu este de dată recentă. După 1989 stânga a fost catalogată, aproape în bloc, ca fiind criptocomunistă – ca și cum partidele, mai mult sau mai puțin, de dreapta nu ar fi avut numeroși foști membri ai PCR. În același timp, militanți de stânga au văzut în gândirea de dreapta una de import, nepotrivită situației autohtone. Avem doctrine confuze, sau infirmate de conduita efectivă a unor lideri, de oportunism fațiș. Nu puțini cetățeni sunt năucii de gâlceava politică, de personalizarea conflictelor; sunt dezamăgiți de cinism, imoralitate, limbaj dublu etc. Unii dintre ei cad pradă demagogiei, populismului, justițiarismului gălăgios, extremismului. Discursuri publice in-

undate de maniheism, care împart societatea în buni vs. răi, excomunicări și intoleranță – practicate și de oameni cultivați – nu ajută procesul politic intern să fie sănătos. Toate acestea șubrează democrația noastră tânără, fie România în UE.

Ultimii ani sunt, din păcate, în opinia mea, o involuție – mă refer la clarificare doctrinară și acceptare mutuală. Ce poate fi mai elocvent în această privință decât opinii potrivit cărora nici nu ar fi nevoie de un partid de stânga important pentru democrația românească. Sau poți să nu fii de acord cu cei care sunt de stânga, sau foarte la stânga (eventual marxiști), dar nu este firesc să-i pui la zid. În democrațiile liberale stânga, în varietatea ei, este foarte prezentă. Iar Marx, repet, este studiat în mari universități fiind considerat un gânditor important. Marxiști declarați sunt Eric Hobsbawm și Immanuel Wallerstein, vârfuri ale intelectualității în lume. Avem dreptul oare să-i excomunicăm pentru presupuziții ideologice pe care le împărtășesc? Trecutul „ideologic” al unor oameni nu este un argument peremptoriu în favoarea proscrierii. Altminteri ar însemna să se fi interzis lui Giorgio Napolitano să candideze la funcția de președinte al Italiei, lui Juan Manuel Barroso (care a simpatizat cu maoismul în tinerețe) să acceadă la președinția Comisiei Europene, lui Joska Fischer să fi devenit ministru de externe în Germania, sau lui Lionel Jospin (troțkist în tinerețe) să fi ajuns premier în Franța – și lista este lungă...

Stânga are ce să-și reproșeze în România, inclusiv favorizarea *capitalismului de cumetrie* (crony capitalism). Dar există propensiuni extremiste pe partea dreaptă a discursului politic. Democrația nu poate fi mai solidă prin eliminarea din viața politică a unor persoane prin „liste”, responsabilizări colective. La aproape două decenii de la căderea lui Ceaușescu, după intrarea în Uniune, asemenea practici sunt greu de înțeles, de admis – într-un stat democratic, fie el tânăr. Într-o țară unde atitudinile de curaj împotriva regimului ceaușist pot fi numărate pe degetele de la câteva mâini stridența și radicalitatea unor voci, acum, sunt curioase, contraproductive. Când Adam Michnik ajunge să denunțe într-un articol publicat în presa internațională¹ extremismele fostei guvernări de dreapta din Polonia se cuvine să luăm seama. Iar Michnik nu este o voce singulară. Lui i-a urmat o altă voce proeminentă a societății civile și politice din Polonia, mult regretatul Bronislaw Geremek.

Și mai este ceva: comunismul, care a eșuat politic și economic, nu poate fi făcut responsabil de insuficiențele capitalismului; condamnarea trecutului nu soluționează treburile prezentului. Dezbaterea capitalism vs. (cripto)comunism este un nonsens pentru societatea românească de azi; întrebarea legitimă este ce post-comunism/capitalism se plămădește în România, sub presiunile globalizării, îmbătrânirii demografice și migrației masive, ale noilor tehnologii informaționale și comunicaționale. Pe aceasta platformă trebuie să se întâlnească minți lucide și echilibrate care cred în democrație, chiar dacă nu împărtășesc aceeași viziune privind rolul statului în economie, relația între individ și comunitate, etc. Iar cei care afirmă că neajunsurile menționate mai sus demonstrează că nu avem suficient capitalism sunt fie naivi, fie fundamentalști.

Pentru ca speranțele românilor, ca societate, să se împlinească este nevoie de mai multă politică publică cu substanță; aceasta reclamă limpezirea apelor politice prin prisma interesului public. Dacă stânga și dreapta democrate nu vor intra într-un dialog autentic, fructuos, țara va avea de pierdut, se va încuraja ascensiunea curenților non-democrate – pe ambele culoare.

¹ Adam Michnik, „Waiting for freedom, messing it up”, *International Herald Tribune*, 26 martie, 2007.

Paradigme ale relațiilor internaționale

Ioana Cristea Drăgulin, Leonida Moise, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*

Editura Paideia, București, 2008, p. 385

În anul 2008 editura Paideia a publicat lucrarea profesorului Leonida Moise intitulată *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*. Editura Paideia este o societate universitară care prin aparițiile sale promovează recuperarea și integrarea marilor valori universale în universul teoretic românesc. Apariția unei lucrări pe tema relațiilor internaționale se înscrie în demersul promovat de editură.

Istoric de profesie autorul s-a făcut observat în istoriografia contemporană prin mai multe lucrări de istorie militară. În ultimii ani profesorul Leonida Moise s-a specializat în domeniul teoriei relațiilor internaționale pornind de la experiența sa în domeniul teoriei militare. Lucrarea reprezintă rodul consultărilor unui număr impresionant de surse documentare. Proiectul acestei cărți este conceput plecând de la un obiectiv general și anume acela de a prezenta momentele esențiale din evoluția Teoriei relațiilor internaționale (p.10).

Plecând de la acest obiectiv cuprinsul lucrării prezintă o scurtă *Introducere* după care urmează un capitol intitulat *Teoria Relațiilor Internaționale* în care autorul explică premisele disciplinei, definirea conceptului și a obiectului de studiu. Cartea din punct de vedere al structurii este împărțită în trei părți. Prima parte este focalizată pe următoarele teme: *Idealismul* (Context istoric și idei promovate – Securitatea Colectivă și liga Națiunilor), *Realis-*

mul (Caracteristici generale – Edward H. Carr și critica realistă a idealismului- Rolul lui Hans Morgenthau la fundamentarea realismului classic- Dilema securității), *Realismul și politica externă americană între îngrădire și extindere* (Acțiunile premergătoare îngrădirii: Axiomele de la Yalta și Riga – Concepția politică a lui George Kennan privind îngrădirea – Primele forme ale îngrădirii: doctrina Truman și planul Marshall- Destinderea, componentă a politicii externe americane în perioada Războiului Rece), *Behaviorismul*.

A doua parte cuprinde: *Semnificația crizei rachetelor din Cuba pentru dezvoltarea agendei de cercetare a relațiilor internaționale* (Paradigma analitică: Modelul actorului rațional – Cuba, prima interpretare – Paradigma cibernetică: procesul organizațional – Cuba, a doua interpretare – Politica guvernamentală – Cuba, a treia interpretare- Procesul cognitiv), *Neorealismul* (Abordarea sistemică și structurală a lui Kenneth Waltz – Conceptul de teorie- Principiile fundamentale ale structurii sistemului internațional – Balanța de putere- Interdependența și globalizarea), *Liberalismul și neoliberalismul* (Tendințe în evoluția gândirii liberale- Interdependența, regimurile și instituțiile internaționale- Democrația liberală în concepția lui Francis Fukuyama), *Constructivismul* (Aspecte generale – Contribuția lui A. Wendt la dezvoltarea constructivismului – Constructivismul moderat – Constructivismul radical).

În a treia parte autorul abordează următoarele teme de cercetare: *Economia politică internațională în abordările paradigmatiche din cadrul teoriei relațiilor internaționale, Paradigma societății internaționale, Integrarea regională, Marxismul și neomarxismul în relațiile internaționale, Postmodernismul, Feminismul și Sociologia istorică a statului*.

După cum se observă autorul și-a structurat cartea pe două tipuri de analiză. Primul dintre acestea parcurge etapele școlii evenimentiale prezentând subiectele în ordine istorică. Acest tip de abordare este specific școlii istorice tradiționale și ajută cititorul în a înțelege evoluția relațiilor internaționale. Preluarea acestei metode este salutară și răspunde demersului autorului de a conecta școlile de gândire la istoria secolului XX. Al doilea tip de abordare rezultă din parcurgerea capitolelor cărții și relevă o abordare teoretică, analitică a subiectelor.

Idealismul este un concept care se referă la o abordare a relațiilor internaționale din perspectiva valorilor morale, a nomelor legale, a internaționalismului și a armoniei din interese (p.28). Alfred Zimmern și Norman Angell sunt cei mai importanți teoreticieni ai acestei școli de gândire. Alfred Zimmern în lucrarea sa *The League of Nations and the Rull of Law* că după primul război mondial există tendința de a înlocui echilibrul de putere în domeniul relațiilor internaționale cu domnia legii. Norman Angell în lucrarea sa intitulată *The Great Illusion*, realizează o analiză axată pe tema incompatibilității dintre război și bunăstarea economică anticipând în acest fel o nouă școală, a anilor '70, intitulată neoliberalismul.

Idealismul a fost criticat de Edward Carr prin lucrarea *The Twenty Years' Crisis*. Critica adusă principiilor idealismului s-a fundamentat pe lipsa de pragmatism și realism politic promovate de acestea fapt ce a permis apariția și dezvoltarea mișcărilor de extremă dreapta care au condus la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Societatea Națiunilor, instituția creată pentru a evita apariția unei noi catastrofe mondiale s-a condus după principiile idealismului și de aceea nu a avut mijloacele necesare pentru a acționa.

Realismul politic este o nouă paradigmă care apare după al doilea război mondial și instaurarea *Războiului rece* și consideră că politica internațională trebuie să fie definită ca fiind o *luptă pentru putere* (p.56). Cel mai important reprezentant al realismului clasic este Hans Morgenthau care în celebra sa lucrare intitulată *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* definește conceptul de putere și evidențiază șase principii care stau la baza acestei școli de gândire. Această concepție bazată pe conceptul raporturilor de forță între state a dezvoltat militarismul și proliferarea înarmării în lume. Într-o lume bipolară ca aceea a *Războiului Rece* această teorie s-a axat pe satisfacerea interesului național în care valorile ideologice sau cele morale erau irelevante. Soluția propusă de realiști era aceea a realizării unui echilibru de putere care asigura o poziție de hegemonie bipolară.

În anii, 60 apare o nouă școală de gândire intitulată *behaviorismul* care contestă principiile *realismului clasic*. Morton Kaplan este considerat unul dintre primii teoreticieni a școlii behavioriste după publicarea în anul 1957 al studiului intitulat *System and proces in International Politics*. Behavioriștii pleacă de la premisa că rigoarea științelor exacte trebuie să caracterizeze și cercetările din zona relațiilor internaționale, unde toate afirmațiile importante trebuiau justificate prin legile obiective ale domeniului social (p.116). Răspunsul la aceste critici va fi dat de Kenneth Waltz care în lucrarea *Theory of International Politics* va pune bazele *realismului structural*.

O altă paradigmă care s-a impus în câmpul teoretic și care a influențat sistemul relațiilor internaționale este *liberalismul și neoliberalismul*.

Liberalismul proclamă libertatea individului ca fiind problema centrală

a societății umane și subliniază rolul statului în a susține și consolida proprietatea privată văzută ca o condiție fără de care nu se poate dezvolta neîngrădit spiritul uman (p.169). Liberalismul își are rădăcinile în secolul XIX. O formă a liberalismului classic a fost cunoscut sub numele de *idealism*. Paradigma liberală susține că pacea reprezintă un obiectiv major pentru menținerea prosperității economice și de aceea creșterea rolului instituțiilor democratice este fundamental. Extinderea regimurilor democratice pe scară planetară va permite menținerii păcii. În anii '80 ai secolului trecut liberalismul va trece la o nouă fază intitulată neoliberalism. Această școală de gândire recunoaște caracterul anarhic al sistemului internațional ca urmare a lipsei unei mondiale susceptibile să ordoneze și să conducă sistemul, dar nu exclude existența unor grade diferite de interdependență, în cadrul cărora cooperarea este posibilă (p.171).

Robert Keohane și Joseph Nye în lucrarea *Power and Interdependence* arată că la nivel internațional colaborarea se datorează unei interdependențe complexe. Această interdependență permite dezvoltarea unei cooperări care deși menține la anumite nivele raporturi

de putere între state elimină soluția războiului deoarece aceasta devine neproductivă.

Paradigma care critică *neoliberalismul* este *constructivismul*. Alexander Wendt este principalul teoretician a acestei școli de gândire. Constructivismul critică accentul pus de liberali și de neoliberali pe factorul material. Din punctul de vedere al constructiviștilor sistemul internațional trebuie analizat din perspectivă socială, deoarece factorul material luat în considerare de liberali și neoliberali nu are o relevanță fără a lua în calcul procesele sociale.

Profesorul Leonida Moise în această lucrare reușește cu succes să realizeze o trecere în revistă a școlilor care au stat și stau la baza teoriei relațiilor internaționale. Unul dintre meritele autorului este acela că a reușit să folosească un limbaj academic dar în același timp nepretențios care permite parcurgerea și înțelegerea textului atât de către specialiști cât și de publicul mai puțin avizat. Cartea reprezintă un aport important la îmbogățirea literaturii de specialitate.

Ioana Cristea Drăgulin

Istoria – o marfă ce trebuie vândută

Adrian Cioroianu, *Istorie, eroi, cultură politică. Reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării*

Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2008

Încă din titlu autorul stabilește legătura cu o altă apariție editorială a sa, cartea *Focul ascuns în piatră. Despre istorie, memorie și alte vanități contemporane* (Polirom, 2002), în care analiza, printre altele, conflictele dintre *cavalerii memoriei și partizanii uitării*. De fapt, cele două volume sunt într-o legătură directă deoarece au un tip similar de compoziție. La fel ca și lucrarea din 2002, aceasta din 2008 reunește în aproape 200 de pagini articole apărute în revistele „Lettre International”, „Dosarele Istoriei”, „Scrisul românesc”, „Euphorion” și „Geo”, dar și o prelegere susținută la un seminar despre cum se predă istoria. Articolele din prima parte sunt despărțite de cele din a doua secțiune, publicate inițial în revista care poartă numele editurii, de un *cuvânt înainte, mai către final*.

Deși ar putea să pară o carte de istorie, destinată unui public avizat, nu este deloc așa. Autorul pune în discuție idei și teme actuale, asupra cărora nu încearcă să își impună punctul de vedere. Cartea este prima apariție editorială a lui Adrian Cioroianu după o pauză de trei ani, perioadă în care a avut timp să descopere și să reflecteze asupra relației românilor cu propria istorie, cu trecutul recent, cu eroii pe care-i caută mereu și cu o cultură politică pe care uneori o critică, alteori o neagă și pe care, de cele mai multe ori, o consideră în mod greșit ca fiind inexistentă.

Dacă la o primă privire asupra co-perții avem senzația că ținem în mână o

carte de povești, lectura ne va convinge că este într-adevăr o astfel de carte, dar nu de povești pentru copii, ci pentru oameni mari. Și asta pentru că Adrian Cioroianu demonstrează încă o dată că istoricul are menirea de a spune astfel de povești, iar el poate să facă acest lucru. Subiectele articolelor sunt, după cum afirmă și autorul, foarte diferite. Sunt analizate importante personaje istorice, de la Lucrețiu Pătrășcanu și Octavian Goga la Nicolae Ceaușescu și Carol al II-lea, dar și personaje actuale ca Vladimir Putin. Autorul combate încă odată clișeele care au străbătut România de-a lungul deceniilor: de la Carol al II-lea – rege playboy la intelectualul – erou salvator.

Cred că primul lucru pe care orice profesor de istorie și orice „comentator” ar trebui să-l citească este al zecelea capitol, *Istoria, ca miză perpetuă*, în care autorul încearcă să clarifice rolul istoricului și cel al profesorului. Adrian Cioroianu propune, în primul rând, reinventarea perpetuă a profesionistului în istorie, predarea acesteia așa cum nu s-a mai făcut până acum, cu o grijă deosebită pentru termeni și concepte, nedespărțind Europa de România, acceptarea istoriei ca produs cultural și a profesorului ca personaj care vinde o marfă, de preferat în cel mai bun mod posibil.

Un alt articol, încărcat mai curând de o notă personală, este cel în memoria lui Ion Rațiu, în care autorul creionează portretul omului, așa cum l-a cunoscut, și nu al politicianului văzut de alții. Tot într-o notă personală profesorul Cioroianu

analizează și generațiile de studenți care au intrat în ultimii ani la facultate, pe care le privește cu fascinație, dar de care se simte uneori prea îndepărtat.

Într-o societate în care istoria pare a fi unul dintre cele mai dezbătute subiecte și în care mulți comentatori și specialiști în toate furnizează idei de-a gata, Adrian Cioroianu vorbește despre istorie într-un mod profesionist, care captează atenția, ridicând întrebări și căutând răspunsuri care nu se vor a fi definitive. Me-

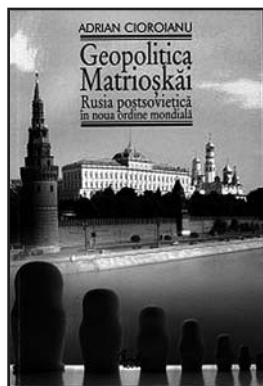
ritul lucrării este că strânge între cele patru coperti idei care ar fi putut să trăiască doar o zi, o săptămână sau o lună, în timp ce meritul lui Adrian Cioroianu este acela că, într-o perioadă în care profesioniștii au probleme să-și vândă marfa numită istorie, el reușește acest lucru din plin, fără a-i dezamăgi pe cititorii și ascultătorii fideli.

Simona Deleanu

Semnale

Geopolitica Matrioșkăi, Rusia postsovietică în noua ordine mondială

Autor: Adrian Cioroianu, editura Curtea Veche

Anul apariției: 2009

Număr pagini: 392

Copertă: Dan Stanciu

ISBN: 978-973-669-783-8; ISBN general: 978-973-669-782-1

„Un volum scris de un fost ministru de Externe are un potențial defect: stă sub semnul ambiguităților, al sugestiilor voalate, al lecturii printre rânduri, nu al afirmațiilor deslușite. Volumul lui Adrian Cioroianu desfide clișeul. Autorul e tranșant, aplicat și adeptul vorbirii (geopolitice) pe șleau. În plus, mai are o incontestabilă calitate: conturează, tacit, un proiect strategic față de un spațiu la care ne-am raportat de multe ori defazat și ineficace.”

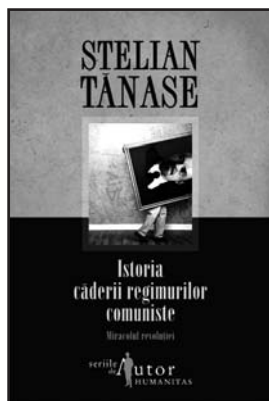
Dan Dungaciu
prof. univ., Universitatea București
(autor al volumului *Cine suntem noi? Cronici de la Est de Vest*, 2009)

„Adrian Cioroianu face o radiografie minuțioasă a finalului URSS și a evoluțiilor turbulente din fostele ei colonii – azi state independente. Istoric riguros și publicist talentat, cum puțin se manifestă în spațiul profesiei sale, înarmat acum și cu experiența de ministru de Externe (adică de actant, nu numai de reflector), autorul reușește să transmită publicului senzația de participare directă la eveniment. Geopolitica Matrioșkăi, amplă ca întindere și ambițioasă ca proiect analitic, reprezintă o contribuție extrem de utilă și necesară articulării unei politici active și proactive a României în Est.”

Vitalie Ciobanu
scriitor, redactor-șef al revistei *Contrafort* din Chișinău
(autor al volumului *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*, 2005)

Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției

Autor: Stelian Tănase, editura Humanitas

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 448
ISBN: 978-973-502-420-8

Cartea aceasta apare la douăzeci de ani de la căderea regimurilor comuniste. Prima ei ediție a văzut lumina tiparului acum zece ani, cu titlul *Miracolul revoluției* și subtitlul *O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*. Titlul era, evident, ironic, de vreme ce probam că deznodământul a fost inevitabil și nu a avut nimic miraculos. Unii au citit titlul ca anunțând un eseu politic despre anul 1989. Nu; cartea de față este, de fapt, o cronică a evenimentelor de atunci. Ea se întinde de la mijlocul anilor '70 (Conferința de la Helsinki, alegerea lui Karol Wojtyła papă, instalarea lui Ronald Reagan la Casa Albă și a lui Margaret Thatcher în Downing Street 10th - așadar, de la invadarea Afganistanului la fenomenul Solidarność) până la alegerea lui Gorbaciov la Kremlin, în martie 1985, și declanșarea frământărilor cu caracter revoluționar în toate țările din Europa Centrală și de Est.

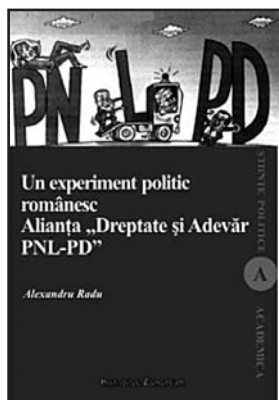
Descrierea revoluției din 1989 este miezul acestei cărți, care urmărește evenimentele până la puciul de la Moscova, din august 1991, demisia lui Gorbaciov și prăbușirea URSS, când am pus punct acestei cronici. Pentru a înlătura confuzia și din spirit de riigoare, am preferat să inversez titlul cu subtitlul ediției din 1999, anunțând, mai clar, încă de pe copertă, intențiile autorului și natura acestei cărți.

Stelian Tănase

Un experiment politic românesc.

„Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD”

Autor: Alexandru Radu, Editura: Institutul European

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 278
ISBN: 978-973-611-614-8

Lucrarea profesorului Alexandru Radu, intitulată *Un experiment politic românesc: Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”* reprezintă o analiză a evenimentelor politice foarte recente (originile și evoluția Alianței, până la „sucombarea” acesteia, în urma rupturii dintre cele două partide componente). Autorul observă contextul politic în care apare Alianța D. A., trasând evoluțiile celor două partide care o alcătuiau pe parcursul întregii perioade post-decembriste. Desigur, este avută în vedere și paralela cu fosta CDR. Care sunt schimbările care s-au produs între timp, în ce măsură s-a modificat peisajul politic și mentalitatea politică și cum anume se reflectă toate acestea în cursul evenimentelor de pe scena politică, dar și modul în care oamenii politici se adaptează noilor realități, acestea sunt întrebările la care volumul de față încearcă să ofere un răspuns.

Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România. Volumul III, 2008

Autor: Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, editura Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 320
ISBN: 1842-5771

Redactor-șef: Dumitru Lăcătușu

Volumul III al Anuarului Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România cuprinde studii despre organizarea și atribuțiile structurilor de partid și de stat din timpul regimului comunist și propune o analiză a perioadei comuniste prin cercetarea factorilor care au asigurat funcționarea și perpetuarea sistemului totalitar. Astfel, poate fi decriptat rolul acestora în instaurarea, consolidarea, supraviețuirea și, ulterior, prăbușirea regimului comunist din România.

Capitalismul încotro? Criza economică, mersul ideilor, instituții

Autor: Daniel Dăianu, Editura: Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 264
ISBN: 978-973-46-1427-1

Cuvint înainte de Radu Vrînceanu

Capitalismul încotro? conține studii, articole și interviuri publicate de autor în ultimii ani. Tema generală a lucrării este dinamica sistemului economiei de piață deschise – a capitalismului, textele examinând mișcarea lăuntrică a capitalismului, competiția dintre paradigme, ascensiunea și declinul „fundamentalismului de piață”, rolul valorilor morale (etice) în viața economică, locul stângii (ca doctrină și acțiune politică) în postcomunism, relația dintre globalizare și dinamica sistemului capitalist, unele aspecte ale evoluției postcomuniste în România și, nu în ultimă instanță, rădăcinile și semnificația crizei financiare (economice) actuale. Lucrarea se adresează economiștilor, dar și celor interesați de dinamica economiei și criza financiară.

„Daniel Dăianu posedă cunoștințe aprofundate în domeniile relevante pentru înțelegerea crizei economice și financiare actuale. Se pronunță în dezbateri atunci când consideră că este necesar și face acest lucru în mod justificat, iar onestitatea și franchețea l-au făcut să fie un membru foarte respectat al grupului nostru politic și al Comisiei pentru afaceri economice și monetare.” (Wolf Klinz, deputat european, ALDE)

„Un economist bun cunoaște foarte bine realitatea și principiile fundamentale, contribuie prin cercetarea proprie la progresul disciplinei și, mai presus de orice, poate reprezenta corect ceea ce constituie interesul public. Profesorul Daniel Dăianu face parte din această categorie de specialiști. Cine citește textele grupate în acest volum va avea o imagine corectă a multiplelor sfidări cu care se confruntă economia mondială în general și România în particular. Elementele tehnice de calitate sunt îmbinate cu elemente de morală economică, în tradiția economiștilor clasici. Autorul tratează probleme esențiale, precum dinamica internă a capitalismului, competiția dintre paradigme, morala economică a capitalismului, dinamica complexității în economia contemporană, originea și semnificația crizei financiare actuale.” (Radu Vrînceanu, ESSEC Business School, Paris)

Index de Autori

Csaba Ferenc Asztalos – președintele Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, fost consilier pe probleme de drepturile omului al președintelui U.D.M.R., licențiat în științe juridice, doctorand în drept internațional public la Facultatea de drept din Universitatea București, curs postuniversitar la Centrul European pentru studii de Securitate „George C. Marshall” – Germania, absolvent al Colegiului Superior de Siguranță Națională, Executive Master in Public Administration - CERRIS România, CIPPA Belgia (Center for International Public Policy and Administration) și University of Limerick - Irlanda, formator Institutul Național pentru Magistratură.

Adrian Cioroianu – Profesor la Facultatea de Istorie, Universitatea din București; fost senator și fost ministru de Externe, ultima carte publicată este *Geopolitica Matroșcăi, Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, Editura Curtea Veche, București, 2009.

Daniel Dăianu – profesor de economie, SNSPA, fost ministru de finanțe.

Bogdan Dima – Doctorand Facultatea de Drept, Universitatea din București, Managing partner *DDHM Strategic Consulting Group*.

Cosmin Dima – Licențiat în științe administrative, Facultatea de Management - Administrație Publică, Academia de Studii Economice, Masterat în Politică Europeană și Românească, Facultatea de Științe Politice - Universitatea București, Managing Partner – *DDHM Strategic Consulting Group*.

Cătălin Dumitrică – Asist. univ. drd., SNSPA/Facultatea de Administrație Publică.

Dana Murgescu – Asist. univ. drd., SNSPA/Facultatea de Administrație Publică.

Bernard Noghiu – licență în cadrul Institutului Teologic Romano-catolic, studii postuniversitare Universitatea Lateran, Roma.

Alexandru Radu – profesor de științe politice, Universitatea Dimitrie Cantemir. Ultimele apariții: *Sisteme electorale, tipologie și funcționare* (2007), Ed. ProUniversitaria, București, *Un experiment politic românesc. „Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD”* (2009), Editura Institutul European.

Dan Pavel – Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fondator al publicațiilor 22, *Sfera Politicii*, *Polis*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politică, *DDHM Strategic Consulting*.

Stelian Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Apariții recente: *Clienții lui Tanti Varva*, Editura Humanitas, București, 2009, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, Editura Humanitas, București, 2009, *Maestro* (roman), Editura Polirom, București, 2008.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

Abstract:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 1/3 de pagină. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (*.doc) sau Rich Text Format (*.rtf). Lungimea dorită a unui articol este de 6 - 10 pagini. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

Keywords:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în forma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

Articolul:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alineate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la două rânduri. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*.¹ Dacă trebuie să citați diferite articole sau cărți, o veți face în următoarele modalități:

1. Pentru articole, se indică prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul articolului între ghilimele, apoi titlul revistei scris cu italice, numărul acesteia, paginile între care se întinde articolul și pagina de unde citați: **Ion Popescu (2009), „Actualitatea politică”, *Sfera Politicii*, nr. 10, pp. 25-34, p. 30**. Nota de subsol corespunzătoare este, bineînțeles, aceasta.²

2. Dacă veți cita imediat același articol, atunci mențiunea trebuie să fie ***Ibidem***, ca în nota de mai jos, fără menționarea paginii, dacă citați din același loc³, sau cu menționarea paginii, dacă citarea se referă la altă parte a articolului, de exemplu, ***Ibidem*, p. 37**, așa cum și puteți vedea⁴.

3. După același model, puteți cita și articolele din cărțile care conțin asemenea articole: prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul articolului între ghilimele, apoi titlul cărții scris cu italice, localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura, paginile între care se întinde articolul și pagina de unde citați: **Marin Ionescu (2009), „Evenimentul politic”, *Politice*, București: Editura, pp. 10-40, p. 15**. Nota de subsol corespunzătoare este aceasta.⁵

4. În citarea cărților de autor se respectă aceleași norme, menționându-se prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul cărții scris cu italice, localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura și paginile sau pagina din care se citează. De exemplu: **Dumitru Ionescu (2009), *Analize politice*, București: Editura, p. 215**. Nota de subsol corespunzătoare arată, desigur, astfel.⁶

5. Pentru citarea diferitelor documente sau lucrări de pe Internet, veți respecta regulile de până acum privind autorul, menționarea titlului lucrării sau al documentului. În plus, veți menționa și data accesării, ca în următorul exemplu, ***Document*, <http://www.modeldecitare.ro>, accesat 02.02.2009**, care poate fi regăsit și în nota de subsol.⁷

6. Lucrările citate anterior, și care sunt recitate, după un număr oarecare de citări sau referințe la alte articole sau cărți, se menționează în forma prenume și nume autor, *Op. cit.*, pagina, ca în exemplul acesta: **Ion Popescu, *Op.cit.*, p. 23**. Nota de subsol arată astfel.⁸

1 Alegeți din bara de titluri opțiunea *footnotes* și adaugați, la subsol, clarificările dumneavoastră.

2 Ion Popescu (2009), „Actualitatea politică”, *Sfera Politicii*, nr. 10, pp. 25-34, p. 30.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, p. 37.

5 Marin Ionescu (2009), „Evenimentul politic”, *Politice*, București: Editura, pp. 10-40, p. 15.

6 Dumitru Ionescu (2009), *Analize politice*, București: Editura, p. 215.

7 *Document*, <http://www.modeldecitare.ro>, accesat 02.02.2009.

8 Ion Popescu, *Op.cit.*, p. 23

SUMMARY

Editorial

EURO 2009. On <i>rational choice</i> theory, electoral bribery and fraud	3
<i>Dan Pavel</i>	

2009 European elections

United Europe still exists, even though not all European citizens vote.....	8
<i>Adrian Cioroianu</i>	
The list of „Hungarian solidarity” in the EU elections: effects and meanings	13
<i>Csaba Ferenc Asztalos</i>	
European elections – the Romanian experience.....	18
<i>Alexandru Radu</i>	
PSD resurrected - An Analysis of PSD's Electoral Score in European Parliament Elections in 2007 and 2009.....	25
<i>Bogdan Dima</i>	
Analysis on PNL's electoral evolution in European Parliament elections.....	32
<i>Cosmin Dima</i>	
Citizen participation – a way of involvement in the decisional process	38
<i>Dana Murgescu și Cătălin Dumitrică</i>	
A philosophy of reformation	45
<i>Bernard Noghiu</i>	

Question Mark: Teodor Meleșcanu.....	50
--------------------------------------	----

Question Mark: Steven Sampson	52
-------------------------------------	----

Archive

Sfera Politicii's Archives - N.D. Cocea, an immoral boyar.....	54
<i>Stelian Tănase</i>	

Essay

Left vs. right after „the end of history”	62
<i>Daniel Dăianu</i>	

Reviews

Paradigms of international relations.....	72
<i>Ioana Cristea Drăgulin</i>	
Ioana Cristea Drăgulin, Leonida Moise, <i>Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale</i>	
History – a merchandise to be sold.....	75
<i>Simona Deleanu</i>	
Adrian Cioroianu, <i>Istorie, eroi, cultură politică. Reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării</i>	

Signals.....	76
--------------	----

Index of authors	79
------------------------	----

Alegeri europarlamentare

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.

Răspunderea pentru textele scrise aparține autorilor.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.

Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

